

VIGILIA

SZERKESZTI

JUHÁSZ VILMOS és SÍK SÁNDOR

PROHÁSZKA OTTOKÁR
VIDOR MIKLÓS
DARÁZS ENDRE
SZENTKIRALYI MIKLÓS
GIOVANNI PASCOLI
FRANÇOIS MAURIAC
CSÁK GÉZA
HAROLD C. GARDINER S. J.
CSANÁD BÉLA
BIRKÁS ENDRE
THURZÓ GÁBOR
SOÓS LÁSZLÓ
NEMESKÜRTY ISTVÁN
NÉMETH ANTAL
írásai

1948 MAJUS

5

XIII. ÉVFOLYAM

TARTALOM

	Oldal
<i>Prohászka Ottokár</i> szociális tanítása	257
<i>Vidor Miklós</i> : Fehér. (Vers)	277
<i>Darázs Endre</i> : Boldog napok, Tükörkép. (Versek)	278
<i>Dr. Szentkirályi Miklós</i> : Az újjáépítés három esztendeje	279
<i>Giovanni Pascoli</i> : Borzalom, Haza, Harmat. (Versek Berczeli H. Károly fordításai)	284
<i>François Mauriac</i> : Lourdes.. .. .	286
<i>Csák Géza</i> : Itélet, Béke, Zsoltár. (Versek)	291
<i>Harold C. Gardiner S. J.</i> : A katolikus irodalom szerepe az Egyesült Államokban	292
<i>Csanád Béla</i> : Kiáltás a viharhoz. (Vers)	297
<i>Birkás Endre</i> : Szilveszter 1847. (Elbeszélés)	298

SZEMLE:

<i>Thurzó Gábor</i> : A 100 éves Szent István-Társulat	305
<i>Soós László</i> : Zilahy Lajos: Ararát	312
<i>Nemeskürty István</i> : Kamaszkor kegyelem nélkül	314

SZINHÁZ:

<i>Németh Antal</i> : A „Liliom” felújítása	316
---	-----

KÖNYVEK: <i>Waldapfel József</i> : Forradalom előtt (Lőrincz Imre); <i>Costa Carei</i> : Petőfi válogatott versei (Jékely Zoltán); <i>Mándy Iván</i> : Francia kulcs (Vargha Kálmán)	318
---	-----

Felelős szerkesztő: *Sik Sándor*. Felelős kiadó: *Juhász Vilmos*.

Szerkesztőbizottság:

Pernecky Béla, Rónay György, Thurzó Gábor, Wolsky Sándor.

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadó-hivatal: Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekkszámja száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 4 forint. Előfizetés: negyedévre 11 forint, félévre 20 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

PROHÁSZKA OTTOKÁR SZOCIÁLIS TANÍTÁSA

A modern magyar katolikus szellemiség legnagyobb alakjának vallási, irodalmi és pedagógiai jelentőségét sokan méltatták. Prohászkaról, a magyar katolikus élet megújítójáról, az íróról és az emberről elsősorban Sik Sándor és Schütz Antal adtak összefoglaló képet. Azonban ma különösen fontos számunkra Prohászka, a szociális apostol. Ennek kell neveznünk, őt, mert a tett és az ige szociális magatartásában is tökéletesen egybeforrott. Prohászka nem volt szociológus, nem is írt társadalmtudományi, vagy szociálpolitikai munkát, de a szociális kérdés a legmélyebben foglalkoztatta. Mindig az a meggyőződés vezette, hogy a mai időkben a szociális felelősség és lelkiismeret bizonyos fokig próbája a valóban katolikus magatartásnak, Krisztus követése valóságának. A szociális felelősség állandó és szükségszerű kísérője volt vallásos megújítói szerepének; a kettőt egymástól nem lehet különválasztani.

Prohászka nem volt politikus; ő maga nem egyszer kifejezte, mennyire fájlalja, hogy az aktív politika porondjára engedte kényszeríteni magát. Hangsúlyozzuk, nem Prohászkat, a politikust akarjuk idézni, hanem a társadalmi apostolt, aki a krisztusi igazság fényénél csodálatos tisztasággal látta meg és fejezte ki azokat a szociális feladatokat, amelyeknek vállalása nélkül mind a magyar társadalomnak, mind pedig annak a katolikus megújulásnak, amelynek kezdeményezője volt, zsákutcába kell jutnia. A magyar társadalom azonban, amelyet csodálatos szava elbűvölt, felrázott és lelkiéletében elmélyített, sajnos alig hallgatott Prohászka, a szociális apostolra. Prohászka, a társadalmi apostol a századfordulót megelőző években és a huszadik század első negyedében igyekezett felrázni a vezető réteg szociális lelkiismeretét; azokban az években, amikor megindult a modern magyar társadalom nagy belső válsága, amikor a belső tüzek már nekifeszültek a társadalmi tagozódás látszólag szilárd kérgének. Prohászka tudott a tűzről, mert éppen átfogó katolikus szemléleténél fogva átérezte azt a globális szociális felelősséget, amely annyira idegen volt kortársai túlnyomó nagy részétől.

Úgy gondoljuk, elérkezett az idő, hogy Prohászka írásaihoz összegyűjtjük a szociális kérdésre vonatkozó állásfoglalásokat. Ezeket a szövegeket bocsátjuk az alábbiakban közre, s úgy érezzük, hogy ezek a szövegek nemcsak Prohászka egyéniségének megítélése szempontjából fontosak, nemcsak történeti jelentőségük van, hanem most érkeztek el azok az idők, amikor Prohászka, a társadalmi apostolnak valóban hatnia kell.

A szövegeket nem kommentáljuk, még nem érkezett el annak az ideje, hogy Prohászka társadalomszemléletéről összefoglaló képet alkossunk. Úgy érezzük, hogy ez a magyar katolikus tudomány egyik legfontosabb feladata, és reméljük, előbb-utóbb akad majd katolikus szociológus, aki ezt a feladatot vállalni fogja. Itt még a szövegekkel kapcsolatban előljáróul Prohászka életének néhány tényére kívánjuk felhívni a figyelmet.

1868-ban Prohászka, a kétosztályos losonci algimnázium felső osztályának kis diákja, magyar iskolai dolgozatként ezt a feladatot kapja: Mit választok hivatásomnak? A kis diák így felel erre: „Én pedig hivatásomat abban fogom látni, hogy a magyar nép állapotán segítek”.

Tizenhárom év múlva, mint az örök város lakója, a Collegium Germanico-Hungaricum pirosreverendás hallgatója, ezeket a sorokat jegyzé be lelki naplójába: „Ma két zarándok látogatott meg, temeriniek. Egyszerű, hívő emberek, földművesek. Mély meggyőződéssel mondták: „Adjunk hálát Istennek”; ebéd végén. Arcaikra függesztém könnybelábadt tekintetem, oly érzéssel, oly vágygál, mintha lelkem ki akarna kelni szűk határaiból, feláldozni magát e sze-

gény, zaklatott népért; mit tehetek érted, magyar nép? Nép, nép, nem a művelt világ, verejtékben kívánok segíteni, vigasztalni, üdvözíteni. Ó, bár az Úr áldása borítaná el lelkemet!"

Ez a feljegyzés tíz évvel a Rerum Novarum, XIII. Leó pápa nagy szociális enciklikája előtt íródott. A hazájába visszatérő fiatal pap 1882 június 16-án a szegények szentjének, a „Poverello”-nak sírjánál érzi megszilárdulni karizmatikus hivatását és fogadalmat tesz, hogy sohasem feledkezik meg a szegényekről, a kicsinyekről.

Hazatérve, mit lát maga körül? látja az ernyedttel elkiérett, a politikai, gazdasági és szociális liberalizmus holt vizein megrekedt magyar társadalmat. A nyomor százazreket hajt Amerikába. A parlamentben egyházpolitikai harcokat provokálnak és kicsinyes közjogi problémákkal bibelődnek.

A magyar katolicizmus a szociális kérdéssről mindeztől kezdve úgyszólván csak Schlauch bíborosnak akadémikus színezetű beszédeiből hallott valamit, de Simor János hercegprímásnak 1883-ban a Szent István-Társulatban a kortünetekről mondott nagy beszéde szinte vészharangot kondított meg. A papnöveldei fiatal tanár október 13-án ezt jegyzi be naplójába: „A primás beszéde a kor rémületes nyomorának és bajainak öntudatára ébresztett”.

Szociális működése egyelőre abban áll, hogy papi tevékenysége kezdete óta szakadatlan érintkezésben áll a legszegényebb néposztállyal. Mint a kispapok lelkiatyja a tanulmányaiba való elmélyedés mellett a városbeli „Aggok Háza”-ban szorgalmasan látogatja a betegeket, az aggokat vigasztalja s anyagiilag támogatja. Osztyáltásra, Metzger József apátplébános ez évekről ezt jegyzi fel emlékezéseiben: „Esztergomban 1892-ben megalakítottuk Prohászkaival a Szent Vince-egyletet, melynek elnökévé megkértük Csernoch kanonokot. Titkár és pénztáros én voltam, Prohászka pedig a ruhatáros. A szegények sokszor 30—40-éves leplek el a praeparedia lépcsőjét, mikor délután az iskolából hazajöttem. A feljegyzettek címét a legközelebbi heti konferencián közöltem és a szenttamáshegyi szegényeket rendszeresen P. vállalta meglátogatásra”.

Ez a domb a Bazilika-hegy és a Dunaparton levő Fürdő-Szálló közt emelkedik. Nyomorúsága az esztergomiak előtt szinte hirhadt volt. Ezt a koldusvárosrészt, ahová rendszer ruhájú „úriember” előtte még a lábát se merte betenni, választja Prohászka irgalmas szeretete színhelyéül. Nyomor, szenny és piszok fogadja az arra védőt, mely elijeszti attól, hogy megegyezzen arra vegye útját. Őt, az izgalmas szamaritánust, mindez nem fészélyezi, sorra kopogtat az ajtókon és segít, ahogy tud.

Metzger dr. sorait ezzel végzi: „Mennyi ruhát juttatott nekik, ezt körülbelül tudtuk mi is, de hogy mennyi vigaszt, mennyi lelki erősítést vitt a szegénység hegyére, azt a jó Isten láthatta csak!”

A közeli falvakra is gyakran kijár. A néppel való állandó kapcsolatában felismeri, hogy itt nemcsak lelki, hanem társadalmi bajokról is van szó. Csaknem tízéve már, hogy gyakorlati szociális működését folytatja, amikor megjelenik XIII. Leó pápa nagy szociális tette: a „Rerum Novarum”-enciklika, melyet Prohászka siet magyarr nyelvre átültetve kiadni. A pápa igazságot követel, nem caritást. A caritas tehetetlen a nyomorral szemben: Igazságot a törvényhozásba! A törvényhozás a liberalizmus rendszerében a tőkét szolgálja s nem a munkát, — a mamont s nem az embert. Állami beavatkozás kell.

Hiszen állami törvények döntötték meg a társadalmi szervezeteket, a munka védőbástyáit. Prohászka ettől fogva a szociális kérdés élete végéig nem engedti többé pihenni.

A nagy szociálpolitikus mindig tetteivel támasztotta alá gondolatait. Az első világháború alatt az egyébként igen szerény jövedelmű püspökségéhez tartozó birtokból 1500 holdat parcellázott. 1916-ban a Gazda-Szövetség közgyűlésén követelte a háborúból visszatért katonák és a visszavándorlók földhöz juttatását s minden alkalmat megragadott, hogy személyes cselekedetek körén kívül is szolgálja a szociális igazság és méltányosság ügyét is.

Prohászka ekkor a 10.000 holdon felüli birtokrészeknek a fenti célra való kisajátítását javasolta. Elképzelhető, hogy milyen forradalmi javaslat volt ez akkor és azon a helyen, ahol elhangzott. Azonban Prohászka nem egyszer kijelentette, hogy ezt a 10.000 holdas alsó határt csak kezdetnek tekintette, egy új kezdetének, amelyen tovább kell haladni. „Én nem jelszavakat kiáltottam bele a világba ezzel az indítvánnyal” — mondotta később —, „hanem azt az ígét, amit mindenkinek meg kell hallani, a magyar népnek föld kell... Persze ma még sokan vannak, sajnos, akiket ennek a világháborúnak a tanulsága sem tanított meg a dolgok felismerésére. Vannak, akik nem látnak és nem hallanak, pedig nem süketek és nem vakok, csak behunyják a szemüket, és befogják a fülüket. De azért kedvemet mégsem veszítem el, mert ilyenkor Húsvétkor érzem, hogy minden gondolatnak van feltámadása és hogy az igazságok mindig újra és újra rügyeznek, mint a fák odakint”.

A „Magyar Sion” folyóirat 1894. évfolyamában megjelent első ily irányú dolgozata: „Mi a szociális kérdés?” válaszolja a szinte végzetes helyzetképet. Ezzel a dolgozattal kezdjük a szövegek közlését:

„A társadalom modern krízise abban áll, hogy a munkából élő nagy néprétegek társas szervezeteit vagy már összetörték, vagy javában folyik bennük a bomlás; ezzel egy időben föllép a szegénység, vagyis a meg-nem-élhetés.

A társadalom tehát szakít a régi alapokkal s teremt magának újakat; teremt a szó szoros értelmében új világot.

A foszladozó, a bomladozó régi társadalom, íme, ez a társadalmi kérdés.

A régi társadalomban a kézműipar fönntartotta a kézműves osztályt, a remekelt mesternek önállóságot, családot és otthont biztosított.

A gép föltalálásával s még inkább tökéletesítésével, de kiváltkép az ipar-szabadság kihirdetésével egy iszonyú fordulatot vett az ipar addig biztosított léte, s egy teljes szétzúllására vezet azon egész társadalmi osztálynak.

A gép gyorsan és jobban dolgozik, mint az ember. Akinek nincs gépe, az nem konkurrálhat a géppel bíró munkással, s mindjobban leszorul állásáról. Mít csináljon mármost az önálló mester? Miután meg nem élhet, beáll a gyárba és lesz bérmunkás. Aki előbb önálló volt, az most bérszolga lett, — aki előbb a munka teljes gyümölcsét élvezte, az most a haszonnak csak egy részét, esetleg teljesen eltűnő részecskéjét kapja; a többit elnyeli a tőke, megkapják a részvényesek vagy bankok. Tehát az emberi munka szolgál a tőkének. A tőke az úr; életre-halálra kell a munkásnak megadnia magát; tőle függ. Így porlódnak szét, így atomizálódnak a régi munkás rendek s az önálló polgári rendből folyton szállnak lefelé a negyedik rendnek sötét és fanatikus dühtől telített mélységeibe.

Minél jobban fejlődik tehát a korlátlan iparszabadság gyilkoló érája alatt a gyári munka, annál több áldozatra, annál több szabad, önálló mesterből lett bérmunkásra, vagy a rabszolgaságban felnövekedett s mindig ott tartóztatott munkás egzisztenciára erőszakolja rá a tőke az ő vasjarmát s készíti elő számukra a társadalmi katasztrófákat.

A kézműiparos letűnik a világ felszínéről s helyébe lép a gyári nap-számos. Hozzájárul, hogy a degradált munkás, miután házi tűzhelyének s önállóságának aranyat termő talajából kitépetett, e lengedi állapotban játéklabdája lett egy másik szabadságnak: a költözködési szabadságnak, melynek szarujából új átok özönlik rá.

Már nincs a röghöz kötve. Igaz; de a tűzhelyhez sincs kötve; nincs otthona, nincs családja. Csodálkozunk-e azon, hogy lassanként odaér, hogy nincs hazája?

De a felosztás csirái a parasztosztályban is csiráznak.

A paraszt megdolgozza a földet s levonva a maga számára a száraz kenyeret és só gyanánt a keserves verejtéket: a többit, a hasznot beszolgáltatja a hitelezőnek. Volt-e ilyen robot valamikor bárhol? Még a Fáraók s hozzájuk méltó utódjuk, a Khedive se kívánt ennyit a fellábtól. Ahol pedig ezt

a robotot nem akarják a nagyhatalmú lét és nemlét fölött rendelkező tőkebirtokosok, ott elmondhatják az expropriáltak: Vos hinc migrate coloni! — E szerint a parasztosztály szinte földönfutóvá lesz, a társadalom alaprétege szétzüllődvé belesodortatik az atomizálás boszorkatáncába, s az önálló független otthonának örvendő konzervatív természetű parasztnép lesodortatik a proletár föld- és térnélküli modern Jánosok vigasztalan tömegébe. — Mily nagy ez a tömeg, mely egyre növekszik, csak öntudatára kell ébrednie nyomorának és erejének, hogy felvesse az igazságtalan világot. Ez üvegen nézve a társadalmi bomlást, értjük meg az ilyen és hasonló mondatokat: „Mi a negyedik rend? Semmi. Mi lesz a negyedik rend? Minden“. A szociális kérdés gyúanyagát a parasztosztály is szolgáltatja. (Nem ugyan annyira, mint az ipar, de mégis ijesztő mérvben. A felbomlási processzus nem veheti magát annyira bele a parasztosztályba...) A tőke uralmát, az örökösödés módját, az eladósodást, a parasztság sem bírja ki, lesüllyed a koldusok és pedig a követelő, mert kifosztás-teremtette koldusok negyedik rendjébe. Így készül el a társadalom krízise, vagyis a régi társadalmi rétegek szétfoslása, amely magával hozza azt, hogy a rajta épült társadalmi rend lebukik, s rombadól, mint a ház, melynek alapjait elszedi az ár.

Igaz, hogy most már nincs paraszt, nincs mesterember, nemes és pap; a törvény előtt csak polgárok vannak; a munkás is polgár, bár az igaz, hogy még nem egészen; de a liberalizmus, mikor megadta a jognak egyenlőségét, megteremtette a materiális hatalomban, a pénzben való hallatlan s ázsiai zsarnokok és rabok egyenlőtlenségét meghaladó egyenlőtlenséget. Minden, ami a nemzeti létet tartotta, ami neki változatosságot és életerőt, biztonságot és szervezetet adott, azt mind letörte s maga hasznára lefoglalta... csak a jogi egyenlőséget, azt megadta! De félmunkát végzett s egy keserves és félelmetes revolúciót készített elő; mert a „gyár“, a „világváros“, a „nemzet-állam“ után okvetlenül következik a tőke s a proletárok nemzetközi szervezete.“

(A papság feladata a szociális kérdés körül. „Magyar Sion.“ 1894.):

„Mire irányuljon jelenleg közvetlenül a papság szociális működése?

Először arra, hogy lehetőleg érdeklődjék a társadalmi bajok pusztítása s az iparosok és munkások s a föld népének szenvedései iránt, s hogy e bajok gyökereit nyomozza, magának róluk s okairól tiszta képet alkosson, s a keresztény szocializmus útmutatásai szerint a reformeszméknek szóbeli és praktikus segélynyújtás által tért hódítson.

Viseltessünk nagy részvéttel a nagybeteg keresztény társadalom iránt, mely lelkében nagyrészt meg van mérgezve — s ami a bajt igazán flagránssá teszi —, vagyonilag tönkre van, vagy legalább nemsokára tönkre lesz téve. Ez nem jövődőlés, ez összeadás és kivonás.

Ezek az újkori szegények elkeseredett, elégedetlen emberek. Ha pedig valaki benne úszik vagy el is merül a megélhetés keserű gondjaiban, annak a lelkében alig marad erő, melyet mással foglalkoztatni, szívében alig találkozik ideg, melyet másért kedvezőleg hangolni lehetne... Próbáljanak ennek Isten szeretetéről s a lélek értékéről szólni; nem is reagál szavaikra. Tekintsek a szegény iparosokat, kiknek családjuk s gyakran 30 krajcár napi keresetük van, s vigyék ezeket az embereket a vasárnapi szentbeszédre. Beszéljen a szónok szíve mélyéből, nem fogja-e észrevenni, hogy gyakran a legmegragadóbb részleteknél indulnak kifelé? Miért? Mert hiszen mikor ültek, akkor sem volt jelen a lelkük!

A lelket lekötő az élet borzalmas küzdelme! Ne csodálkozzunk, hogy minden terhére esik, minden émelgyős és kiállhatatlan előtte, ami nem hajtogatja neki azt a nagy érdeket, melynek súlya szinte esztét veszti. Az evangélium a maga lemondásával és szenvedési témáival erőtlén árnyak látszik, mely nem lendít semmit sem a nyomorultakon. S ezzel akarják idejét vesztegetni s árva fejét még terheltebbé tenni? Helyezzük önmagunkat az ő állapotukba,

s akkor majd a gond, a megélhetés sűrű, sötét fátyla ereszkedik le szemeinkre, mely eltakarja mindazt, amit az Egyház hitről s lelki üdvéről hirdet.

... De ha a dolgok ily állapotában a klérus apatikus lelkülettel tétlenkedik, nem bizonyítja-e be, hogy nem érti korát s nincs szíve a nép bajai iránt? S ha ez a társadalmi forrongás oly mérveket ölt, hogy erkölcsant, teológiát, hitet, vallást egyaránt magával sodor és pedig a praktikus élet nyilvánossága előtt: vajjon lesz-e fontosabb ügye és dolga és föladata a papságnak, mint minden erejével és szeretetével, befolyásával és hatalmával bebizonyítani, hogy a népnek ő a leghivebb barátja s legbiztosabb oltalma? Mulassza el ezt, s kockára tette a jövőnek társadalma előtt létjogát!

Kemény beszéd ez, de legalább üssön be ott, ahol még alusznak és álmodnak régiekről."

(Az „Esztergom” c. hetilap vezető cikke. 1900. jan. 1.):

„Boldog új századot! Beléptünk a XX. századba! Isten Velünk! Boldog új évet s új évszázadot kívánunk!

Van sok megsóhajtani valónk a mult századon s nagyon sok kívánni valónk a jövőendő századtól.

Neveletlen népek, ki nem forrt eszmék, holdkóros irányzatok, nevetséges nagyzasok, óriási könnyelműség, féktelen spekuláció, erkölcstelen gazdagulás, rémítő szegényedés úzték játékukat. A hit megrendült; a tekintély tisztelete süllyedt, a szegénység nagy társadalmi osztályoknak nyakába akasztotta koldustarisznyáját, s a század nagy váltóján állva dörzsöli szemét a világ, szeretné kidörzsölni a mámort s kezével szétszakítani a ködöt, hogy világosan lásson s biztosan megtudja, hogy merre?

Mindenekelőtt: le a koldustarisznyával. A koldustarisznya a legsúlyosabb malomkő, a koldusbot a legnehezebb fa. A jövő századnak a munkásszervekedés századának kell lennie. Pénzünket elvitte a merkantilizmus, a nemzetközi tőke; most már ideje, hogy utána rugaskodjunk. Senki fiára nem szavazunk, aki a magyar földnek s a nemzeti munkának jogait nem biztosítja, aki az ipartörvényt módosítani nem akarja. Turbékolni már nem fogunk, üres hazafisáért s a liberalizmus szép szemeiért; trubadurok voltunk már eleget, de éhesen énekelni nincs kedvünk.

Tehát le a koldustarisznyával; ez az első századeleji pont.

Az ősi nembánomság nagyon is ősi. A török a nemzet lelkét elfojtotta; iszonyú súlyával ránk feküdt s majdhogy agyon nem nyomott végleg. Örülünk, hogy éltünk. Évszázadokon át a nemzeti étellel s kulturális haladással szemben passzivitásra voltunk kárhóztatva. Kétszázéves passzivitás elég a halálra. E passzivitásba s tétlenségbe ringatva, kilépni s dolgozni, s alkotni elfelejtettünk. Az ázsiai faj pszichológiájára ez a történelmi körülmény vészhozó lett; megteremtette a nemzeti lélek tunyaságát, melynek teremtésre, alkotásra, erőfeszítésre nincs ereje, mert meg nem szokta. A vis inertiae a régi Magyarországon óriási s az újban még roppant nagy s nyomása alatt szétmállnak a nagy tehetségek is. Azért sehol se munkásság, se igazi alkotás nagyjában, ha néhány fenkölt szellemű ember tevékenységének oázisaitól eltekintünk.

Nincs munkásság a tudomány terén, nincs a társadalmi, nincs az egyházi életben. Komoly munka nélkül pedig nincs eszmei, művészi mélység, nincs idealizmus.

De ahol nincs munkásság: ott nincs komoly fölfogás; ott az eszmékbe vetett hiú árnyékkép, kísért s nem tud ébreszteni ragaszkodást s áldozatkészséget irántuk.

Igy van ez a hit terén: hitetlenek vagyunk, de ateizmusunk nem a tudományból, hanem a léhaságból ered, mely szívesen ad túl a nagy eszméken, szívesen szabadul nagy kötelességektől."

„Lépjén le az Egyház közjogi magaslatairól, hagyományos jólétének mentsvéraiból az idők gazdasági és társadalmi áramlataiban küszködő néposztályaihoz s a legeslegelül vergődő néphez. Érezze a nép, a nagy nemzettest; ezek szeretnek engem! A nép nem találja meg a gyakorlati összefüggést hiányai, bajai, életküzelmei s a vallás közt. A prédikátorok arról beszélnek neki, ami nem nyúl bele töviskoszorújába; nem beszélnek arról, ami szívet nyomja. Mennyi igazságtalanságot, mennyi elnyomást szenved; megmozgatjuk-e ezt a malomkő-terhet? A hit s a szó, úgylátszik, ezeket a nagy bajokat nem érzi, azért a nép azt a hitet és azt a szót nem érti s merőben néz maga elé. A paraszt küszködik, fuldokol, a nép viszi a terhet, szenved: hát erre nincs paragrafusa a kereszténységnek, mely a szegényt pártfogolja? Ami őt nem védi, ami leg-síralmasabb helyzetére ügyet sem vet, ami említésre nem méltatja legküzelmeiből bajait: annak a nép oda sem néz.

Álljunk a nép közé; hiszen csodálatos s szinte érthetetlen, hogy ezt még most sem értik meg nagyon sokan. Kérdezzük magunktól, mint komoly munkások: mit akarunk ez istenverte, elzüllött nép közt tenni, mit kivívni; akarjuk-e a malasztos szót elevenen s melegén, tehát tettekben kifejezésre hozni? A komoly törekvés, a férfias munka okvetetlenül tetteket érlel s hatalommá emeli ismét a kereszténységet; a komoly munkásság megtöri majd a balhiedelmet, mely az Egyházban régi érdemeknek most már csak túrt intézményét látja s az egyházi javakat a régi szolgálatokért járó s egy darabig még folyósítandó penzióknak tartja; az Egyház nincs penzióban, az Egyház nem rokkant; jól van: akkor a jelenben is érvényesülnie kell.

Ez érvényesülésre lelkesít kilencszáz évnek harca és győzelme s e lelkesülésünkkel róhatjuk le legtalálóbban s legcélszerűbben a nemzetet ringató, nevelő szellemi hatalom, az Egyház iránt. Hálánk és lelkesülésünk nem a történettudós, nem a kultúr-író, nem a filozóf hideg elismerése; a mi érzelmeink a szeretet jegyében állnak. Mi a múltba nézünk, a jelenben lelkesülünk, hogy a jövő harcokra és törekvésekre készüljünk. Mi azt akarjuk, hogy a magyar nemzet géniusza az Egyházhoz való viszonyáról e kilencszázados jubileumon elénekelje a hindúk énekét az igaz barátságról:

A rosszal kötött barátság
Hasonlít a regg árnyáéhoz,
Délíg egyre kisebb lesz;
A jóval kötött barátság
Nő, miként az est árnyéka
S nőve kísér sírodig.

Az Egyház most is biztos benne, hogy nem hal meg.”

(A modern szegénység és az evangélium. „Katolikus Hitvédelmi Folyóirat.” 1895.):

„Az a meggyőződés tör utat magának mindjobban, hogy korunk a bomlás kora, hogy az erkölcsi eszmék, a jogi fogalmak, melyek eddig uralkodtak, szétmorzsolódnak, hogy a társadalmi szervezet mint idejétmúlt hajtás elhal, s hogy a bűnnek s hazugságnak bosszuló vihara söpör majd végig az államokon, el-sodorva magával a modern társadalom hitelét, becsületét, műveltségét.

Gondolom, hogy ez az ár nagyon piszkos lesz, mert javarészben szennyet hord ell

A bölcselő szemlélők keresztbefont karokkal nézik, mint lett az erőteljes haladásból haldokló széttüzlés; filozófálnak arról, hogy nincs a világon semmi abszolút, semmi örök-ifjú, semmi változatlan; elismerik, hogy az erkölcsi és társadalmi világ szörnye, a pénzvágó, melyet a liberalizmus még inkább föl-szabadított, vérszemet kapva a rettenetes sikereken és végzetes győzelmeken, melyeket aratott, arra az öntudatra ébredt, hogy övé a világ, s ez őrvöngő mámorában, miután legyőzte a nemesség hatalmát s a királyokat, miután meg-

hódoltatta magának az észet, művészetet és betűt: beleült az erkölcsstan székébe s meghatározta azt is, hogy mi erkölcsös s mi nem.

Ezzel a világ fogalmai megváltoztak. Ami a pénz hatalomnak, a plutokráciának kedvez, az erkölcsös volt. A pénz minden: a munka, a verejték, a jog; minden az övé. Elvitte s elviszi mindenkitől, aki gyöngébb és nyomorultabb, azt, amit eddig mint sajátját becsült és szeretett; elrabol mindenkitől mindent, amit forgóvá és mozgóvá átalakíthat; összeharácsolja kevesek kezébe nemcsak India gyöngyeit s Arábia kincseit, hanem a Dáriusok kincsét s a földhőz tapadtak filléreit egyaránt, s aranylábjának topanására ott terem — ziláltabb s rémesebb alakban, mint a régi nyomorúság Attila s a húnok lovainak patája alatt — a modern szegénység.

Az emberek fogcsikorgatva nyögnek a szegénység jármában; átok, káromlás, erkölcsi s anyagi elzüllés bélyegzi nyomdokait; kín s szerencsétlenség tölti el vigasztalan áldozatait.

No, hát tisztelendő testvéreim, most menjenek föl a szószékre s hirdessék, hogy ez a szegénység Isten akarata! Mondják meg a munkás nyomorékoknak: „Isten akarta, hogy dolgozzál s munkád bérént meg ne kapd”. S én azt fogom maguknak belekiáltani beszédjükbe: „Ti sem az evangéliumot, sem a történelmet nem értitek! Ne hamisítsátok meg az Isten ígését! Az Isten tiltja a lopást és rablást! Égbekiáltó bűn a munkások bérének visszatartása. Ne azt hirdessétek, hogy a szegények szenvedjenek; hanem álljatok élükre s mondjátok: „Emberek, bajban van a világ. Jogtalanság és bűn ütötte fel köztünk tanyáját; az pusztít el minket. Jól vigyázzatok! senkit se bántsatok, mert azok nem tehetnek róla, hogy eltévelyedtünk; hanem szedelőzködjetek össze; csináljunk új jogrendet; azt a jogrendet, melyet az Úr Jézus hozott, midőn kihirdette, hogy minden ember testvér, s mindenkinek egyenlő joga van a boldoguláshoz, tehát a boldogulás eszközeihez is.”

Csak ez a helyes, az elvszerű és jellemes beszéd!

Ugyan lehet-e annak, ki a nemzetgazdaságtan alaptanaiban némileg is kiismeri magát, azt mondania, hogy a modern szegénység, azokban a mérvekben s azokból a forrásokból, melyekből bugyog, az Isten akarata?... Azért a papok úgy nézzék a szegénységet, mint törvényes rablók és fosztogatók által okozott kárt, s ne hirdessék, hogy ez Isten akarata.

Ezzel nem azt mondom, hogy nyögvén tényleg a szegénységnek jogtalan járma alatt, ne fordítsuk hasznunkra a lelkünk üdvösségére a csapásban megnyilatkozó, isteni akaratra valló reflexiókat. Mert hisz e bajokat el kell szenvednünk, mert egy ember azokon nem segíthet; másodsor, mert oly bajok ezek, hogy orvoslásukra generációk kelljenek, s egy kézfordulattal meg nem változtathatók; okos mérséklettel szabad csak a reformációk sikos talaján haladnunk. Különben a hanyatthomlok-rohanás a forradalom, mégpedig a világforradalom örvényébe kerget.

De mikor szó van a keresztény világnézetről, a keresztény társadalmi rendről, az Isten akaratáról, a jogról: akkor elsősorban mindig azt kell hangsúlyoztatni: ez a modern szegénység bűn és igazságtalanság, jogtalanság, s nem az Isten akarata.

S ezzel megadtam a feleletet, vajjon a modern szegénység az evangélium szegénysége-e? vajjon a betlehemi kised Jézus ezt a szegénységet kötötte-e diadalszekeréhez? vajjon a betlehemi barlangból ez a szegénység szórja-e ki a hideg, sötét éjbe a mennyei világosságot a lelkek földterítésére? Nem! nem ez az; sohasem volt és nem is lesz az. Szegénység, mely az emberiség nagyobb részét az elzüllés s az erkölcsi tönk örvényébe kergeti; szegénység, mely az embereket elállatiasítja, minden nemes érzésre képtelenné teszi; szegénység, mely nem a haladást, hanem a hanyatlást, a bűnt és elkorcsosodást szolgálja; nem Krisztus szegénysége, nem a haladás útja, nem a tökéletesség eszköze.

Krisztus szegénysége nem a bűnből való; Krisztus szegénysége a legerkölcösebb, mert szeretetből s szabad elhatározásból való; ez a krisztusi szegénység. Lehet azután másodsorban krisztusi szegénység az is, ha valaki a nem

szabad elhatározásából nyakába szakadt szegénységet Krisztusért elviseli; de világos dolog, hogy ennek a szegénységnek nem szabad rendszerből származnia, mert különben az ebbe való megadás az emberiségnek s vele az Isten dicsőségének föladása, az erénynek és a haladásnak elárulása volna. A rendszerből, a bűnből való szegénység ellen mindenkinek küzdenie kell, aki szereti az Istent s az Isten műveit, mert ez a szegénység valóságos mérge a lelkeknek, mely gyorsabb vagy lassúbb elhalásba dönti az emberiséget.

Azért, Ft. Testvéreim, a modern szegénység poklába ne zavarják bele az Úr Jézust. Hanem mit tegyen a papság? Fogadja társadalmi befolyásának, tekintélyének, politikai tevékenységének oltalmába a modern szegénységet. Ismerje föl az idők jelét, melyek olyannyira hasonlók a kereszténység föllépésének, a Megváltó megjelenésének korához. Megváltást várnak most is a szegények, amit vártak akkor; s az evangélium lelépett a magas égből a legalsó „demos“-nak, a társadalom alaprégeinek körébe s bemutatta magát, mint a nyomorultak szabadítóját. Mindenütt lazította a szolgaság láncait, nagy testvériséget és egyenlőséget hirdetett, s a szegények szívei azért nyitak meg neki, mert azt hallották, hogy ők mind az Isten gyermekei és az imádott Krisztusnak testvérei s hogy következőleg már nincs szolga sem úr, nincs gazdag, sem koldus, hanem a közös jog és testvéri egyenlőség ki fog egyenlíteni minden fájó ellentétet: a társadalom az egyenjogúság alapján áll fönn.

Adjatok nekünk papokat, kik a néppel, a szegényekkel azonosítják magukat, kik érdeküket a szegények érdekében ismerik föl, kik apostoli életükkel kétséget nem hagynak aziránt, hogy a szegénység s a szegény nép egy szívvel-szájjal kiáltja: „ezek a mi embereink“. S bizony, ha ilyen papjaink lesznek, akkor van reményünk, hogy a kereszténységnek ezt a válságos idejét jól felismerjük s hogy elveit, áldását, kegyelmét, vigaszát ennek a most vágyódó, küszködő emberiségnek megkönnyebbülésébe befektetnünk sikerül.”

(Cikk a „Magyar Sion“-ban. 1897.):

„A kereszténység sokkal tösgyökeresebb és életteljesebb, semhogy ne volna az élet, a fejlődés s a haladás híve; akik szellemét magukba szívták s tudják, hogy az a szellem nem a szűk Júdeának, hanem a széles világ elevevitésének van szánva, akik tudják, hogy nem egy arasznyi idő, hanem századok és ezredek folyamára épült az Egyház, az üdvösség bárkája, akik tudják, hogy Krisztus a sírból kikelt azért, hogy éljen, s a sírt magát a pogánynak engedte át, csak azért, hogy ne a golgotai sziklasírban, hanem a haladó, szellemétől éltetett emberiségnek eleven egyházában keressük őt: azok nem lehetnek maradiak; nem ragaszkodnak görcsösen a multhoz, hogy annak árán aztán a jelent ne értsék s a jövődőt elveszítsék; hanem a történeti, természetes haladást sürgetik; ez képezi talaját az egyén, a nemzetek s az Egyház szerencsés fejlődésének s áldásthozó életének.

De ha a haladás vezércsillaga alá áll az Egyház, akkor főfeladata megismerni a kort és szükségleteit, hiányait és bajait; főfeladata fölismerni az irányt, mely utat nyit a haladásra, fölismerni az eszméket, melyek uralkodnak, melyek megértek a fejlődés izzó napsugarai alatt, hogy érett gyümölcsként áldásos intézményekben hasznára váljanak az emberiségnek. Mert biztos, hogy a megért eszmék szerint alakul a világ, s az eszme-nyílás irányában indul meg a haladás.

Mi pedig a mai kor megérett, ragyogó eszméje? Merre felé tart a világ haladása? Ezt az eszmét, ezt az irányt egy szóval jelezhetem, s e szóba van beolvasztva a nemzeteknek, a politikának, az Egyháznak is összes modern teendője; ez a szó: gyerünk a néphez. A demokrácia, ez képezi a kor ragyogó eszméjét; a demokrácia a haladás zodiakusának uralkodó állatjegye; ez állatjegyben áll az emberiségnek emelkedő napja, s nincs hatalom a földön, mely azt a napot megállítsa Józsuéként, nincs erő, amely azt irányából eltérítse. Valamint minden világteremtési és fejlődési korszaknak van egy közete, mely lassan halmozódott vastag rétegekké az őskorszakok csendes óceánjaiban: úgy

a nemzetek, az emberiség történelmének vannak széles, tág mezői, az egyik lesüllyed, a másik emelkedik s rajtuk megy végbe mindaz, ami a világot mozgatja. Az emberiség legújabb s történelmén uralkodó rétege most emelkedett ki egy hosszú fejlődésnek óceánjából, s ez a nép és uralma, a demokrácia. A középkorú volt a rendi alkotmány; az újkorú a demokrácia. A középkori Egyház összenőtt a rendi alkotmánnyal s belevette magát sáncaiba; az újkori Egyház nőjön bele a demokráciába. Olvadjon föl a nében; fektesse bele erejét, szellemét, lelkét a nép érdekeibe; erjessze életképes szervezetté természetfölötti hatalmával a népek tömegét; fejtse ki áldásait itt és most, hogy a modern korban is kivegye érdemét, mint a népek emelője, dajkája, reményeik letéteményese, mint igazán isteni, tehát legnépszerűbb intézmény.

Ezt kívánja mindenekelőtt az emberiség haladásának törvénye.

A világot Isten nem kiváltságos rendek kedvéért teremtette, hanem az egész emberiségért, melyben minden lelket külön szeret s mindenkit egyaránt megváltott. Van a teremtésben, van az emberiségben különbözőség; a változatoság játéka zónák, nemzetek, nyelvek, tehetségek szerint tagolja az emberiséget; a különbség emeltyűje a haladásnak; a küzdelem kifejti a tehetségeket; de ez a különbség csak eszköz és nem cél; a cél az egyenlőség; a különbözőség bányász, fejt, gazdagít, de miután a kincseket az anyagi s a szellemi világban előteremtette, megoldotta feladatát, utána más hatalom lép a színre, mely a vívmányt közhaszonná, a kincset közkinccsé, a kiváltságot közjóvá teszi. Élvezze azt mindenki, akit a föld hordoz; ne görnyedjen kizárólag az egyik, mert a másik kiváltsággé semmit sem tesz; ne fizessen az egyik adót, mert a másik kivonja magát minden teherviselésből; ne nyomassék az egyik, hogy a másik ficánkoljon. Az emberi társadalom haladása ezen csillagzat alatt tör előre; a rendi különbségeket tagadja; a kiváltságos osztályokat eltörli; a rendi társadalom helyére a demokráciát állítja.

Minden demokratizáltatik; rendek nem léteznek, de létezik a nemzet; kiváltságos grófok, bárók, nemesek nincsenek, de vannak emberek. A rendek elnyomták a népet; néhány ezren milliókat. A nép egyáltalában nem számított; jogból, szabadságból és kultúrából ki volt zárva. Annál több kötelessége volt.

... S mit tett a nemesség? védte az alkotmányt, vagyis saját kiváltságait, s megakasztott minden reformot, minden újítást, mely a népen segített volna; irtózott a rendi alkotmánynak minden megváltoztatásától, mely a nép terheiből egy részt a nemesség vállaira hártott volna.

... Egész Európa a rendi alkotmány alapjaira emelte államait; a középkorban bizonyára megfelelt ez az államforma a kor követelményeinek; de az emberiség fejlődése elsöpörte azt, mert akadályosabb, fejlettebb társadalmi alakulásoknak. Nem vádoljuk, nem okoljuk; de nem is ragaszkodunk hozzá s vissza nem kívánjuk. A jogrend, melyet a középkor társadalmi megalkotott, az akkori viszonyokon alapult; akkoriban tehát szolgálatokat tett s történelmi átmenetet képezett, amilyen van a történelemben elég; amilyen átmenet volt a törzsszervezet, utána a rendi alkotmány, utána a modern demokrácia s nincs jogunk állítani, hogy a haladás vonálanak végére jutottunk; csak hogy a jövőt senki sem ismeri. Ám az idők kerekét, sem a fejlődés menetét megakasztani nem lehet, az ezredik évben époly kevéssé, mint 1790-ben, 1848-ban, s biztos indukció alapján állíthatjuk, hogy 2000-ben sem.

Mármost kérdelem, mi az Egyház föladata a nemzetek e demokratikus fejlődésében?

Föladata az, hogy szívvel-lélekkel az emelkedő rétegek pártjára álljon. Az Egyház, mint szellemi hatalom a haladásnak lesz híve; a haladásnak iránya pedig a műveltségnek, a gazdasági és politikai fejlettségnek demokratizálása. Nem szabad magától eldobnia senkit, de értenie kell a történelmet, olvasnia kell tudnia az idők jeleit!

Ha az Egyház időszerűen akar hatni manapság, akkor vesse magát bele az eszméknek azon golf-áramába, mely az elnyomott osztályok jegestengere

felé tör, s azok javára érvényesítse összes befolyását. Nem mondom én, hogy oktalan hóbortoknak vagy a kinyilatkoztatással csak távolról is ellenkező nézeteknek rabszójára fűzze csalhatatlan szimbólumát; maradjunk mi meg az örök, keresztény igazság alapján; de tegyük közkinccsé mindazt, amit a keresztény műveltség eddig a rendi korlátok miatt csak keveseknek juttatott. A jogrend más, nem a tan; s a megváltozott jogrendben hassunk, alkossunk a régi tannal.

S kik tehetik ezt könnyebben, mint a papok?

A magyar nép ugyancsak rászorul, hogy fölkaroljuk; minden téren való hátramaradottsága egy sokszoros vészkiáltás, mely az uralkodó osztályoknak, s elsősorban az Egyháznak mulasztásait kiáltja világgá.

... Ha hidegek és idegenek maradunk korunkban; ha ami mozgatja a világot, minket nem érint; ha nem mondhatjuk el, amit a nóta tart, hogy mi neked fáj, nekünk is fáj; csakhamar elszigetelten állunk majd a világ áramaiban, vagy mint magasan úszó felhők, hazátlanul bolyongunk a föld fölött s beteges lemondással nézzük az idők fejlődését.

Mutassuk ki, hogy az Egyház nem fosszil-tölgy, hanem eleven fa, s hogy nem kesereg a régi formák után, hanem a haladó világ gondolataiban, nézeteiben s intézményeiben is érvényesül. Akkor teljesül majd Arany János szava:

Aki közöttünk küzd, szeret, remél."
Közöttünk él, ki a jelennek él,

(Cikk az „Esztergom“-ban. 1898 okt. 9.):

„Falvaink rongyosak és szegények. Multkor járt itt egy amerikai lengyel, ki Buffalóban él s bizalmas beszélgetés közben egyszerre fősóhajtott: ő, be szegények lehetnek önök, mikor ilyen rongyos falvaik vannak. A vasútról láttam ezeket a koldusos ember-tanyákat, tépett zsúp-viskóikkal, kikezdett kerítésekkel, kutyakaparós „gazdasági épületeikkel“. Most is fülemben cseng még az a szállóige: be szegények lehetnek, önök! Pedig a vonatról nem látta azokat a falukat, hol, mint Nissón, Nyitramegyében az iskola meg a kántorlak évek óta beszakadt, s elmosta falaikat az eső; nem látta a zebegényi barlangot, hol mint a régi trogloditák, Istentiszteletet tart a falu 800 hível! Nem látta Vich-Teplát és sokszáz tót meg magyar falut, ahová a kultúrnépek elzarándokolhatnak ázsiai viszonyok tanulmányozására s megtakarítják a Felső-Tibetbe való utat.“

Városaink legtöbbje a maga nemében époly rongyos és koldusos, mint falvaink a maguk nemében.“

(Cikk az „Esztergom“-ban. 1898 júl. 17.):

„A koldusbot oly fa, melyet a legvészesebb jégeső sem ver le; ágait le nem törí, lombját szét nem foszlatja; sőt amelynek kifejlését tűz és víz, jégeső és aszály hathatósan előmozdítja. Iszonyú egy bot ez, rémes egy pálca ez, melyet az Úr haragja suhogtat szegény népünk fölött.

... Hány helyen nem tették meg az önségely útjain még az első lépést sem?! Hány helyen törí le a jégeső a népnek természet úgy, hogy kárpótlásnak s a segélynek leggyengébb napsugára sem világítja meg a nyomorúság éjének ránk boruló peremét?

Itt az ideje a szervezkedésnek és szövetkezésnek... Fogjunk kezét; kezdjük a krajcáros hitelszövetkezéseken, a literes takarékmagtárakon; világosítsuk föl a népet; ha sok községben megmozdul a szövetkezés lelke, akkor ki lesz pótolva a kár, mert a tespedés jégmezőit eltüntette a mezőt pusztító jég; a lelki jégverés kárait megszüntette a felhők jégverése.“

(Cikk az „Esztergom“-ban. 1902 szept. 14.):

„Szegény, elhagyatott falusi nép, ki lesz a te segítő, ki a te gyámolód? Nincs az a széljárta, horpadt szerhájú, vakolatából kivédlett, sárral tapasztott

kutyakaparó, melyhez Magyarországon a nép közigazgatási állapotát s életkörülményeit hasonlítani lehetne. Ha volna olyan kutyakaparó, melynek nincs udvara, nincs portéja, melynek hideg volna tűzhelye, s szerteséjjel hullnának falai, azt a szegénység terhe alatt roskadozó rongyos, fonnyadtarcú lakók, ezek az igazán örömtelen egzisztenciák, fölguytanák s elmennének — Amerikába.

Szent Isten, milyenek azok a faluk a magyar kultúrállamban? Ha falvaknak is van fiziognómiájuk, Magyarország faluinak arculatáról a rendtelenségnek, a fölözlásnak, a bomlásnak, a züllésnek, az éhségnek foltjai rinak le, melyeket közbe-közbe még a kényuraságnak, a szívtelenségnek, az elnyomásnak, s az elsötétült nép-kedélynek barázdái szántanak föl!

(Pünkösdi tűz. „Esztergom.” 1899 máj. 20.):

„A legnagyobb s legfontosabb eszmék és igazságok készen, tüzes nyelvek alakjában hullottak az égből, de az életet intéző s alakító igazságnak nagy része, mely a természetből való, nem jött le készen; azt keservesen, vállvetett társadalmi munkában kellett megszerezniük.

Ime, két igazság tüze lobban föl: az egyik az égből, a másik a földből; de nem azért, hogy egymást kioltás, nem azért, hogy hatásaikat kölcsönösen bénítsák, hanem hogy egymás céljait szolgálják. Egymásra vannak utalva, egymás nélkül nem is érvényesülhetnek.”

A kereszténység legszebb gondolatai: az ember méltóságáról, szabadságáról, egyenlőségéről, a lélek értékéről s ez értéknek megfelelő műveléséről, az erényben való képesítéséről merő képtelenségek vagy csak nagyon tökéletlenül valósíthatók meg, ha a gazdasági haladás nem nyújt hozzá utat-módot. A gazdasági haladás által lesz az erkölcsi és fizikai élet finomodása közkinccs; általa vezethetők be a népesség az értelmi és művészi javak élvezetébe; s viszont míg a népnek óriási része marha-módra le van nyűgözve, míg a lakoságnak túlnyomó fele a munkától el van csigázva, addig az értelmi s erkölcsi javaktól távol esik.”

S amint ez a két tűz elhatalmasodik, aszerint alakul a világ. Az igazság győzelmes előhaladása letöri a régi világot s terem újat; nem hiába mondja az Irás: „Küldd ki lelkedet, s újjá alkotsz s megújítod a föld színét”. A praktikus szükségletek befolyása alatt változik, alakul minden jogi s társadalmi intézmény. Semminek sincs az emberi alkotások közt patentje az örökkévalóságra; addig álljon, amíg jó; azontúl nincs létjoga. Ezt kívánja a rend. Tehát az Isten is.

Ez fontos felismerés. Vannak konzervatív nézetek, melyek minden újjáalakítással szemben a „rendre” appellálnak, s minden mozgalmat „rend” szerint fejbekölintanak. Ezek nem az élet áramának hullámai, hanem csak a védgátak karói. Ők is missziót teljesítenek, de beismerhetik, hogy a földadat súlypontja nem az ő óvakodásukban, hanem az új alakítás, a fejlesztés érdemében fekszik.

Kereszténység és konzervativizmus tehát éppen nem mindegy. Ki mondhatja a tüzet konzervatív elemnek? Keményit, de porlaszt is, s talajt készít a jövőndő termékenységnak.”

Álljunk tehát bele a nép, az emberiség haladását, fejlesztését, finomodását, művelődését szolgáló áramlatba. A pünkösdi tűz világosságát szolgálja majd ez az áramlat is. Nélkülünk nem eshetik meg ez a nagy munka. Nemde a „testvérek”, a „viri fratres” utódjai vagyunk? Nemde a legnagyobb eszmék a mi egünkön tündökölnék; s járja-e, hogy félreértésből vagy kicsinyes féltékenységből meggyanúsítsuk azt a másik tüzet, mely színes fény, de melyből lidérc lesz, ha hozzá nem csatlakozunk?

Van a szellemi, a művelődési áramlatoknak is sok iszapjuk; van e tűztisztulásnak is sok lepergő salakja; de azért a jó erősebb, mint a rossz, s a sok buzdulást és alkotást utóvégre is tűz próbálja meg; a széna, a szalma elég, a maradandó kiállja a próbát.”

(Cikk az „Esztergom”-ban. 1902 nov. 23.):

„Vádolnak szocializmussal, antiszemitizmussal, radikalizmussal, ki ezzel, ki azzal, ahogy jön; az egyik ezt, a másik azt hajtogatja, természetesen aszerint, amint elevenjükre tapintunk s egyéni vagyosztályérdekeiket veszélyeztetjük. Kijelentjük, hogy nekünk az egészen mindegy, hogy mások, kik matricákkal és frázisokkal dolgoznak, miféle érzelmi megháborodásokba esnek; reánk nézve a dolog, nem a név, hanem a közügy s nem a részleges érdek a döntő. Mikor társadalmi s gazdasági állásfoglalásról van szó, akkor nem teóriák, hanem gyakorlati szükségletek lebegnek szemünk előtt, s főelvünk az igazságnak s a gyöngének védelme.

Ha ezt szocializmusnak, antiszemitizmusnak, radikalizmusnak tetszik hívni az illető uraknak, ez egészen privát passziójuk, de reánk nézve nem irányadó, s hozzá tehetjük bátran, hogy a jogfejlődés s az emberi szellem törtétese sem fog ez akadékokba belebotlani, s azért úttjáról bizonyosan egy paraszthajszállal sem fog letérni!”

(Mázsálás. „Esztergom.” 1901 ápr. 1.):

„A nemzeteket is mérik vaskarú mérleg nélkül... E mérlegen a gazdasági javak nyomnak s döntenek; más szóval: koldusnépek tönkremennek. Nem mondtam én, hogy a gazdasági helyzet megteremtésébe erkölcsi hatalmak bele nem folynak. Hogyne folyna bele szorgalom, élelmesség, takarékoság, önmegtagadás, kitartás, Istenbe vetett bizalom s remény?... Erkölcsi javaknak gazdasági erők nélkül nincs értékük s nincs forgalmuk; szegény népeknek nincs kultúrájuk. A szegénységet meg nem állítja, ismétlem, sem kapisztráni szó, sem malaszt, sem kereszt, sem keresztért való lelkesedés; ez mind szükséges, de azután hozzá kell fogni a kérlelhetetlen, józan munkához. Magyarországon most mázsálja a magyar népet a gazdasági fejlődés. Mit kell tehát tennünk?

Először azt, hogy az idealizmusnak reális talajáról ne feledkezzünk meg, mert különben homokra építettünk. Fogja meg mindenki két kézzel a gazdasági érdekek mentő kötelét; azon van a horgonya az örök életnek is s ahhoz van kötve az élet zivataros tengerén úszó, mentő szálfa, a kereszt.

Másodsor: legyünk meggyőződve, hogy a nép egyenként elvész és elpusztul; csakis szövetkezve képes ellenállni az erősebbnek; szövetkezésben a nép erősebb.”

(Valóságot mindenütt! „Esztergom.” 1900 júl. 8.):

„Valóságot mindenütt.

... Kettőt kell követelnie a társadalom természetes fejlődésének; kettőt: először azt, hogy a hatalom a konzervatív tényezőktől gyámolítva őszintén, komolyan, kitartóan dolgozzék; másodsor azt, hogy hatalmát soha a tehetőségek elnyomására, soha az ügy rovására ne használja; mihelyt rovására, kárára kezd válni a közérdeknek, rászolgál végnélküli panaszra s gyűlölködésre s elveszti lábai alatt a talajt.

Tehát komoly munkát s a közérdeknek önzetlen szolgálatát követeljük a tekintélytől épűgy, mint a közvitétől, a hatalomtól épűgy, mint az alattvalótól.

Nem érjük be az állással s a hagyományos előkelőség impozáns kárpitozásával.

Nem érjük be a névvel, sem a címmel.

Nem érjük be a munkátlanság megszokott, de meg nem okolt kiváltságaival.

Nem érjük be velük sem az államban, sem az Egyházban. A formák üres, de szépen borított skatulyák; a ragyogó cégérek s a magas spanyolfalak előtt nem borulunk le, mint az igazhívő muzulmán a Kába köve előtt, mi tudjuk, hogy ezek mind kövek, hogy nincs bennük élet s nem serken meg haladásunk s fejlődésünk csirája kiaszott méhükben.

A kiváltságok s a semmittevéssek e „klasszicizmusa“ előtt meg nem áll a világ haladása, hanem elsöpri azt.

Hogy Magyarországon ez efajta klasszicizmus még virágzásban van, sajnos, tapasztaljuk. Virágzik, mint a bazsarózsa s hivalkodik, mint a pipacs. S még nem támadt Sanchez-re, aki kitekerné a nyakát. Meg is járná Sanchez barátunk, mert bizonyára az ő nyakát tekernék ki.

S így lesz ez addig, míg Magyarországon a munka társadalma nem hódítja el a tért, s amíg a munkában öntudatra ébredt nép nem kezdi érezni magát, önmagát; nem kezdi érezni az élet valóságát és jogait. Az élet jogát pedig kihirdette Szent Pál, hogy aki nem dolgozik, az ne egyék; amiből körülbelül azt is le lehet hozni, hogy minél többje van valakinek, annál inkább dolgozék; mert a sokból sok kötelesség származik s hárul a szerencsés birtokosra. Ez illik alacsonyra és nagy úrra, alattvalóra és hatalmasra. E szerint kell megvizsgálnia magát mindenkinek, arisztokratának és főpapnak, grófnak és püspöknek: végeznek-e oly komoly, oly nehéz, oly kitartó munkát ezekért az ezer és százezer és millió koronáért, oly nehéz és oly kitartó munkát, mint amelyet a kapás ember végez júniusi napszámában s az arató júliusi hosszú napjain? Mert aki éppenséggel sem tesz, hogyan juthat az nagy, gyakran száz meg százezres fizetéshez vagy jövedelemhez?

Aki erre a kérdésre lelkiismeretesen és megnyugtatólag tud felelni, az férfiú, és nem szám, sem cím, sem méltóság; az nem pénzeszsák, sem kenyérfogyasztó, s az ilyen megfejtí a társadalmi ellentéteknek egyik legégetőbb kérdését, melyet mások hiába oldozgatnak jogra, paragrafusokra, hagyományra való hivatkozással.

(Keresztény magyar ifjúság. 1906 karácsony.):

„Nagy, győzelmes bizalommal lengetem meg az efemer élet és elhalás fölött az én fenyőágamat. Ez az ág a fűszeres karácsonyfák ága; rajt ég hitemnek illatos viaszgyertyája, s zöldes aranyfény borít rá glóriát. A körülöttünk hervadó és satnyuló emberiséghez fordulunk vele, azokon a régi utakon, melyeken Krisztus járt. Krisztus első lépése a földön a barlangba, a trogloditák ősi lakhelyeibe irányult. A legmagasabb égből a legmélyebb szakadékba lépett. Kereste a degradált embert, az alacsony, a leszorított embert. Leszállt a mélységbe, mert ha valakinek, akkor hát azoknak „ott lent“ kellett a Megváltó... Ma sem veszett ki a magvuk; van a degradált, leszorított emberből még rengeteg sok.

Lengessük meg karácsonyi, glóriás, illatos fenyőágunkat e modern milliók fölött. Azok is „ott lent“ vannak; patkányok közt vagy béreslakásokban négy családonként összezúfolva laknak; gyermekeik porcait, még nem is csontjait, hajlítgatja s nyomorítja kegyetlen munka; arcuk fakó s színükkel elvesztik szívüket is az emberiség nagy reményei s kincsei iránt.

Ezeket „ott lent“ föl kell emelnünk! A lealacsonyított modern emberhez Krisztusnak épügy van missziója, mint Róma és Hellasz rabszolgáihoz. Nem szabad rajtunk száradnia Kingsley kegyetlen vádjának, aki azt vágja a modern társadalom szemébe: mindenhez értünk, pamutot kifogástalanul fehérítünk, acélt főlésesen keményítünk, de az ember nem érték előttünk; szabadságnak s jogainak állítólagos tiszteletétől a szabad egyéniség és érvényesülés hatalma szíjat vág hátából s összetöri csontjait. Krisztus tiszteletre tanít az emberek iránt. A tisztelet, melyet iránta tanusítunk, fölkelti becsületérzését, s ő igazi öntudattal csak annak fog szemébe nézni, aki tisztelettel közeledik feléje!

Bár állíthatnánk minél többeket, a nemzetnek összes, jogért s méltányos jobblétért küszködő rétegeit a karácsonyfa alá, hogy eltelnének fűszeres illatával, hogy szemükbe ragyoghatna az emberiség jobb reményeinek zöldes glóriája, s kezet fognának velünk, hogy reménységünk s törekvéseink valóra váljanak.

Az ág pedig lengjen, lengjen fényesen s illatosan fölöttünk s biztasson mindnyájunkat, mint biztatta mindazokat, kik a fölszabeditás nagy munkáját eddig oly sikeresen szolgálták. Ők is, mi is a szent karácsony apostolai vagyunk."

(Pünkösdi tüzek. „Alkotmány.” 1914 máj. 31.):

„Vannak a népek történetében korok és korszakok, melyeknek szimbóluma a tavasz; s ilyenkor úgylátszik, mintha felpeszdülné a nemzetek vére, mintha lángot fogna gondolatuk, s mintha valami bár érthetetlen, de mégis jól megérzett ősi erőnek vonzását követnék. Azért ilyenkor tenni s áldozni készek; lelkesednek és küzdenek, s ugyanakkor aztán teremtenek is. Ilyenkor a konzervatív passzivitást az élet vágya váltja föl, s új, friss s üde élet szele leng végig a világon. Az ily korszakokban nagyot fordul a világ; ilyenkor vonul végig a társadalmon az új korszakok ekéje, mely századqcs, sőt ezredes intézményeket forgat ki, hantokat és sírhantokat borít föl, történeti alkotásokat s emlékeket morzsol szét; de e morzsalékokból az új virágzás termőföldje válik, mint ahogy a régi glecserek jégekéje alatt is kőzetekből őrlődött lösszé, agyaggá s termőfölddé a terméketlen kéreg.

Ilyenkor vonulnak végig a világon próféták; akár a Szentírás prófétái az Istentől ihletve, akár a szabadság, a haladás s fejlődés énekesei s költői nagy érzések erejében. Egyik a lángész fáklyájával, másik a szónak viharjával, a harmadik a virrasztó remény hajnali fényével ébreszti az emberiséget; ébreszt s több szabadságról, nemesebb emberiségről s szerencsésebben fejlesztett egyéniségről álmodik s énekel.

A magyar nemzetnek ily tavasza volt az 1848-ik év a nemzeti ébredésnek, az alkotásoknak, vagyis inkább csak a nagy kikezdésnek kora. Ez a kor föl akarta ébreszteni a magyarság öntudatát, ki akarta fejleszteni nemzeti egyéniségét s kultúráját. Ez a kor lelkesült a magyar alkotmányért s a magyar nyelvért; erős, nemzeti állam volt az ideálja. Szabadságról beszélt, a jogokról intézkedett; jogot akart juttatni annak, akinek nem volt, s nemesebb szabadságot teremteni ott, ahol még a gyámság s az elnyomás volt az úr. Ekkor értette meg a nemzet önfenntartási ösztönét s követte azt; megtisztelte magát azzal, hogy élni akar s nem tompította el érzékét a mult iránt, melyet becsült, a jobb jövő szeretetével, s ugyancsak nem fojtotta el ösztönét a haladás iránt a multhoz való oly ragaszkodással, mely bénította volna történetét!

A haladásnak és fejlődésnek ily korszakai mindig pünkösdi idők, s a világ fejlődését intéző Istennek szelleme nyilvánul meg bennük. Ne zavarjon meg az, hogy rohamosak, hogy sok bűn és alávalóság, sok gyarlóság és szenvedély is kavargó bennük; a bűn s az alávalóság nem isteni, de a fejlődés energiája, a nagy eszmék, a nagy hit s az áldozatos szeretet lelkéből valók.

Ez a Lélek tüzesedik ki a történelem egyes korszakaiban s tőle s ihletéstől való a szabadságnak tiszteletreméltó szeretete. Tőle való az új idők viharos szélzúgása, belőle a hitnek kitüzesedése. Nélküle a fogalmak hidegek s a vonzalmak gyöngék; tudunk bár róluk, de nem érzetik meg velünk hatalmukat. Ezt bizonyítja a történelem. Nem tudták-e az első keresztények, hogy mi az egyenlőség s a szabadság s nem hirdették-e, hogy Krisztus Urunk felszabadított minket a rabságból, s hogy az Isten fiaihoz a gazdasági rabszolgaság nem illik? Igen, tudták ezt, hirdették is, de e részben még nem lett pünkösdi a világban, mert a világ még nem érlelődött rá; a szó még csak fogalom volt, érzés és lelkesülés nélkül. Hát azok a keresztény vitézek, kik vérüket ontották Krisztusért, nem tudták-e, hogy mi a testvériség? Tudták nagyon jól, de azért még nem nemesült bennük az érzés annyira, hogy a jobbjágy-társadalomban azt az igazibb testvériséget s egyenlőséget érvényesíteni tudták volna. Hát a megváltás hitében élő modern ember nem látja-e az óriási gazdasági ellentéteket s nem ütközik-e meg azon, hogy az egyiknek milliói vannak, a másiknak meg fillérei sincsenek? Dehogy is nem látja, s már kezdi érezni is az

ellentétek e szégyenletes kínját, sürgeti már az újat, szomjazza már a jobbat, de végrehajtani még nem tudja; e részben még nem hasadt rá a pünkösöd.

Ezt a pünkösdi átható nagy hitet s nagy szeretetet, ezt az ideális gondolkozást s áldozatkészséget az Isten lelke gyújtja ki végig a történelmen új meg új pünkösdi tüzekben. Azoknak pedig, kik az igazi haladás és odaadás szolgálatában állnak, az Isten e Szentlelkét szeretniök kell; meg kell látniok fényeit s meg kell tapasztaniok erőit. Hinniök kell abban, hogy az igazság, jóság és szépség nemcsak ideológia, hogy a hit nemcsak régi fogalmak hideg tükrözése, hanem hogy az mind igaz, mély valóság! Hinniök kell a Szentlélekben s szolgálniok kell őt. Először úgy, mint ahogy a nagy angol kardinális, Newmann mondotta: „Sohasem vétkeztem a világosság ellen”; azután pedig úgy, hogy a nagy hitet s szeretetet az életbe vigyék át s tudjanak áldozatokat is hozni értük. Áldozatokat hozni s nem az önzés inspirációira hallgatni; az igazi haladást szolgálni s nem a hatalom után tüskén-bokron keresztül szaladni. Aki kenyérrel be nem éri s az igazság küzdelmes kardjánál többre becsüli a címet, a méltóságot s a pénzt, annak nincs missziója az eszmék szolgálatára.

S nemcsak hébe-korba kell áldozatokat hoznunk az eszmékért, hanem kitartással kell dolgoznunk megvalósításukon s ezen a téren óriási feladatok várnak Magyarországra, mely még mindig nem a munka társadalma. Lelkesedése is kell, de a lelkesedéshez apostoli kitartás, vértanui hűség s áldozatos munka is kell, s ez utóbbiból van itt kevés köztünk. Mindkettő kell, s pünkösdi lélek csak abban van, ki mindkettőnek híve. A régi Magyarország még csak lelkesedni tudott s dolgozni nem szeretett; az új Magyarország meg csak dolgozni akar s az eszményeket lekicsinyelni. A régi Magyarország tunya volt, az új Magyarország blazirt lett; az nemzeti volt és szegény, ez kozmopolita és nem gazdag; mindkettő a bomlás és romlás mérgét hordozza magában. Ezzel szemben a pünkösdi szellem abban a Magyarországból lesz, mely magyar is, hívó is, idealista is, nemzeti is, ugyanakkor pedig munkás, szorgalmas és takarékos is. Ebből a pünkösdi tűzből válik egyéni derekasság s öntudatos nemzeti élet.”

(Beszéd az OMGE-ben. 1916.):

Ezek az udvartalan házak, ezek a hónaposszobák, ennek az abnormis rendszernek egész fejlődése kiradírozza a mai generáció lelkéből a szülői ház fogalmát. Én tudom, hogy sok mindent szükségszerűen magával hoz a civilizáció, de helyes birtokpolitikával sokat javíthatunk a helyzeten. Németországban ebben az irányban már sok mindent tettek s Ausztriában is többet tettek, mint nálunk. Németországban a Boden-reform keretében határozott lépések történtek a telepítésnek gyakorlati életbeléptetése felé. Nálunk azonban hiányzik a praktikus mód, hiányzik a lehetséges út megjelölése, úgy, hogy elrontja gyomrát, a gazdasági gyomrát a földdel, mert tökeszegénysége mellett többet vállal, mint amennyit bír.

Ennek az áldatlan helyzetnek megváltoztatására és arra, hogy a népnek földet biztosítsunk, vonatkozik az én indítványom. Nem kívánom, hogy rögtön itt határozzunk. A kérdés sokkal terjedelmesebb, sokkal nagyobb megfontolást igényel, semhogy itt most erről határozni lehetne.

Indítványom odaterjedne, hogy a közgyűlés méltányolva az elveket s rokonszenvezve az irányzattal, küldjön ki hozzáértő férfiakból bizottságot, kik az örökbérlet-rendszer e vázlatát alaposan megtárgyalják, s ha azt erőteljes társadalmi és gazdasági akció alapjául felismerték, induljon meg az Országos Gazdaszövetség kebléből társadalmi mozgalom ez eszméknek népszerűsítésére, úgy, hogy azután törvényhozási úton is megvalósíthatók legyenek.”

Prohászka püspök, miután főbb pontjaiban ismertette indítványát, melynek lényege abban állott, hogy a kötött birtok 10.000 holdon felüli szántóföldrőiből kisüzemi örökbérleteket kívánt a rokkant katonák számára létesíteni,

javaslata másik részében, mely azt kívánja, hogy a hadviselt katonáknak földet kell juttatnunk, a nemzet becsületbeli kötelességének mondja ezt: „A mi hőseink, akik Limanovánál és Doberdónál harcoltak, nem mehetnek szét verklivel az országban, mint Solferino után mentek katonáink... Ha nem volt miért harcolniok, ez végzetes következményekkel járhat rájuk nézve. Ha mi az indítványomban lefektetett nagy szociális reformot megoldjuk, megalkotjuk 1848 óta a legnagyobb reformot Magyarországon, megalkotjuk Magyarország birtokelosztásának reformját.”

(Főrendiházi beszéd. 1918.):

„... Kijelentem, hogy az anyaszentegyház is, melynek alázatos és szerény tagja vagyok, mindenesetre az igazi demokráciának hive, pártfogója és előmozdítója akar lenni.

... elfogadom a törvényjavaslatot, mégpedig azért, mert nem tudnám a lelkemre venni, hogy most bármiképp is megakadályoztassék ennek a nagyobb térre, szélesebb körre terjeszkedő demokráciának ténfoglalása.

Igaz, hogy e részben sokan másféleképp vélekednek. Némelyek azt mondják, hogy erre azért van szükségünk, mert hiszen azok a hősök küzdöttek és vérezték; adjunk nekik jogot. Mások azt fogják mondani, hogy szükséges, elkerülhetetlen, mert ezt a reformot az idő, a szenvedések követelik.

Mélt. Főr.! Én azt gondolom, hogy egy rendkívül fontos momentumot hanyagolnak el azok, kik csak erre irányítják a figyelmet. Szerintem ezt a mi saját érzéseink követelik! Ezt a jogkiterjesztést mi a szegény, szenvedő, egyenlőtlen kultúrájú nép fölemelésének szükségérzetéből meritjük. Mi úgy látjuk, hogy valamint ez a nemzet nem viseli másban sem egyenlően a terhet, épúgy ennek a nagy világháborúnak terhét sem viseli egyenlően, hanem hogy voltaképpen — tisztelet-becsület a kivételeknek, a középosztálynak és mágnásoknak, — a magyar nép, a magyar paraszt húzza ennek a háborúnak is rettenetes igáját. És következőleg, mivel az emberiség érzi, és mivel mi mindnyájan érezzük, hogy itt egyenlőtlenység van, és látjuk is a történelemből, hogy az érzések hogyan változnak el, erőszakot követnének el önmagunk ellen, hogyha abba a jogrésztetésbe nem léptetnők bele a mi szegény, addig attól a szavazati jogtól sok tekintetben megfosztott polgártársainkat.

Én nem akarom a jogokat akkor adni és privilégiumokat addig fenntartani, míg azoknak fönntartása lehetetlenné válik. Nem akarok hasonlítani ahhoz a fősvényhez, aki az ő gránátalmait mindennap az ő almáriumában nézegette, és csak akkor evett egy-egyét belőle, amikor azok már rothadni kezdtek; mikor nem tehetta el azokat már tovább, akkor maga kezdte élvezni. Vannak jogok, melyek tarthatatlanok. Vannak jogkorlátozások, amelyekben keresztül vág a fejlődés árja. Nem kell megvárni azt az időt, mikor az erőszak kitapossa a maga számára, illetve a nép számára ezeket a jogokat; meg kell érteni a zidők jelét; ezeket az érzéseket nekünk, mint a megértés orgánumainak és szenzóriumainak törvénné kell változtatni, és akkor azután nem a kényszer, nem a szükségesség, hanem a készség, az igazi felebaráti szeretet, az igazi polgári megbecsülés nyitják meg többek számára az alkotmányosság sáncait.

Ami tehát engem rendkívül indít arra, hogy ezt a törvényjavaslatot elfogadjam, az éppen az érzéseknek ez a logikája. Azután, nyíltan bevallom, nem vagyok politikus. A politikának, a pártharcoknak, a hatalmi harcoknak mindenféle komplikációjába nem ereszkedem belé. Amely oldalról jön valami népmentő, a nép javát szolgáló indítvány, készséggel fogadom el azt, és örülök, ha annak végérvényesítésében közreműködhetem. Azért itt is elfogadom a kevesebbet a többnek reményében, elfogadom a kezdetet a folytatás kilátásában, elfogadom azt, amit adnak, örömmel, készséggel, hálával, a magyar nép javára, a magyar demokráciának, annak az igazinak felvirágoztatására és előmozdítására.

... Rendkívül zokon esik nekem, hogy a hat osztály végzését mint választójogi kelléket vették föl a törvényjavaslatban.

Mert én is statisztikával dolgozom és látom, hogy ezt az analfabétizmust és annak következtében a kizárást a választójogból leginkább megkeserüli a mezőgazdasági nép, mert a mezőgazdaságban s a cselédségben a magyarság kontingense, arányszáma sokkal nagyobb, mint az 1913-iki törvény jogosultjai között, és épp ezek között az analfabétizmus még mindig nagyon el van terjedve. Ha veszem ezen 4—5—6 holdas gazdákat, kihozok 200—300.000-et is, akik az analfabétizmus miatt ki vannak zárva, és ha más jogcímen fel is vannak véve, bátran azt lehet mondani, hogy 200.000 tisztességes magyar mezőgazda, vagy mezei munkás ki van zárva a választójogból azért, mert az értelmi cenzust nem üti meg, jöllehet a tisztesség, becsület cenzusát teljesen megüti.

... Ugyancsak nemzeti szempontból nagyon sajnálatos, hogy a nők szavazati jogát teljesen elejtették. A nők szavazati joga éppoly szükséges társadalmi, gazdasági fejlődés, mint a nő egyéniségének társadalmi és gazdasági súlynyerése.

... Dacára ezen aggodalmaimnak, melyek úgy a kitágítás szűk voltát, mint a magyar nemzeti irányzatot illetik, szívesen hozzájárulok ezen törvényjavaslathoz. Megszavazom azt, ismétlem, abban a reményben, hogy ez csirája, megkezdése egy boldogabb, szebb és erőteljesebb haladásnak; hogy ez fokozza majd a mi nemzeti életünket, s hogy azt a többet érő demokráciát, melyet mindenesetre a gazdaságban, birtokpolitikában, a kultúrában kell megalapozni — ezt a gazdagabb, teljesebb, épebb demokráciát segíti majd ránkhozni. Ebben a reményben megszavazom, és kívánom, hogy e szónak igazán súlya legyen, hogy ezen férfias remény valóságnak bizonyuljon."

(Cikkek a „Magyar Sion”-ban. 1899.):

„Mi jellemzi ezek után az egyháztörténelmen is eligazodni tudó helyes gondolkozást?

Nem egyéb, mint az, hogy nekünk a társadalmi fejlődésbe, a gazdasági, politikai s erkölcsi kapcsolatokba egészen új belátásaink vannak, s jobban tudjuk épp ezek alapján megítélni a történetet s a gazdasági s társadalmi elváltozásokat, mint a régiek. Most a fejlődés gondolata világít bele a küszködő életnek problémáiba. E világosság mellett kell néznünk az Egyház történetét is s nem szabad kívánnunk a XII. vagy XV. századbéli Egyháztól sem valamit, ami csak a XX. században volt lehetséges. Ez az eljárás minket jobban kötelez, mint akár a XIX. század első felében élőket, mivel belátásunk a fejlődés menetébe azóta is sokal világosabb s áthatóbb lett, azért állásfoglalásunk a világ s a társadalom érdekeivel szemben, no meg törekvéseink a világ s a társadalom megváltoztatására sokban eltérnek a multnak gondolkozásától s állásfoglalásától.

Véleményem szerint a társadalmi fejlődés most oly stádiumban van, hogy nemcsak egy rendnek, a negyediknek bevonulását jelenti az „alkotmány sáncái” közé, hanem jelenti az egész társadalomnak új, észszerűbb s igazságosabb berendezkedését. Épp azért most már nem egy, még kívül álló rendnek érdekéről lesz szó, hanem az egésznek elváltoztatásáról."

„Az Úr Jézus nem teremtette meg a társadalomnak eszményi non plus ultra állapotát; nem tette azt, hanem fölszította bennünk a lelket s buzdította, hogy imádkozzunk s tegyünk is róla, hogy jöjjön el hozzánk az Isten országa. A földi ország elé pedig s annak tökéletesülése elé nem gördített akadályt, sőt tanításával s az Isten gyermekeinek testvériségével, melyet a világba léptetett, irányt adott s utat mutatott a lehető legjobb s legméltányosabb társadalmi állapotoknak megteremtésére. A társadalomnak uralkodó osztályai nehezen értik meg az Evangéliumnak alkalmazását s a társadalmi alakulásokat átlag nem ők, hanem az osztályharcok intézik, de mikor az átalakulás megtörtént s az érdekharcok zavargó benyomásai elmúltak, azon vesszük magunkat észre, hogy a fejlődés folytonos, s ha nem is halad egyenes vonalban, mégis

csak közelebb érünk az Isten nagy gondolatainak nemcsak az örökkévalóságban, hanem az időben való kialakulásához.”

„A kereszténységet nem szabad semmiféle kultúrával, vagy kultúrfokkal azonosítanunk; nem a középkorral, nem az újkorral, nem monarchiával, köz társasággal vagy demokráciával, sem városi, sem nagyipari industrializmussal; mert az államok s a gazdasági berendezkedések a maguk útján járnak, fejlődnek s hanyatlanak; az ellentétek egymást hívják; a tomboló individualizmus s kapitalizmus szocialista ellenszerek után, a csalódott demokrácia pedig Cézár után vágyik s azokat ha kell, forradalmak árán is előhívja. Mialatt a kereszténység végigkíséri az emberiséget a maga állami s gazdasági fejlődésének összes szakán, néha jobban, máskor kevésbé befolyásolja a gazdasági s állami formák s intézmények kialakulását; azonban mindig gondozza a lélek igényeit, óvja az erkölcsi lét alapjait, biztosítja az igazság, a rend s fegyelem feltételeit s visszahat természetesen államra s társadalomra is azoknak lelke s lelkiismerete által, kiben mély hit, bensőség, intuíció s eleven tetterő jelentkeznek. Ezek által sürgeti a jobb állapotokat, éleszti a többi igazság s jószág szomját s megvívja az elnyomott s felszabadítandó társadalmi rétegeknek s a lelki szabadságoknak harcait s közreműködik egy jobb, s boldogabb világ kialakításában.”

„A keresztény filozófia eligazít minket időn s örökkévalóságon; szerinte alkothatjuk meg tüzetesen a kultúra fogalmát:

Az Isten gondolatai szerint az emberiség úr legyen a földön, legyen kultúr-emberiség. Ettől csak egyet kell lépnünk s fölfogjuk azt is, hogy az Isten gondolatai bizonyára a kultúrjavaknak szélesebb s tágabb körökben való élvezését szánják az emberiségnek, el fogjuk tehát ismerni azt is, hogy a társadalom mozgalma, mely egyre minél több embert részesít a kultúrjavakban, a természetes fejlődés követelménye; el fogjuk ismerni, hogy az emberi szabadságok kiterjesztése nem liberalizmus és tévtan, hanem isteni gondolat, — valamint azt is, hogy az emberi jogok kihirdetése nem szabadkőművesség, hanem igaz, való kereszténység.

Elismerem, hogy a legtermészetesebb mozgalmat gyakran téves irányzatok zsákmányolják ki, valamint a francia forradalmat se helyesli senki vértől izzó, embertelen kegyetlenkedéseiben; de ami az emberi jogokat s a szabadságnak kitágítását illeti, azt szemére gáncsként senki sem veheti, még akkor sem, ha e szabadságnak illetéktelen és mértéktelen kiterjesztése az éretlen tömegekben nagy kárt tett. Nekünk, katolikusoknak, az öreg hibánk, hogy a történelmi fejlődéssel s a tényleges állapotokkal nagyon is összenövünk s a ténylegesen főnnállóra ráruházzuk az isteni rendnek és akaratnak tekintélyét; őrít állunk minden intézmény mellett, amelynek szerencséje van, hogy főnnáll.”

(Amire a forradalomnak is szüksége van. „Katolikus Szemle.” 1919.):

„Ha valaki azt hiszi, hogy a jövő Magyarországot tisztára abból az értelmi s erkölcsi tőkéből fog megélni, melyet a forradalom fölvonultatott, az lehet radikális és szocialista elvtárs; de úgy az az önértet, mint ez a lelkeség óvatossá teszi a kritikust, mert túlságosan egyoldalú s elfogult szempontokra szegezi le a szemlélőt, mert ugyanakkor a mindenkori pártoknak eredeti bűnével, azzal a hamisítvánnyal mutatkozik be, mintha a párt minden, vagyis az egész nemzet volna. Pedig a párt mindig csak rész s nem egész, s a forradalom sem minden. Párt is, forradalom is a nemzeti erőnek egy része, egy darabja, s azon a darabon kívül van még sok más, amire szüksége van Magyarországnak, hogy megálljon, s amire még inkább szüksége van, hogy boldog legyen.

Állapítsuk meg tehát, mi az, ami a forradalom érdeme s dicsősége, s másrészt mi az, ami nélkül a világon semmi, tehát a forradalom sem vezet célhoz, sőt ami nélkül ellenkezőleg csak újabb forrongásoknak s felfordulásoknak lenne kezdete.

A forradalomnak nagy érdeme van. Feltétlenül elismerem, hogy a forradalom letörte azt, ami avult és korhadt volt alkotmányos világunkban, s hogy újat hozott, aminél jobbat s dicsőségesebbet nem hozhatott, meghozta a szabadságot és függetlenséget. Pusztító viharként vonult el fejkünk fölött, mely elsőpörte a királyi trónt, rombadöntötte az alkotmányt, a képviselőket, a törvényhozást, hogy helyet teremtsen az új rendnek, a magyar demokrácia kiépítésének. Ez a pusztító orkán ránehezedett ólomszárnyaival az államépületre, s az leroskadt alatta. Már nem is kellett olyan 48-as szabadságharc, hanem szinte magától adódott, hogy kiváltunk az elemeire szétbomlott monarchiából; — kiváltunk, mint olyanok, kik kezdet óta sem tartoztunk oda, ahová szerencsétlenség és kényszer fűzött s megtaláltuk végre magunkat a független s szabad hazában.

... Az államforma is elváltozott. Demokratizálni akarnak mindent: hatalmat, jogot s vagyont. A népfőlség elve mellé állítják az általános jólét elvét.

... Mindezeket a politikai vívmányokat készséggel elismerjük s kivívóiktól nem tagadjuk meg tiszteletünket.

Ez elismerés s forradalmi erők s pártok iránt csepp lehangoltságot sem ébreszt bennünk, s nem búsulunk el attól a gondolattól, hogy íme, ezt a nagy dolgot nem mi csináltuk, a szabadság kolosszusait nem mi söpörtük el, s nem mi robbantottuk szét a fejlődés torlászait. Nem búsulunk el pedig azért, mert azt tartjuk, hogy tegye meg mindenki a maga dolgát, s cseppet se búsuljon azért, hogy nem tehet s nem tesz meg mindent. Mi az Isten szolgálói vagyunk s az ő gondolatait akarjuk megvalósítani; de sohasem láttuk be oly világosan azt, hogy vannak az Istennek más, vannak lázadó szolgálói is, akik bár káromkodva, mégis szándékait szolgálják. Ilyen szolgálók a háborúk, a lázadások, a forradalmak! Elszorongva nézem e sötét, majd vérpiros hadakat, s kicsiny leszek s eltörpülök, mikor a világorkánok villámtüzénél csatáikat szemlélem s mikor arra a beismerésre jutok, hogy ezt a harcot megvívni s ezt a győzelmet kivívni én nem tudom... erre ők valók! Így van ez megírva a világrend s a fejlődés nagy törvénykönyvében! Az erőknek, a hatalmaknak is van hierarchiájuk. Vannak robbantó s romboló, s vannak építő, alakító erők, s az egyik nem a másik. Mi a világot fölrobbantani nem bírjuk, ez nem a mi mesterségünk; de erre a mesterségre nem is irigykedünk. A napsugár bizonyára nem irigy a dinamitra s Michelangelo vésője nem irigy a bellunói tagliapetra feszítővasaira.

Tehát mi is elismerjük a forradalom vívmányait, de éppen azért annál több joggal kérdezzük, gondolják-e a forradalmi pártok, hogy ezzel a nagy eltéréssel s ezzel a nagy felszabadítással megcsinálták már a megújított világot? Gondolják-e, hogy az a szorosan vett forradalmi program, hogy az az eszmekegység s az a törekvés energiája, melyet ők képviselnek s a forradalomban lánggra lobbantottak, elég is, meg minden is, s hogy azon kívül másra szükség nincs? Nem gondolják-e, hogy azoknak a mélyes erőknek, melyek az európai nemzeteket nevelték, s melyek erejüknek s jellemüknek csontvázát s velejét táplálták, nincsen s nem is kell, hogy legyen folytatásuk továbbra is s legyen hivatásuk? Gondolják-e, hogy azok a lelki hatalmak, melyek mint hit, erkölcs, tisztesség s hűség a legeszményibb kultúra felé irányították menetelésüket, letörtek?

Nem gondolja-e a forradalom, hogy igenis gyújtott, mint a villám, s hogy meggyújtotta a zsinórt is, mely a lőporkamrába vezet; de mikor a robbanás történt, s még inkább a robbanás utáni nemzeti megfeszülésben s fölkelésben már nemcsak a gyújtogató pártnak, hanem az egész nemzetnek, egész lelki-világának feszítőereje lépett akcióba? Ott robbantak azok az erők is, melyeket a kultúra, a jobb világ vágya, a több igazság keresése s a sok nyomortól való elfordulás s irtózás váltott ki. A gyutacs, a gyújtózsínór a forradalmi párt volt, de Magyarország föltámasztása s új életre ébresztése az összes kultúrakerőknek, valamennyi kultúrtényezőnek közös munkája lesz. Ezt a munkát még nem végezték el; ezt majd csak most s ezután kell megtenni!

Nos és melyek azok az alakító, teremtő s nevelő erők, melyek nélkül a forradalom is csak forró lávaömlés, nagy felkelés, de eredménytelen kikezdés lesz?

Ezek mindenekelőtt az eszményi hitnek, a szívbeli jósnak s a lelki kultúrának — s mindezt egy szóba foglalva — az Isten országának erői. Erők, melyek a lélek feneketlen mélységeiből fakadnak.

Az emberiség boldogítására forradalom nem elég, hanem kell ahhoz más is: kellene ahhoz hit és erkölcsi erők; kell bizalom és szeretet, megértés és béke, rend és fegyelem, önmegtartózkodás és munkakedv. Honnan fogja a forradalom ezeket venni?

Ki ne látná, hogy nem elég forradalmat csinálni, hanem a belső békét kell megteremteni, erős polgári érzést és szabadságot kell nevelni, mely az érdekek összhangjában s a kooperáció harmóniájában kialakítja majd az erejét megérező, új Magyarországot.

A szabadság e szelleme átjárja most az államot s az Egyházat egyaránt. A szabad cselekvés mértékét a törvénytisztelet s a felelősség tudata diktálja. A szabad ember a törvényt önmagában hordja."

(Feljegyzések. 1919 júliusában.):

„Egy percre sem vonom kétségbe a szociáldemokrácia érdemeit, amint hogy nem tagadom törekvéseinek jogosultságát, sem a béreknek s a munkások háztartási szintjének emelésére nézve. Még azt is elismerem, amit egy szelleműs író ír meg, hogy „a milliók általános jólétének emelése tényleg az emberiségnek elsőrendű kötelessége s hogy e kötelességteljesítéséért méltán hálásak lehetünk, hívják azt, aki így cselekszik, akár szociáldemokratának is”. Megértem azt is, amit folytatólag mond, hogy „bár a szociáldemokrácia föllépése erőszakos, de mikor lehetett szelíd, szép szóval a hatalomtól valamit kicsikarni? Nem kellett-e a gazdasági s társadalmi egyenlősítést mindig és mindenütt ökölcsepásokkal kierőszakolni?” Én is el tudom ismerni a szociáldemokrácia érdemeit s azok elől cikkeimben sem zárkoztam el.”

„Még mindig találkoznak emberek, kik szinte sajnálják, hogy nem ők s a katolikusok csinálták a forradalmat, s akik irigylik a dicsőséget a szocialistáktól. Adja Isten, hogy ezek igazán dicsekedhessenek! Előtte az tisztán áll, hogy a katolikusok forradalmat nem csinálhatnak s nem csinálnak s nem fognak csinálni. Ez nem a mi mesterségünk! Új idők, forradalmak ott készülnek, ahol forronganak agyvelők, temperamentum, szenvedélyek; szikrák ott pattannak, ahol ütköznek érdekek. Természetesen a szenvedésben! Az Egyház rendszeren nem a szenvedő s ütköző rétegben van. Arról a hatalom legalább eddig úgy-ahogy gondoskodott. Azután az Egyház a gazdasági harctól mégis csak távol áll. Mi a mi híveinket türelemre, legfőljebb passzív rezisztenciára tanítjuk, de nem inszurrekcióra. A katolikus érzés tehát a hatalmat tiszteli, a körülményekben Isten akaratát szokta látni s a forradalmat elítéli; inkább a „miei prigionii”, mint a „les paroles d'un croyant” álláspontjáról nézi a gyötrő rosszat. Az egyháziak furcsa helyzetbe, sőt ellentétbe látszanának jutni tanaikkal, ha forradalmat indítanának. Az egyházi tan a maga statikus, örök elveivel inkább a meglevőt nézi, s új állami, gazdasági rendnek felforgatás általi megteremtésére nincs pátosza, agilitása és — tág lelkiismerete. Az ő kezében a mértékek „omnia in numero et mensura”, s az a világ, hol még káosz s a piszok özönvize dolgozik, nem az övé. E részben sohase tartjuk a katolicizmust als Prinzip des Fortschritts; kikezdés, feldöntés nem lesz tőle; de ha majd az ár leszalad, az emberek lelkének formálása igen. Tehát mindenki tegye a magáét, a dinamit s napsugár, a kráter s a szív! Társadalmi revolúciókat a szenvedők csinálnak, az osztályharcosok; akik oldalt állnak, beleágyazva s idegződve a főnállóba, azok ezt nem fogják feldönteni.

Ezzel azonban nem akarom azt mondani, hogy idővel be nem látjuk e helyzetet, s hogyha nem is vagyunk forradalmárok, de teljesen vallhatjuk a

forradalom elveit, a francia forradalomét, a 48-asét, az 1919-ét. S ezt öntudatunkra kell hoznunk. Szabadság, egyenlőség, testvériség, nem az evangélium elvei-e? A több gazdasági egyenlőség, a kamat-tilalom nem keresztény elvek-e? Nem szabad tehát „sub specie aeternitatis” úgy nézni a világot, hogy azt megmerevítve lássuk! Ez nem isteni gondolat! Harc, újság, alakulás, fejlődés az Isten gondolata, s ez valósul a korszerű, a népszerű, a szükségszerű általános követelményekben — természetesen megrostálva mindezt. De ne mondjuk, hogy az Isten ezt vagy azt kívánja, amivel aztán megkötjük a világot. Lehet a katolicizmust úgy beállítani, hogy szembeálljon minden újítással — az örökkévalót a világforgással, a testet a lélekkel, az alázatot a bátorsággal, az aszkézist a természettel; lehet, de ez baklövés. Van az emberiségben pogányság mindig elég, de van benne jó; az egyiket úgy kell üldözni, hogy a másiknak révén, melyet megragadunk, fölemeljük s átemeljük a pogányt a kereszténységbe.”

(Katolikus nagygyűlési beszéd. 1926.):

„Ne féljünk a radikalizmus vádjától. Aki ezzel vádol, annak mi azt feleljük, hogy voltaképen csak azt akarjuk, amit XIII. Leó pápa akart.

XIII. Leóval hirdetjük, hogy a proletariatusnak joga van emberhez méltó életre, joga az otthonra, a család fönntartására, a munkának a termelés gyümölcseiben való igazságos részesedésre.

Valljuk, hogy ezt nem lehet megtenni a mai rendszer gyökeres megváltoztatása nélkül, s hogy ahol milliókat kell jobb helyzetbe juttatni, ott azoknak, kik birtokolnak, áldozatot kell hozni.

Valljuk a magántulajdon szentségét, de nem minden magántulajdonét; nem valljuk a plutokrácia rettenetes uzsoráinak, nem a közjával ellenkező terjeszkedésnek jogait. A magántulajdon a kapitalizmusban oly méreteket ölt, hogy arányai elfojtják az életet s kevés kézben halmozzák föl a világ gazdagságát. Erre nincs jog, s erre nincs szentség; erre nem terjeszkedik ki a tulajdon szentsége sem. Nem az elv áttöréséről van itt szó, hanem a mértékről, melyben az elv valósuljon, hogy milliók existenciáját, a még nagyobb elvet, az emberi életet lehetetlenné ne tegye.”

FEHÉR

Láttad az éjszaka álmod szállni magasba', fehéren — felhő volt? hattyú? — lobogott odafönn eszelősen s éneke — mert szállt egyre a dal — csupa nap, csupa rezgés, sűrű sugár és fény... mi dalolt akkor?... te füledben hoztad el emléket — de a dallam? — nincs. — Ha keresnéd, csak színek jutnának eszedbe: fehér, merev izzás s vásznak, a hajnali égbolt vásznai, s törpe vitorlák s újra fehér, vakító, vakítóbb a fehérfogú tajték pezsgő élénél... s — ki ne mondd a nevét — de ha tudnád, akkor sem mondhatnád el, míg újra fölébredsz... — Tán az az álom lesz még egyszer ilyen — de a titkot már soha meg nem tudják: fönnakad, ottvesz az elnyílt szempár megdermedt sarkában az álom, a dallam s szörnyű fehér hattyúk úsznak büszkén a pupillán s fönn, fönn a magasba szökő felhők dala csap föl.

Vidor Miklós

BOLDOG NAPOK

Ezekben a napokban mindenki megérti a jövőndőt:
A hegyeken még vén romok meredeznek,
Néhány mohos várfal, a pincében koponya alszik:
Már nem gondolkodik a várúr: orrlükán az egerek ki-bejárnak,
De aki jobbágy volt, most is arat, szabadon,
Pőre a melle, a masinánál majd néki tellik a zsák —
Milyen boldog a vidék Badacsonytól Budapestig,
Erdők éneke, emberek fürgesége, a mezők nyugalma,
Hegyek álma, vizek ereje, gyárak moraja
Mind téged áld most Július,
Én is áldalak,
Mert nékem adtad a lányt:
Milyen szép ő, ha akar: jó és a teste: sudár,
Olyan e lány, mint népem lobogója:
Kabátja: piros, cipője: fehér, és zöld a ruhája.

Darázs Endre

TÜKÖRKÉP

Egy kisgyermek öblös lavórba fürdik
És képzelet: ő isten s tengere
Veszi körül és nem csupán egy tál víz:
Jól játszik és nagyon boldog vele
S a bátyja műhelyé téve a padlást
Repülőgépszárnyat tervez, szegél,
Ő már tavaly kikelt a lanyha vízből
És érzi, néki már repülni kell.

A legnagyobb fiú még kiskorában
Szintén repült és jó nagyot zuhant,
Azt hitte: hős, a bezúzott fejével
A sok lim-lom, deszka és drót alatt.
Bejódózták és szapora kezektől
Néhány hatalmas, gyors pofont kapott.
Kijózanult? Hű maradt a mótörhöz,
Azóta bő szemetet fuvaroz.

Ó, hányan élnek megállott vizekben
S hány szállna el belőlük, mint madár,
De szűk az ég és alacsony az égél,
Sokkal szelídebb, szebb a földi táj;
Jó táj, s e tájból mégis igyekeznek
Milliók és milliók folyton fölfele
S a langyos tóra örök vihart támaszt
A nyughatatlan szárnyak tengere.

Darázs Endre

AZ ÚJJÁÉPÍTÉS HÁROM ESZTENDEJE

A második világháború alatt Magyarország népességének 4'2°/o-át vesz-tette el, a nemzeti vagyonban bekövetkezett háborús károk nagysága pedig mintegy 25°/o-osra tehető. A nagyarányú gazdasági és kulturális károsodás a lakosság életszínvonalának jelentős hanyatlását vonta maga után. Mindebből következik, hogy a termelés és a forgalom újjáépítése rendkívüli feladatokat rótt a gazdasági életre. Még fokozza a feladatok nagyságát, ha tekintetbe vesz-szük azt, hogy a gazdasági élet is állandóan változik, másszóval többé-kevésbé érvényesülő dinamizmus hatása alatt áll. Ezért, amikor gazdasági vonatkozás-ban beszélünk újjáépítésről, azt dinamikusan kell felfognunk és figyelemmel kell lenni az újabban jelentkező szükségletekre is, akár lakóházak vagy ipar-telepek újjáépítéséről, akár a közlekedés helyreállításáról, vagy akár a nemzet-közi kapcsolatok újjászervezéséről van szó. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az újjáépítés dinamikus szemléletét bizonyos tekintetben megnehezíti az a körülmény, hogy a szemléltetésre közölt statisztikai adatok az 1938. évi helyzettel hasonlíthatnak össze. Ezért a kiragadott példáknál rá fogok mutatni azokra a változásokra, amelyekre az 1938. évi helyzettel való összehasonlítás-nál figyelemmel kell lenni.

Amikor újjáépítésről beszélünk, eme dinamikus szemlélet mellett termé-szetesen messzemenően figyelembe kell venni azokat a strukturális változásokat is, amik a háború, illetve a háború utáni gazdaságpolitika következményeképen beállottak. A mezőgazdaság újjáépítésénél pl. nem lehet figyelmen kívül hagyni a földreform okozta üzemi eltolódásokat stb.

A háború a gazdasági élet különböző szektoraiban különböző mértékben pusztított és így az újjáépítés ütemét a gazdasági élet szoros összefüggései és egymáshatásai következtében szűk keresztmetszetek determinálják. Elsősor-ban ezen szűk keresztmetszetek eltüntetése volt a feladat, ami viszont általában azt eredményezi, hogy az újjáépítés üteméről helytelen képet alkothatunk, mert hiszen a kérdéses szűk keresztmetszet eltüntetése esetleg jelentős munkát és időt vesz igénybe, ami tehát az újjáépítés ütemének lassúságát eredményezi, utána azonban éppen a szűk keresztmetszet eltűnése következtében a termelés ugrásszerűen emelkedhetik. A gépgyártásra pl. döntő befolyást gyakorol a kohászat helyzete, amelynek termelési kapacitás kihasználását esetleg egy kohó újjáépítése nehezíti, ami viszont hosszabb időt vesz igénybe, de elkészülte után a gépgyártás ugrásszerű fejlesztése válik lehetővé.

Az újjáépítés elbírálása során bizonyos szervezési problémákat is figye-lembe kell venni, amelyek a fejlődésre befolyást gyakorolnak. Így például a bányászat, az ipar, a hitelszervezet államosítása, a szociális és munkaviszonyok megváltozása mind olyan körülmények, amelyek az újjáépítésre döntő befolyást gyakorolnak.

Az elmúlt három év újjáépítési tevékenysége három, egymástól jól meg-különböztethető szakaszban folyt le. Az első időszakban, amely a felszabadulás-tól a stabilizációig terjed, a kormányzat a már meginduló és akkor már meg nem gátolható inflációt használta fel az újjáépítésre. Az újjáépítés elsősorban beruházások útján történik. Az infláció ideje alatt éppen a pénz rendkívül gyorsütemű értékcsökkenése következtében az ország népessége fogyasztásá-nak megszorítására kényszerült, ami lehetővé tette azt, hogy a nemzeti jöve-delemnek nagyobb része fordíttassék beruházási célokra. Az infláció utolsó periódusában azonban — amikor a kormány már elhatározta a valutának az

államháztartás szanálásával együtt való stabilizálását — a reálbérek olyan rendkívül erős mértékű összezsugorodása következett be, hogy ez az újjáépítés gyors ütemére fékezőleg hatott. A második időszak, a stabilizáció, a népesség életszínvonalának jelentős emelkedését eredményezte, amivel együttjárt azonban az is, hogy a beruházásokat szolgáló tőkediszpozíciók terén erősebb selektivitást kellett alkalmazni. A stabilizációtól a hároméves terv megindításáig az újjáépítést egyrészt a már említett kisebb volumenű beruházások, másrészt és főleg a munka termelékenységének emelése szolgálta. A harmadik szakasz az 1947 augusztusában meginduló hároméves tervvel kezdődik, amikor az életszínvonal és a termelés olyan mértékben emelkedett, hogy a kormányzat a nemzeti jövedelemnek beruházási célokra való fokozottabb igénybevételére gondolhatott. Az újjáépítés jelenlegi helyzetének és az elért eredményeknek ismertetése céljából az alábbiakban — főbb ágak szerint részletezve — kiemelem a gazdasági élet legjellemzőbb tényezőinek alakulását.

A mezőgazdasági termelés fejlődésének nyomon kísérése szempontjából elsősorban a földreform okozta strukturális változásokat kell felmérni, mert a mezőgazdasági üzem szerves összefüggéseit kétségkívül befolyásolja az üzemi nagyság megváltozása. Erre vonatkozóan az Országos Földbirtokrendező Tanács, valamint az 1935. évi általános mezőgazdasági összeírás adatai nyújthatnak felvilágosítást.

		A földbirtokok			
		s z á m a		t e r ü l e t e	
		1935	1947	1935	1947
		százalékos megoszlás			
0—5	kat. hold	72'5	68'1	10'1	17'9
5—10	" "	12'5	18'8	9'2	21'1
10—20	" "	8'8	8'5	12'6	17'3
20—50	" "	4'5	3'4	13'5	14'7
50—100	" "	0'9	0'7	6'5	8'1
100—1000	" "	0'6	0'5	18'2	12'8
1000 kat. holdon felül		0'2	0'0	29'9	8'1
		100'0	100'0	100'0	100'0

Az adatok elbírálásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy a 100 kat. holdon felüli birtokok szántó- és rétterülete egészben vagy részben az igényjogosultak között felosztásra került, az erdő- és legelőterület azonban túlnyomórészt állami, illetve közületi tulajdonba ment át.

A mezőgazdaságban bekövetkezett rendkívül jelentős strukturális változás ismeretében a mezőgazdasági termelés egyik ágazatának, a szántóföldi termelésnek alakulását az alábbiakban ismertetem. A szántóföldi termelés alakulásának elbírálásánál a legfontosabb termények vetésterületének fejlődése nyújt érdekes támpontot az újjáépítésről.

A vetésterület alakulása indexszámokban
(1938 = 100)

	1944	1945	1946	1947
Búza	94'9	46'8	67'4	78'6
Rozs	85'5	59'8	71'7	80'3
Árpa	98'6	120'7	102'2	106'2
Zab	106'8	100'0	90'0	107'9
Kukorica	89'3	110'4	98'7	109'6
Burgonya	91'3	108'4	88'1	96'2
Cukorrépa	135'6	45'0	121'8	174'7
Napraforgó	1.610'2	2.035'6	2.605'1	2.680'5
Szálaskarmány	105'9	102'4	88'5	86'2

Az adatokból kitűnik, hogy a szántóföldi termelés tekintetében az 1945. évi, egészen különlegesnek mondható helyzettel szemben 1947-ig jelentős, a háború előtti helyzetet megközelítő, de a strukturális változások következtében befolyásolt, nagyarányú fejlődés következett be.

A mezőgazdaság másik nagy ágazata, az állattenyésztés, amely természetesen a mezőgazdaság szerves volta következtében összefügg a növénytermesztéssel, a háború utáni igen kedvezőtlen helyzettel szemben hasonlóképpen figyelemre méltó fejlődést mutat.

Az állatállomány alakulása indexszámokban

(1938 = 100)

	1944	1945	1946	1947
Szarvasmarha	111'5	56'9	58'4	87'1
Ebből tehén	100'0	63'9	65'9	90'3
Ló	96'3	40'4	49'0	60'2
Sertés	75'5	21'3	25'4	36'3
Juh	75'7	20'1	22'7	31'2

Megjegyzés: A sertésállomány adatai 1945-től kezdődően a korábbiól eltérő módszerrel állapították meg. Az adatok így nem hasonlíthatók össze. Feltehető, hogy a sertésállomány a bemutatottnál jóval kedvezőbben alakult.

A bányászati és kohászati termelés fejlődése tekintetében az alábbi adatok érzékeltetik az újjáépítést.

A bányászati és kohászati termelés alakulása indexszámokban

(1938 havi átlag = 100)

	1943	1945	1946	1947
		Termelés		december
Barnaszén	129'9	43'0	67'8	108'8
Vasérc	115'1	16'0	44'7	78'9
Nyersvas	124'7	13'0	47'7	87'2
Ásványolaj	1.958'0	1.530'8	1.598'3	1.197'5

Munkáslétszám

Barnaszénbányászat	130'6	100'6	127'4	147'2
Vasércbányászat	110'1	84'7	124'3	121'6
Vaskohászat	145'2	79'1	128'1	157'6
Ásványolajtermelés		424'5	653'9	638'9

Egy műszakra eső átlagos termelés

Barnaszénbányászat	·	53'4	58'0	76'1
Vasércbányászat	·	31'7	46'2	81'7
Vaskohászat	·	18'5	35'9	64'1
Ásványolajtermelés	·	488'9	305'6	266'7

Az adatokból kitűnik, hogy a bányászati termelés megközelítette a háború előtti színvonalat, sőt azt egyes esetekben túl is haladta. A munkáslétszám nagyobb mértékben emelkedett, mint a termelés, ami azzal járt, hogy az ásványolajtermelés kivételével az egy műszakra eső átlagos termelés még nem érte el a háború előtti színvonalat. Ezen a téren a munkateljesítmény fokozása nagy lehetőségeket biztosíthat, melyekre vonatkozóan az utóbbi hónapok racionalizációsai nyujtanak példát.

A gyáripár újjáépítését az erögépek lóeröteljesítményének, a betölthető munkahelyek és teljesített munkaórák számának fejlődése, valamint a munkáslétszám alakulása világítja meg. Az alábbiakban ezeket az adatokat az egész gyáriparra, valamint a legfontosabb iparágakra vonatkozóan közlöm.

Az ipari termelés fejlődése index-számokban
(1938 = 100)

	1943	1945	1946	1947 ¹
A gyáripari erögépek lóeröteljesítménye				
Egész gyáripár	118'3	107'8	116'2	119'7
Gépipár	133'3	64'6	62'0	91'1
Textilipár	92'7	90'2	94'4	102'5
Vegyészeti ipár	138'6	125'2	131'1	130'4

A betölthető munkahelyek száma

	1943	1945	1946	1947 ¹
Egész gyáripár	124'4	88'9	94'2	101'1
Gépipár	109'8	107'6	111'8
Textilipár	77'3	82'1	87'9
Vegyészeti ipár	107'0	106'4	111'8

Munkáslétszám október 1-én

	1943	1945	1946	1947 ¹
Egész gyáripár	137'0	69'4	82'7	95'1
Gépipár	270'4	91'7	105'3	118'7
Textilipár	91'9	53'0	72'1	80'2
Vegyészeti ipár	143'2	87'3	95'5	98'6

A teljesített munkaórák száma

	1943	1945	1946	1947 ¹
Egész gyáripár	142'2	50'5	80'5	87'2
Gépipár	297'9	.	108'8	.
Textilipár	89'8	.	65'5	.
Vegyészeti ipár	158'0	.	98'5	.

Az adatok nagy vonásokban rávilágítanak az egész gyáripár fejlődésére, de emellett arra is utalnak, hogy a gyáripáron belül a fejlődés nem volt azonos ütemű. Ez utóbbit az egyes iparágakat ért háborús károk különbözősége, a keletkezett szűk keresztmetszetek, nyersanyagproblémák stb. határozták meg.

Kiemelkedő módon fejlődött a közüzemi szolgáltatások újjáépítése is. A hasznosított gáz mennyisége a békebelivel szemben 5'7%-al nőtt, míg 1945-ben ennek csak 48'7%-át érte el. A hasznosított áram mennyisége 1947-ben 58'9%-kal emelkedett 1938-cal szemben, míg 1945-ben annak csupán 72'8%-át tette. A Székesfehérváros által értékesített vízmennyiség 1947-ben az 1938. évi 15'2%-kal haladta meg, annak ellenére, hogy 1945-ben csak 80'4%-át tette.

Mind a mezőgazdaság, mind az ipar fejlődésével messzemenően összefügg a külkereskedelem fejlődése, amely a két fő termelési ág szerkezetében bekövetkezett változások és a már említett egyéb körülmények következtében új utakat tört. Erre vonatkozóan az alábbi szempontokra szeretnék utalni. 1938-hoz képest a külkereskedelmi volumen jelentősen csökkent. A behozatal 1946-ban az 1938. évihez csak 15'9%-át tette, 1947-ben azonban már 51'7%-át érte el. A kivitel 1946-ban a békebelinek csupán 14'7%-a volt és 1947-ben is csak 26'3%-át tette. A behozatalnak és kivitelnak egymástól eltérő alakulása következtében a külkereskedelem egyenlege is megváltozott. 1938-ban jelentős kiviteli felesleggel zárult a külkereskedelem, 1947-ben már jelentős hiány

¹ Az adatok a gyáripári havi képviselői adatgyűjtés eredményei.

mutatkozott. Eme adatok természetesen nem tartalmazzák a nemzetközi kötelezettségek terhére szállított árukat. A külkereskedelmi forgalom volumenének emelését az előbbi tételén kívül főként a beruházási szükséglet és az exportra rendelkezésre álló áruk nemzetközi viszonylatban magas ára nehezítette meg.

Az újjáépítés kétségkívül a legnagyobb arányú a közlekedés terén. A vasúti mozdonyok száma 1938-hoz képest 1946 augusztusában még csak 50'2%-ot tett, 1948 januárban már ez az arányszám 60'3%-ra emelkedett. A vasúti személykocsik száma 1938-hoz képest 1946 augusztusában 34'6%-ot tett és 1948 januárban 91'1%-ra nőtt. A személygépkocsiállomány indexszáma (1938 = 100) az 1946. évi 27'9-ről 1948 január 1-re 66'4-re emelkedett. A vasúti személyforgalom szállítóeszközeinek vázolt emelkedése lehetővé tette, hogy a szállított utasok száma 1947 decemberében 34'3%-kal, az utaskilométer pedig 77'8%-kal haladta meg az 1938. évi eredményeket. Az áruforgalom terén is igen nagyarányú a fejlődés. A vasúti teherkocsik száma 1948 januárban az 1938. évinek 99'2%-át érte el, a teher- és egyéb gépkocsik száma pedig 150%-kal haadta ezt meg. A vasúton szállított áruk mennyisége 1948 januárjában 88'2%-át tette az 1938. évinek, az árutonnakilométer pedig 9'9%-kal múlta azt felül.

Sokkal kisebb arányú az újjáépítés az építkezések terén. Míg 1938-ban Budapesten az új építkezések száma 1137 volt, 1947-ben 216. Ebből lakóház-építkezés 1938-ban 834, 1947-ben 94 volt. A rá-, át- és toldaléképítkezés az 1938. évi 1496-tal szemben 1947-ben 281 volt. A helyreállítások száma 251. Az újonnan keletkezett lakások száma az 1938. évi 4730-cal szemben 1947-ben 963 volt. Az építkezés vonalán tapasztalható lassúütemű újjáépítés túlnyomórészt a tökehiánnyal magyarázható.

Az ország újjáépítésének fejlődéséről fentebb mozaikszerűen számoltam be. Összefoglalóan a fejlődést a nemzeti jövedelem volumenének alakulása szemlélteti. A nemzeti jövedelem emelkedése ugyanis a termelés emelkedésének eredménye. A termelés fokozását a munka termelékenysége és az eszközölt beruházások teszik lehetővé. Végeredményben a nemzeti jövedelem fejlődése a beruházásoknak és a munka termelékenységének, tehát az újjáépítésnek ütemét tárja elénk. Figyelembe kell azonban venni, hogy a nemzeti jövedelem emelkedése nem jelenti szükségszerűen a népesség életszínvonalának emelkedését is, ez utóbbi ugyanis nemcsak a nemzeti jövedelemtől, hanem az ebből eszközölt beruházási tevékenységtől, illetőleg a nemzetközi kötelezettségek teljesítésére fordított hányadtól is függ, amelyek lényegesen befolyásolják a népesség részére rendelkezésre álló fogyasztási jóságok mennyiségét. Ezekről az alábbi összeállítás tájékoztat.

	1938/39	1946/47	1947/48
	1946/47. évi millió forint		
A nemzeti jövedelem volumene (a nemzetközi fizetési forgalom figyelmen kívül hagyásával)	24.271	16.121	19.116
Külkereskedelmi egyenleg	515	110	—
Nemzetközi kötelezettség	—	1.436	1.145
Beruházások	3.188	981	1.817
Közületi fogyasztás	2.751	1.566	2.372
Magánfogyasztás	17.817	12.248	13.782
	Indexszámok (1938/39 = 100)		
Életszínvonal	100'0	68'7	77'4

A nemzeti termelésnek reáliákban kifejezett, egy bizonyos időpontban adott mennyiségéből csak úgy lehet az életszínvonal emelését előmozdítani, ha az erre fordított javakat az adott nemzetközi kötelezettségek figyelembevételé-

vel a jövő termelés fejlesztését előmozdító beruházásoktól vonjuk el. Ez ad magyarázatot arra, miért emelkedett 1946/47-ben az életszínvonal nagyobb mértékben, mint a termelés értéke. Hosszabb távra tekintve, az életszínvonal emelése természetesen csak úgy képzelhető el, ha egy bizonyos életszínvonal elérése után a nemzetgazdaság termeléséből nagyobb hányadot fordítanak beruházásokra és így biztosítják a további termelés emelkedését. Onként értődik, hogy ez csak úgy valósítható meg, ha a beruházási többletet, tehát az újjáépítésre fordított beruházási javakat a fogyasztásra rendelkezésre álló jószágmennyiségből vonjuk el. Ez a helyzet 1947/88-ban is.

Berczeli A. Károly fordításai

GIOVANNI PASCOLI VERSEIBŐL*

BORZALOM

A borzongás kirázta
didergő testemet.
Árnyék osont a házra,
s ijesztő este lett,
mely fojtó, mint a sírbolt...
Halál, halál...

Hogy is volt?

Mint légy árnyéka, semmi,
de mégis végtelen,
mely egyre nő s belengi
a tájat hirtelen,
és felhő lesz a kis folt...
Halál, halál...

Hogy is volt?

Rettentő, mint az orkán,
mely száguld s úgy dühöng,
de hangtalan s mogorván
terjed a szörnyű csönd,
s lapít a torz, hamis hold...
Halál, halál...

Hogy is volt?

Ki látja őt, örökre
behúnyja bús szemét,
s úgy hull a mély gödörbe,
hogy bomlik szerteszét,
s ha kérdezik — Hogyis volt?
Igy válaszol...

Hogy is volt?

* Mutatvány a Római Magyar Intézet kiadásában megjelenő Pascoli-kötetből. Pascoli (1855—1912) a modern olasz líra egyik legnagyobb alakja.

HAZA

Csak röpke nyári álom.

Oly reszketeg s megejtő
a tücsök csengetyűje!
Avar zizeg s a szellő
fölkapja, majd röpülve
sodorja át a tájon.

A nap leszáll s a szilfák
közt por csillog nyalábján;
az égen lengve ring át
két lány felhőcske árván,
ecsetfoltok s a vászon
az ég csodás azúrja.

Itt gránátalma-ösvény,
ott tamariszk bozótja,
a lakák búzaföldjén
egy gép csépel morogva,
s csengetnek angelus-ra...

Hol voltam? Halk harangszó
megmondja, míg kutyáktól
üldözve, mint csavargó,
siet tovább a vándor,
fájón magába hullva.

HARMAT

Halk csöngetés s lovak patái
verik föl éjem néma csendjét...
Tovább robog... S hallom megállni...
A csúcs alig dereng még.

Az ég is bágyadt, fénye halvány,
csillag ragyog még szerteséjjel,
halk, kósza suttogás e lanyhán
zsibongó tiszta éjjel.

Ki vágatott előbb s utána
ki torpant így meg célhoz érve?
Tán senki. Harmat hull csupán a
sok elszáradt levélre.

De újra zaj, tompán zörögnek...
Elindult, s megy már messze-messze...
Nem látom... S szerte tiszta csöppek
zizegnek permetezve.

Az éj még sejtelmes derengés,
egy csillag lobban föl zuhanva;
a Nap vakít így, Ő üzent és
kigyúlt egy pillanatra.

LOURDES

II.

Ágoston egyedül maradt, leült a szalónban egy karosszékbe és megpróbálta lehúynyi szemét. De nem tudott itt maradni; menni kell, lesz, ami lesz. Egyetlen percet sem vesztegethet el. Az utca égett a forróságtól. Olasz zarándokok csoportjai nézegették a kirakatokat, éneklő hangon szölongatták egymást, alkudoztak a rózsafüzérekre, a világító Madonnákra s azokra a levélnyomó céljait szolgáló üveggömbökre, melyet ha megráznak, hópelyhek esnek a gömb alján térdelő, csöpp Bernadetre. Átment az Esplanadon. Most meg lehet közelíteni a Grottát. Asszonyok térdeltek a földön és imádkoztak (némelyik kiterjesztett karral). Ágoston most csak azt akarta látni, amit a szkeptikus Sergius láthatott: egy sziklafalat, mely egészen fekete a sok gyertyától, egy csomó öreg mankót és mindenféle orthopéd eszközöket; végül a szobrot, melytől Bernadette útálattal fordult el, oly kevésbé hasonlított a Hölgyre. — Mi van még? Egy szörnyű oltár, bizonyára a Place Saint Sulpice legdrágább darabja, egy festett vas szószék, ahová éppen most lépett fel a pap, hogy elkezdje a rózsafüzért mondani, de mintha semmi értelmet nem tulajdonítana a szavaknak, melyeket kimond... (Ágoston szinte érezte Sergius ingerült rosszulletét.) De ő maga, legbelül semmi kellemetlent nem érzett. Keresett balról egy árnyékos helyet és megállt. Egy mélységes érzés, melyet olyan jól ismert, forrásozott fel benne: biztonság, bizalom, sírós gyengédség. A gyermek tovább él mindegyikünkben, akit legtöbbször letagadnak vagy pirulnak miatta (talán Freud hatása alatt, mintha elfelejtettük volna a Szentírás szavait, hogy senkinek sem lesz része a mennyek országában, ha csak nem lesz előbb hasonlatos a kisgyermekhez...), ez a gyermek, a lourdesi szikla és patak között felébred bennünk s ott játszik, vagy komolykodik Anyja lábainál, — annál az Anyánál, Akit a Krisztus adott nekünk, akit az ember legnagyobb nyomorúságában, legnagyobb bűneivel terhelt is így szólíthat meg imáiban: „imádkozzál éretünk, bűnösökért...” Ezek a szavak, melyeket a pap a szószéken darál s amit a térdelő tömeg ismételt az égető nap hevében, nemcsak hogy nem bántják Ágostont, hanem inkább azt szeretné, hogy a kövek is ezt kiáltanák. Már kezdenek gyülekezni a karinges papok a Grotta előtt. Innen fog indulni háromnegyed óra múlva az Oltáriszentség...

Ágoston és Sergius megálltak az Esplanadon jobbról az első sorban, mely a fekvőbetegek sora után következett. Az arcot nem láthatták, de látták felemelve és összekulcsolva a viaszsárga kezeket, egy szörnyű profilt, egy haldokló kihegyesedett orrát. Előttük egy asszony ringatott dúdolván egy skrofulás gyermeket, aki sírt s úgylátszik kínlódott. A beteghordozók hangosan mondták a rózsafüzért. Az Esplanád túlsó széléről közeledtek a zászlók és a lobogók.

— Mit énekelnek? — kérdezte Sergius.

— A Lauda Sion Salvatoremet. Aquinói szent Tamás szekvenciáját.

Dicsérd, Sion, a Megváltót,
dicsérd a vezért, a pásztort,
zengj himnuszt, zengj éneket!
Ahogy bírod, akként mérjed:
nagyobb Ő, mint a dicséret,
méltón nem dicsérheted...

Im, az angyalok kenyere,
útonjárók eledele,
édesfiaknak étele,

nem ebek számára szánt,
melynek előképe már a
húsvéti bárány halála,
valamint Izsák oltára,
s hogy az égből manna szállt.

A fehérfátyolos fiatal leányok végeláthatatlan sora keresztelte az Esplanádot, majd az Oltáriszentség előtt a karinges papok haladtak. A püspök, aki a monstanciát tartotta, elhagyta a védelmező baldachint és a betegek felé közeledett. Őt követték a ténymegállapító iroda orvosai.

Ágostonnak úgy tetszett, mintha a hagyományos kéréseket, melyeket egyik pap imádkozott elő, nem visszhangozná a tömeg olyan buzgalommal, mint régen, amikor az mindenkit magával ragadott: „Jézus, Dávid fia, könyörülj rajtunk! Uram, hiszünk Benned!... Uram, a te szolgád beteg... Akit szeretsz, beteg... Uram, add, hogy lássak! Add, hogy halljak! Add, hogy járjak! Uram, ha akarod, meggyógyíthatsz engem!”

Minden beteget külön-külön megáldanak az Oltáriszentséggel. A Krisztus odahajolt minden áldozat fölé. Sergius anélkül, hogy megfordítaná fejét, mormogja:

— Nem történik semmi... Ó, ezek a szegény, megcsalatkozott emberek...

Ágoston megvigasztalja: nagyon ritka eset, hogy egy beteg a körmenet alatt felkel ágyáról, vagy ezalatt autentikus csoda történik.

— Akik nem gyógyultak meg, azok csalódtak, azt mondd? Talán... De hányan ajánlják fel életüket, hányan kérik, hogy ne gyógyuljanak meg... És majdnem valamennyien megvigasztalódva távoznak innen.

Egy tüdővésztes ember, aki olyan volt, mintha haldokolna, felemelkedett és szörnnyü arcát a monstancia felé fordította, majd hátrahanyatlott a betegkísérő karjaiba. Most egy olasz pap kiáltotta a könyörgéseket anyanyelvén, valami egészen különös hittel: „Signore... Signore...” Az Oltáriszentség most a két fiatalember közelébe ért. Ágoston letérdelt és nem mert odanézni, hogy Sergius mit tesz. Előttük egy anya tartotta kinyujtott karján, síró, vízfejú kisleányát.

Az Oltáriszentség tovahaladt. Sergius egy kicsit megfordul és tenyereivel befogja szemét.

— Rettenetes — ismétli egyre. — Hol lehetne egy kis friss levegőt, zöldet és csendet találni?

Ágoston térdenállva énekl a Parce Dominét együtt az óriási tömeggel. Majd felkel, karonfogja Sergiust és magával húzza. A bazilika mögé mennek, a püspöki palotán túl, jobbra találnak egy ösvényt, elhagyva a Keresztutat, ahonnan még visszhangoznak a könyörgések foszlányai.

— Nincs egyetlenegy sem az összezsúfolt sokezernyi zarándok közül, akinek eszébe jutna idejönni s egy mélyet lélekzeni.

Széles mezők, nagy diófák és lent a hegyek bársonyos sötétje.

Sergius úgy terült el a fűben, mintha vízbeugrott volna és nagyot fújt.

— Végül is mi történt a lelegején? Mi kell ahhoz, hogy a tömegek mozgásba jöjjenek?

— Nem jönnének a világ minden tájáról, ha nem történt volna valami... Ez világos... 1858 február 11-től július 16-ig egy fiatal leány huszonnyolcszor látta... Mit látott? Néhány évre rá, 1866-ban, Lourdesban a nagyanyám s az egyik nagynénem magától Bernadette-től hallotta elmesélni. Ez nem akadályozza meg azt, hogy néhány évszázad múlva kétségbe ne vonják magának Bernadettenek létezését s hogy ne hozzanak fel ellene megcáfolhatatlan érveket. A kritikának semmi sem tud ellenállni. De gondold meg, Sergius, Lourdes minden csodái közt a legnagyobb Bernadette története. Tanulmányozd az eredeti dokumentumokat, pl. az adóhivatali igazgatóét, M. Estradéét...

Ágoston kérdést várt, de Sergius hanyattfeküdt a fűben és hallgatott. Ez a rét Bernadette ideje óta sem változott sokat, tündődött Ágoston. Ezek a fák éppen ilyen mozdulatlanul állottak 1858 július 16. estéjén, mint most alkotkor. A láthatárt ugyanezek az ünnepélyes hegyek zárták le és elmondhatatlan dolgok történtek egy kődobásnyira innen, ahol most ülnek.

Sergius hirtelen felpattant:

— Idejönnek, hogy meggyógyuljanak. A mi közelünkben lakik egy gyógyító ember: kicsiben ugyanez a tömeg hullámszik az ő háza körül is. Az emberek nem hisznek benne, és mégis eljönnek... Ha nem is használnál, de nem is árthat... Nem, öregem, nem lehet az embereket másképen megmozgatni: Lourdesnek ugyanazok a kliensei, mint a csontrakóknak és a boszorkányoknak... de megsokszorozva, hála a csodálatos szervezettségnek, melyet az Egyház e vállalkozás szolgálatába állít... Bocsánat, túllöttem a célon? Nem haragszol?

Ágoston mosolyogva rázta a fejét és halkán citálta: „A vakok látnak, a süketek hallanak, a halottak feltámadnak s a szegényeknek az Evangélium hirdettetik”.

— Krisztus, mikor a földön járt, a test gyógyításával kezdte, hogy a szíveket megváltoztassa. Mi nem tudjuk, hogy itt mi történik a szívekben. Arra nincsen „ténymegállapító hivatal”, hogy hány lélek támadt fel, akik Lourdesban keltek a halálból az életre. Különben vannak másféle zárandoklatok is... Tudod, Sergius, van Franciaországban egy hely, ahol nem a Szent Szűz jelent meg, hanem Krisztus maga. Tudod, hogy Paray-le-Monialba miért nem mennek ilyen tömegek?

— Paray-le-Monialba?

— 1673 december 27-én Krisztus kinyilatkoztatta magát egy vizitációs nővérnek, Margit Máriának és megsebezte a szívét; majd mégegyszer, 1674-ben egy pénteken megmutatta azt a húsból való tövissel koronázott szívet, melyet a világ szeretetéért adott. Harmadszor és negyedszer — az utóbbi 1675-ben, Úrnap nyolcadában történt, — megmutatta azt a Szívet, mely annyira szerette az embereket...

— Ez mind nem nagyon valószínű... Krisztus eljött, itthagya üzenetét, az Íráshoz kell tartani magunkat, nem pedig megtoldani az Evangéliumot.

— A valószínűtlen az lenne, ha Krisztus eljött volna s az a mustármag, melyet Ő vetett el a földre, nem fejlődött volna ki... Ő maga hasonlította a mennyek országát a magvak legkisebbikéhez, melyből hatalmas fa lesz. Te nem akarod, hogy a kovász megkelessze a tésztát. Valósággal és lényegileg jelen van Krisztus az Eucharisziában. Jelen van, amikor ketten vagy hárman összegyűlnek az Ő nevében, jelen van a szívekben, melyek hallgatják beszédét, s melyekben ígérete szerint együtt lakozik az Atyával... A megdöbbentő és az elképzelhetetlen az volna, hogy ez az isteni forrás, mely a legmélyebb emberségbe rejtőzik, bizonyos korokban ne törne föl... A szentek az isteni sürgetéssel szemben való ellenállás leggyengébb pontjai; ők azok, akik nem takarják el és nem fojtják el magukban a Krisztust, akik nem akadályozzák meg, hogy a forrás előtörjön...

— De hagyjuk ezt és térjünk vissza a tárgyhoz: Lourdes tömegein, melyeket a Szent Szűz vonz, kevésbé csodálkozom, mint azon az elhagyatottságon, Paray-le-Monialban; különösen, ha meggondoljuk, hogy a Szent Szív tisztelete, mely az egész világon elterjedt, itt született meg és az üzenetet, melyet a homályban maradt Mária Margit kapott, mindenütt meghallották...

— Vigyázat! Ágoston, te magad adsz fegyvereket az én kezembe: mindig azt vetjük szemetekre, hogy ti a Szűzet a Fiú fölé helyezitek s most magad vallod be, hogy Paray-le-Monialba, ahol szerinted maga a Krisztus jelent meg, nem igen zárandokolnak... Ide pedig eljön több ezer ember, hogy iganak ebből a vízből és imádkozzanak ennél a grottánál...

Ágoston türelmetlen mozdulatot tett:

— Előttünk megfoghatatlan, miért állítjátok ti ellentétbe a kétféle szeretetet... Hogyan magyarázzam meg neked? Nem láttad, hogy az imént az Ol-táriszentség a Grottától indult el? A Szűz sohasem szűnik meg nekünk adni Fiát. A világ egyetlen helyén sincs a Fiúnak szebb diadalmenete, mint Mária városában. A földkerekségnek ez az egyetlen pontja, ahol úgy szoronganak körülötte a betegek, mint földi életében, ahol úgy könyörögnek, s úgy szeretik őt, ugyanazokkal a kiáltásokkal, mint akkor...

— De mit akartál mondani, amikor közbeszóltam, a Paray-le-Monial-i tömegekről?

— Ezek a magányos zarándoklatok s ezek a szent helyek, melyek felé a kevesek tartanak, megérdemlik, hogy megálljon gondolatunk náluk. Itt Lourdesban a Fiú és az Anya az emberek gyengeségét hívják magukhoz, amint már mondtam is, a szenvedő testeken keresztül érik el a szíveket, vigasztalnak, gyógyítanak... Parayba nem azért imádkoznak az emberek, hogy ne kelljen tovább szenvedniök, oda azért mennek, hogy kérjék a szenvedést. Azoknak a kicsiny, homályos csoportja, akik áldozatul ajánlják magukat, nagyobb helyet foglal el és nagyobb súlyú, mint azoké, akik menekülnek a szenvedéstől. De Lourdesban magában az áldozatoknak is nagyobb a száma, mintsem az ember gondolná.

— „Áldozat?” Miért áldozat?

Ágoston nem talált feleletet. Egy olyan misztériumról kellene beszélnie ennek a kereszténynek, mely megbotránkoztatta volna. Sergius mégis megértette, mert ezt mondta:

— Igen, tudom, te most az érdem kölcsönösségéről akartál beszélni, „kiegészíteni mindazt, ami Krisztus szenvedéseiből hiányzott”. Mindarról, amit felfedeztek Szent Pálban, vagy azokban, akik az ő neve alatt írtak.

— Sajnos, te csak a Szentírást akarod elfogadni. A ti szemetekben csak az számít, ami megiratott, bár szabad vizsgálódás címén azt is lapról-lapra morzsolja fel kritikátok. A történészek nem hagynak számotokra egyetlen verset sem, mely ne volna kritikailag alátámasztva. Vajjon mire támaszkodjam, hogy válaszoljak neked? Hitelesnek tartod Krisztusnak azt a mondását: „Aki nem veszi fel keresztjét...” Vagy: „Én vagyok a szőlőtő és ti a szőlőveszszők...” Hogy azonosítja magát barátaival! hogy egyesíti őket kinszenvedésé, vel! A karrier, melyet megnyit számunkra, a vértanuság: „Megostoroznak titeket a zsinagógákban, törvénytisztekre hurcolnak, mindenütt gyűlöletesek leszte az én nevemért...”

— Tehát akik ezt a részt választották, akik ezt a kegyelmet kérik, hogy megkereszteltessenek azzal a keresztséggel, mellyel a Krisztus kereszteltetett meg, azok inkább Paray-le-Monial felé irányítják lépéseiket. Lourdesban is akadnak sokan, aki azért imádkoznak, hogy a kelyhet fenéig üríthessék, — akik ebből a fajtából valók és a Szűzanya közbenjárását kérik; van egy másik, igen elhagyatott szentélye a Szűznek, a salettei hegyek között, ahol két gyermek látta sírni Őt, s amely felé a tömegek nem ismerik az utat.

— Valld be — mondta Sergius nevetve —, hogy ti minden ízlést ki tudtok elégíteni: a „fájdalmasak” számára, akiknek az a mániájuk, hogy kinezák magukat, ott van Paray-le-Monial és la Salette! — Azok számára pedig, akik azt ambicionálják, hogy ne szenvedjenek, akik valamilyen csoda révén meg akarnak szabadulni bajaiktól, azok számára Lourdest és Lisieux-t ajánljátok...

Ágoston vállalt vont. Elismerte, hogy sok szegény embernek ezt az Isten felé vezető megindulását, melyet bennük az időbeli szükségletek idéznek elő, az Egyház összeharcolta és mederbe kényszerítette... De ezelőtt a gyenge védekezés előtt Sergius unszolta:

Beszélj nekem Lisieuxről! A kis Teréz nővérrel! A rózsaesőről, melyet ő olyan szerencsésen megígért! Valaki azt bizonygatta nekem, hogy a lisieuxi zarándokok a legképtelenebb indítóokkal utaznak: sikerüljön a fiúk vizs-

gája, vagy a leányuk házassága... Hallottam egy hölgyről, aki azért tartott kilencedet Teréz nővérhez, hogy sikerüljön férjének olyan majorosgazdát találni, aki nem lop... Ime, egy zarándoklat, melynek minden oka megvan arra, hogy felvirágozzék...

— Nem tudod, hogy mit beszélsz: az, aki elmegy Lisieuxbe, hogy valami egészen anyagi természetű kedvezményt nyerjen, — az is nagyobb vilárossággal tér vissza. Mert mindig meghallgattatunk, de olyan módon, ahogy nem képzeljük. Nem kerül le rólunk az a kereszt, mely túlságosan nehéznek tetszett számunkra, de erőt kapunk, hogy panasz nélkül viselhessük. Igazad van, hogy van valami félreértés Lisieux kis Szentje és a tömeg között, mely leborul csúf síremléke előtt. Igaz, hogy ő mondta ezeket a híres szavakat: „Hialálom után rózsasötét fogok hullatni... Azért megyek az égbe, hogy jót tegyek a földön...” Ezek az ígéretek sokakban azt a gondolatot kelthették, hogy valami anyagi pártfogásról van szó, azt hitték, hogy a kis kármelita segít nekik, hogy a világ szerint boldoguljanak... És mégis, az előbb idézett mondások után egészen pontosan meghatározza azoknak az ajándékoknak a természetét, melyet örökkévalóságában szeretne szétosztani az emberek között. Hogyan is családhatott volna ebben valaki? Nem testi gyógyulásokról van szó,, s nem evilági ügyeink sikeréről, hanem arról, amit ő az ő „kis útjának” nevez, — ez volt az ő küldetése a lelkekhez, — a lelki gyermekség útja, a bizalomnak és a teljes ráhagyatkozásnak az útja.

Ez valóban nem rózsás út: azok a virágok, melyek ennek az útnak szélén nőnek s melyeket Teréz úgy hívott, hogy a kis áldozatok virágai, — a kezeknek és a szívnek lassú elvérzése. De végül is nem fontos, hogy ilyen félreértés van Teréz és a hívek között, hiszen nincsen olyan figyelmes lélek, aki Lisieuxben rá ne jönné tévedésére. Tud az ember mást tenni Lisieuxben, mint lépésről-lépésre követni őt? A városkaputól kanyarodik az a kicsi út, mely a Buissonnetsbe vezet, ahol gyermekkorában élt; így hívják ezt a kis kertet, ezt a kis házat, ahol egészen érzékenyülünk, amikor nézegetjük a kislány egyszerű kis játékeit. Nem nevetnél, ha láttad volna magad is, hogy micsoda csodálatos vilárosság árad ebből a kicsiségből, ebből a gyermekségből. A Kármelben másféle játékszereket mutattak nekünk; szandálját, szegényes ruháit, vezeklő övét, és gyönyörű szőke haját, olyan szép ez, mintha nem is igazi volna, s ezt áldozta fel 15 éves korában. A sírja előtt elmélkedhetünk mindennapi mártíriumáról, betegségéről, áldozatáról. — Azt mondom neked: Lisieux bízta bennünket a szenvedésre, arra a szenvedésre, mely nekünk adatott, kis adagokban, napról-napra... Csak kevés embertől kívántatik meg, hogy maglyára lépjen, vagy fejét odahajtsa a hóhér elé, de soktól kívántatik, hogy cseppről-cseppre igya ki a kelyhet. Teréz megtanít bennünket arra, hogy ne kívánjunk más szenvedést, mint amit Isten ad nekünk saját kezével. Nem az ő dolga megszabni még azt sem, hogy milyen legyen a vértanúsága. Sergius, olyan mindegy, hogy milyen gondolattal szálltunk fel a lisieuxi vonatra, ha ennek a csodálatos és egyszerű titoknak birtokában térünk vissza, ha megtanultuk, hogyan közeledjünk Istenhez! Más szentek is tanították és gyakorolták ezt a kis utat, de Teréz missziója az volt, hogy hozzáférhetővé tegye a tömeg számára, amely sohasem ismerte volna meg, ha nem csábította volna a rózsasötét. Minden zarándoklatnak megvan a maga sajátos kegyelme. Aki egyszer megtapasztalta Lisieux vagy Lourdes kegyelmét, azt körülzsonghatja a kereskedők legnyomorúságosabb tömege, felvonultathatják előtte a szobrokat, amikről Huysmans azt tartotta, hogy csúnyaságukban van valami démoni (előre is kérlek, hogyha bemegyünk a Rózsafűzér templomába, fel ne emeld szemedet a rettenetes mozaik felé, mely az egész szentélyfalat elborítja, mert ez igazán sértés a Szűzanyával szemben). Mindez a lélek szemében le van takarva, el van merülve, mindez nem számít többé... De a hegyek már elborítják a napot, gyerünk haza...”

Fordította: Sprenger M. Mercedes

(Folytatjuk.)

ITÉLET

A szíved, a szíved, a szíved enyém,
fogadj be te is engem.
Vedd fel a kereszted, szegény
s kövess a szürkületben,
hogy mire a hajnal remeg
V e l e m lehess az úton.
S keresztjelemmel az eget
hirtelen elborítom.

Csák Géza

BÉKE

Olyan vagy, Uram, mint tavaszi felhő
a tiszta égen.
Olyan vagy mint kanyargó kék füst
nagy téli erdők háttérében.
Olyan vagy mint utas fülében
a hazatérő szán csengetyűje.
Olyan vagy ...
mint a vigasz halkszavú hegedűje.

Csák Géza

ZSOLTÁR

Erős, hatalmas Istenem,
boldogságomban légy velem.
El ne takard arcodat
egy futó földi pillanat.

Mi a boldogság? — Kegyelem.
Szeplőtelen szent szerelem,
amit nem szennyez bűntudat,
kigyók mérge a méz alatt.

Mi a boldogság? — Tiszta jó,
hajnalra hullott tiszta hó,
amely ellepi csendesen
szívünk egy téli reggelen.

Kezemet vedd a kezedbe,
szívedet hajtsd a szívemre,
vedd testemet és lelkemet
örök szeretetedbe.

S ha jön a végső pillanat,
takard fel, Uram, arcodat.
Hatalmas, erős Istenem,
halálom napján légy velem.

Csák Géza

A KATOLIKUS IRODALOM SZEREPE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Két név hozta izgalomba a közelmúltban az amerikai irodalmat: két olyan név, amelyeket egyformán ismernek Amerikában és Európában. A két név: Sinclair Lewis és John Steinbeck. Régebbi olvasóik milliói már hónapokkal előbb nyalogatták szájuk szélét az irodalmi csemegén való örömben. Műveik érkezését előre jelezte a szokásos harsonázás, amivel az amerikaiak árucikkeik eladását elősegítik, még ha az az árucikk történetesen könyv is. Az előzetes hirdetések méginkább felcsigázták a közvélemény kíváncsiságát, mondván, hogy Lewis könyve a legmerészebb történet lesz, ami valaha is elhagyott amerikai nyomdát. Steinbeck művét pedig úgy harangozták be, mint az emberi lét meleg, átható analizisét.

Végre megjelent a két várva-várt regény: Lewis Kingsblood Royal-ja és Steinbeck Wayward Bus-ja. Mindkettő az úgynevezett realiztikus iskolához tartozik, noha a Kingsblood Royal aránylag mérsékelt Lewis régebbi Cass Timberlane-jéhez képest. Steinbeck műve, sajnos, egyáltalán nem nevezhető mérsékeltnek. Visszataszítóan és tisztességtelenül elmerült a nemiségben. Tisztességtelenül mondtam, mert az „Akárki” című középkori moralitás néhány sorának felhasználása által Steinbeck azt a félrevezető látszatot kelti, mintha műve egy modern moralitás lenne.

A két könyv fogadtatása rendkívül különböző volt. Olvasók és kritikusok jórésze — a két híres név bővületében — beleragadt olyan közhelyekbe, mint „becsületlen nyíltság”, „merész lélektani meglátások”, „mélyen gyökerező előítéletek feltárása” stb. — de mégis a lázongásnak egy kis sejtje keletkezett és rohamos növekvésnek indult. Katolikus kritikusok, akik évek óta állandóan rámutattak az irodalom naturalista irányának fogyatékoságaira, körülbelül először találtak visszhangra a világi sajtóban. Nagyszámú kritikus támadta hevesen a Lewis-könyvet, helyesen állapítva meg, hogy tulajdonképpen nem irodalmi alkotás, hanem propagandisztikus röpirat. Orville Prescott, a New York Times könyvrovatvezetője habozás nélkül megírta, hogy Lewis összes művei közül ez a leggyengébb és nyilvánvalóan bebizonyította, hogy Lewis az Arrow-smith óta állandóan hanyatlak. Ugyanez a kritikus merészen kifejtette azt a meggyőződését is, hogy Steinbeck valójában egy könyvet írt és ez az „Érik a gyümölcs”.

Nemcsak ezt a két könyvet támadta ez alkalomból a kritika. Megjelenésük alkalmat adott az egész realista-naturalista irodalmi iskola értékének megvitására. Pl. a Saturday Review of Literature-ben megjelent egy vezércikk: Nyílt levél a realista írókhoz. Szerzője Henry Seidel Canby, a főszerkesztő, így foglalja össze véleményét: „Az úgynevezett naturalizmus haldoklik. A realizmusról is elmondhatjuk, hogy évről-évre veszít ötletességben, teremtőerőben. Már csak leír, de nem mutat a jövőbe és nem győz meg”.

Milyen alapon nevezhetjük viszont irodalomnak azt, ami teljesen független minden realitástól? A romanticizmus a valóság művészi közlésének egyik legalkalmasabb módja, veszélyesen hosszú ideje parlagon hever. Eljön az idő, amikor szerephez jut ismét. S a kiváló kritikus, J. D. Adams, a New York Times Book Review május 23-i számában „Beszéljünk könyvekről” című rovatának legjelentősebb részét arra szenteli, hogy kifejtse és kommentálja Chesterton „Éretnekek” c. művének megállapításait a modern realizmusról. Chesterton véleményének magva ebben a mondatban rejlik: „A kifogásolt és szerintem joggal kifogásolt tény abban a nagy, modern irodalomban, aminek jelleg-

zetes képviselője Ibsen, a következő: azok a szemek, amelyek fogékonyak a rossz meglátására, kellemetlen és túléles világossággal érzéklük azt, míg a jó dolgok látóinak szemét egyre inkább elborítja a kőd s megvakítja a kétség”.

Ennek az egyre hangosabbá váló kritikának a naturalista értelemben vett realizmusról további lökést adtak a Willa Cather halála alkalmából nagy bőségben történt megnyilatkozások. Az Egyesült Államoknak szinte valamennyi irodalmi lapja közölt emléksorokat erről a kiváló írónőről s a legtöbb igyekezett kimutatni Willa Cather irodalmi feddhetetlenségét: számos regényében egyetlenegyszer sem alacsonyodott le olcsó vagy durva eszközök használatáig, de jellem- és helyzetábrázolásai époly valóságosak, mint a realistákéi. Az „America” 1947 május 10-i számában alkalmam volt közölni Willa Cather egyik levelét, melyben egyik cikkemet kommentálta. Azt hiszem, hogy levele minden méltatásnál jobban bemutatja a művészetnek és egészséges erkölcsnek azt az egységét, mely regényeit jellemzi. Ime, egy részlet:

„Természetesen jólesnek nekem az Ön baráti sorai, de még nagyobb örömet okoz az Ön felfogása, mely szerint a nagyon modern szerzőknek rendkívül kevés közülük van az angol nyelvhez... Valami vidám fickó a „New Yorker”-nél kiszámította, hogy az „Érik a gyümölcs”-ben a szereplők harminchat ízben ülnek a „sonkáikon”. Nos, az emberi test ama részének annyi más neve is van (s jónéhány elég közönséges ahhoz, hogy Steinbeck céljainak megfelelően s mégsem idéz fel az olvasó előtt örökké egy hentesüzletet), hogy riasztó jelenség a nyelv egész lenyűgöző klaviatúrájának némasága, míg egyetlen oktávon kisiúcskák pötyögtetik egy ujjal ugyanazokat a billentyűket... Morison könyvét (Admiral of the Ocean Sea, Kolumbus élete) minden művelt katolikusnak olvasnia kellene. Felfogása, mondhatnám, felfedezése annak a rendkívül fontos szerepnek, amelyet Kolumbus életében a vallás játszott, — számomra valóságos kinyilatkoztatás. Nem tudom, Morison maga milyen vallású, de nagyszerűen tudja, hogy mekkora erőforrást jelent egy ember számára a mélységes hit”.

Ezekből a különböző megnyilatkozásokból nyilvánvaló, hogy a realizmus kultusza, mely valóságos önkényuralmat gyakorolt az amerikai regényirodalomban, az első Hemingway-könyv megjelenése óta, most szinte általános lelkiismeretvizsgálat tárgyává lett. Újra és újra kimutatták, hogy a realizmus legtöbb gyengéje egyre csökkenő hatásában rejlik. Az első realista regény amit elolvasol, látszólag végtelen távlatokat nyit meg gyakran brutális és kíméletlen nyíltságával, de miután a tizediket fejezted be ebből a típusból, untat és kielégítetlenül hagy. A realizmus Achilles-sarka abban az egyszerű tényben rejlik, hogy úgyszólván lehetlenné teszi a képzelőerő működését és ezzel megfosztja a művészetet egyik leghatásosabb eszközétől.

A legújabb irányzat az amerikai irodalomban viszont a gyógyulás jeleit mutatja. Nem állítom, hogy realizisztikus regények már egyáltalán nem jelennek meg, de ezek a realizisztikus regények már jóval szélesebb távlatúak a régiéknél. A legutóbbiak egyike volt Motley könyve: Knock On Any Door. Egy katolikus fiú története. Mint ministránsgyereket ismerjük meg, ébredező papi hivatással, de a történet folyamán gyilkos gonosztevővé züllik le s szerelmi kalandjait is kíméletlenül elénktárja a könyv. „Szélesebb távlatúnak” nevezem ezt a regényt, mert — durvaságát nem számítva — az író szándéka nem szenzációhajhászás. Az írot szemmeláthatólag ugyanaz az erkölcsi felháborodás jellemzi, mint John T. Farrel-t. Haragszik a városi civilizáció degenerált elemeire, melyek elősegítik ilyen jellemek keletkezését, helyesebben el-fajulását. Csodálatraméltó ezeknek az íróknak kereszteslovagokat megszegye-nítő buzgósága, sajnos, a megoldás, amit kínálnak, gyakran époly szégyenletes, mint a baj, amit gyógyítani szándékoznak vele. Sőt a szándék tisztaságának elismerése sem feledtetheti velünk, hogy ez a fajta irodalom, mivel megdöb-benteni már nem tud, nem is hatásos többé.

Egy másik és szintén nagyon jellemző vonatkozás is megfigyelhető az amerikai irodalomban a katolikus kritikus számára. Ennek a vonatkozásnak

a kiértékelésében elkerülhetetlen, hogy kissé sajnálkozzunk. Amerikai katolikus kritikusok, különösen kifelé, módfelett igyekeznek bizonygatni, hogy az amerikai katolikus irodalom színvonala igen magas. Hajlandó vagyok elismerni, hogy bizonyos területeken valóban ez a helyzet. Történeti irodalmunkban nagyszerű eredményeket mutathatunk fel, ilyenek pl. a boldogult M^{sg.} Guilday életrajzi amerikai egyházi férfiakról. Hitbuzgalmi és aszkétikus könyveink között is sok magas színvonalú van, így McGarry jezsuita atya írásai. De bármilyen eredményesek is voltak katolikus íróink más területeken, a regényirodalomban feltűnően gyöngén szerepeltek. Ennek valószínűleg több oka van s közülük bizonyára legfőbb, hogy az amerikai tollforgató embereket szinte teljesen lefoglalta a hitvédelem, ami természetes is egy túnyomórész nem-katolikus államban. De bármi legyen is az ok, a tény meg kell állapítanunk. Visszatekintve az elmúlt huszonöt évre, csak nagyritkán látjuk felragyogni egy-egy katolikus regényíró nevét remekművének visszaverődő tündöklésében. Tény, hogy gyakran találkozunk katolikus tematikával, de legtöbbször nem-katolikus író tollából, mint a fentemlített Willa Cather esetében.

Ez távolról sem jelenti azt, hogy a sajátosan katolikus irodalom iránt nincsen óriási érdeklődés az Egyesült Államokban. De ezt az érdeklődést az adott körülmények között, a külföldi katolikus íróknak kellett kielégíteniök. A huszas években pl. Bruce Marshall „Father Malachy's Miracle” c. könyve hatalmas olvasóközönséget vonzott és később színre is került a Broadwayn. Íróknak, mint az ír Kate O'Brien előkelően kevés számú, de nagyon hűséges olvasógárdájuk van. A legutóbbi időkben Werfel „Bernadette” és Evelyn Waugh „Brideshead Revisited” c. műveire esett az „A-Hónap-Könyve-Klub” választása s ez több mint egymillió vevőt jelent. Azoknak a francia íróknak is, akik kimondottan katolikus világnézetűek, megvan a maguk hűséges olvasótábor a USA-ban s ezeknek rengeteg nem-katolikus tagjuk is van. A regényírók közül Mauriac és Bernanos, a költők közül Claudel áll az érdeklődés középpontjában.

A helyzet azonban mégiscsak az, hogy az amerikai katolikus olvasóközönségnek általában vagy a külföldhöz kellett fordulnia vágyai kielégítése érdekében, vagy az amerikai nem-katolikus írókhoz. Ha nem csalódom, ezen a téren biztató változás állt be. A múlt évben megjelent egy abszolút hiteles történelmi regény, írója régi katolikus „írastudó”: Miss Helen C. White. Az író nő régebbi regényei (Not Built by Hands, Watch in the Night) is kiténtek történelmi hitelességükkel. Ugyanezt a mesterségbeli tudást árulja el legutóbbi műve, Dust on the King's Highway, mely a ferences hírhirdetők kaliforniai térítésének valóban megindító története. Már az a tény, hogy egy ilyen nagyra-hivatott katolikus művész hosszú szünet után ismét megszólalt, nagy örömmel tölti el a katolikus irodalom barátait.

Általában elmondhatjuk, hogy a gondosan megírt katolikus irodalom legújabb jelentős választékot mutathat fel. Talán a leginkább említésreméltó közülük J. F. Powers első műve, a Prince of Darkness and other Stoires.

Munkásságára felfigyelt a kritika és ezt a novellagyűjteményét úgy fogadta, mint az amerikai irodalmi élet egyik leendő főszereplőjének bemutatkozását. A tengerentúli olvasó, aki feltehetőleg ismeri Frank O'Connor rövid ír elbeszéléseit, meg fogja érteni milyen nagy dicséret, ha Powers történeteit O'Connor művei mellé — sőt talán fölé — helyezzük. Van egy nagyon finom és gyöngéd árnyalat Powers műveiben, amit néhányan talán antiklerikálisnak vélnek, pedig valójában mélységes szeretetből fakadó meghitt közvetlenség.

Powers ügyessége az ilyen kényes témák kezelésében, ahol oly könnyű az elcsúszás a goromba kritizálás felé, különösen szembetűnő, ha novelláskötetét összehasonlítjuk pl. Harry Sylvester Moon Gaffney című legújabb művével (immár a harmadik), amit a világi sajtó behatóan kommentált. Sylvester valóban nagy ígérete az irodalomnak, de ezt az ígéretet eddigi három műve még félig sem váltotta be. Mindegyikben végtelenül fontos témát választott — a Dayspring-ben a házasság és születésszabályozás problémáját —, de még nem nőtt fel eléggé témáinak fontosságához.

Moon Gaffney-ben kényes talajra lépett: az ír katolikusok politikai szerepléséről ír. Tény, hogy az Egyesült Államoknak elég bajt okoztak olyan politikuskok, akik csak anyakönyv szerint katolikusok, életük és politikai eszközeik pedig — hogy enyhén fejezzem ki magam — gyanusak. Szomorú tény az is, hogy néhány politikus ebből a fajtából igen jó és tiszteletreméltó ír nevet örökölt. Sajnos, Sylvester túlságosan közelről nézi a bajokat, amiket ostoroz. A kép, amit nyujt, túlzott és keserűen szeretetlen. Azt a benyomást kelti, hogy minden pap bigott, reakciós — papi alakjai általában mind antiszociálisak és antiszemiták —, hogy a katolikus hívők nagyrésze kevéssé spirituális és legfeljebb annyiban nevezhető katolikusnak, hogy szolgálilag és merőben külsőségesen engedelmeskedik valami elemi fegyelemnek.

Ezeket a hibákat a katolikus kritika egybehangzóan megállapította. Sajnos, néhány kritikus, míg túlhangsúlyozta Sylvester gyarlóságait, maga is a szeretetlenség hibájába esett s csaknem hisztérikus hangot használt. Bármint álljon is a dolog, Sylvester megérdemli, hogy figyelemmel kísérjük. Szenvedélyesen küzd a materializmus minden fajtája ellen, gyűlöli az álszemérmet és tettetést. Azt hiszem, már maga is kezdi észrevenni, hogy annak, aki a modern élet rejtett bűneiről és álnokságáról le akarja rántani az álarcot, lángolnia kell a mély és mindent átfogó szeretettől. A szatíra, különösen, ha éles, igen hatásos fegyver, de a szatíra írójának, a dolgok természeténél fogva, moralistának kell lennie. És egy moralista, ha nem szereti a bűnöst, akinek bűnét leleplezi, hiábavalóan fecseg. Ha Sylvester egyszer megéli ezt az igazságot, úgy hiszem, az amerikai katolikus irodalom igaz apostolt számíthat majd tollforgatói közé.

Új katolikus tehetségek jelentkezése az amerikai irodalomban az elmúlt öt év folyamán észrevehetőbb volt a költészetben, mint a regényírásban. Nem értékelem túl katolikus költészetünket: nem állítom, hogy valóságos falanx sorakozott fel új, jelentős írókból. Ez túlzás lenne. Jellemző tény viszont, hogy még nemkatolikusok között is egyre szélesebb olvasótáborban terjed szét egy maroknyi kiváló katolikus költő népszerűsége. Különösen két fiatal katolikus költővel kapcsolatban figyelhető ez meg. A legfeltűnőbb Robert Lowell esetében, aki egyszerre közismertté vált, amikor 1946-ban megnyerte a Pulitzer-díjat Lord Weary's Castle c. művével. Ami engem illet, én Lowell költészetét feleslegesen homályosnak tartom, de tagadhatatlan, hogy katolikus szellemben fogant. Sok kimondottan vallásos tárgyú, a liturgiától megihletett verse is van.

Bár Lowell, hirtelen közismertté vált, szerintem jelentős mértékben túlszárnyalja őt egy másik fiatal katolikus költő: Thomas Merton, az ifjú konvertita. Megtérése után azonnal a trappista rendbe lépett. Két verseskötete jelent meg szerzetesi életének magános csendjéről. Első kötete (Thirty Poema) katolikus esztétikusok elragadtatását váltotta ki — sajnos, a világi sajtó figyelmét elkerülte — s méltónak találták Gerard Manley Hopkins költészetével vetni egybe. Nem tartom túlzottnak ezt a dicséretet s Merton következő műve, Man In A Divided Sea már biztosíték arra, hogy tehetsége nem ellobbanó láng volt csupán. Két versgyűjteménye mellett Merton kisterjedelmű, de figyelemreméltó kritikai munkásságot is mutathat fel, melynek egyrésze a Commonwealban jelent meg, katolikus világiaknak ebben a jelentős hetilapjában.

Eltelkintve ettől a két kiváló katolikus költőtől, akikre egyre inkább felfigyel a közönség, nyugodtan, de áradóan tör elő egy mozgalom, amit európai olvasók talán nem is ismernek: „Catholic Poetry Society” (Katolikus Költők Társasága). Folyóiratának, a „Spirit”-nek minden számában megjelenik néhány olyan vers, ami ma Amerika költészetének legjavához tartozik. Néhány évvel ezelőtt, a tizedik évforduló alkalmából John Brunininek, a társaság elnökének szerkesztésében megjelent a „Spirit” antológia, egy nagyon szép és terjedelemre nézve is jelentős kötet. A gyűjtemény előszava, amit Helen C. White írt, rámutatott arra a befolyásra, amit a Katolikus Költők Társasága gyakorol a fiatal amerikai katolikus írókra, különösen azokra, akik katolikus egyetemek és főiskolák hallgatói. Figyelemreméltó, hogy a kato-

likus akadémisták közül milyen sokan szentelik magukat az irodalomnak. Hiszen egyébként is megdöbbentő jelenség volt az Egyesült Államok intellektuális életében, hogy az egyetemet végzett katolikusok közül olyan kevesen vállalták a toll apostolságát. Kétszáz katolikus főiskolánkon évente mintegy tízezer hallgatónk végez. Közülük sokan, szép reményekre jogosítottak tanulmányi idejük alatt, de utána egyszerűen eltűntek. Természetes, hogy ennek sokszálú magyarázata van. Többek között a gazdasági nehézségek, hiszen a katolikus hallgatók nagyrésze szegény néposztályokból származik. Tanulmányaik befejezése után azonnal állást kellett vállalniuk. Másik ok lehetett, hogy a katolikus intézményeknek maguknak is sok anyagi nehézséggel kellett küszködniük és nemigen adhattak fiatal íróknak ösztöndíjakat.

Nem hiszem, hogy a katolikus értelmiség gazdasági helyzete jelentősen javult volna, tehát ez a probléma ma is fennáll. A helyzet mégis az, hogy a katolikus egyetemek és főiskolák ma egyre inkább képesek anyagilag segíteni fiatal íróikat. Ez az egész mozgalom, mely egzisztenciális segítséget kíván nyújtani fiatal íróknak tanulóéveik alatt, lassan terjed magukon az egyetemeken kívül is és néhány katolikus könyvkiadó is hasonló célokat tűzött ki maga elé. A Bruce Publishing Company, például, a legnagyobb katolikus könyvkiadók egyike, igen komoly irodalmi és történelmi ösztöndíjakat készít elő. Remélhető, hogy más katolikus kiadócégek is hasonló értelemben segítgére fognak sietni az író-palántáknak.

Másik érdekes fejlődési tünet az amerikai kulturális életben — mely ugyan nem szorítkozik kimondottan katolikus térre, de sok katolikus embert érint — nemzeti vonalon történő újjászervezése a Great Books-sorozatnak. Néhány évvel ezelőtt a Maryland állambeli annapolisi St. John's College forradalmi ötletet vetett fel. Ennek az intézetnek a hallgatói új nevelési módszert dolgoztak ki, amelynek lényege, hogy szinte valamennyi modern jegyzetet és tankönyvet kicserélnék az eredeti szövegekre. Így például, mértan-könyv helyett a hallgatók magát Euclidest olvassák és ugyanez történik más tudományágakban is. Ezt az elvet vette át némi módosítással a csikágói egyetem. Ebben az intézetben a Great Books-sorozatot nem használták a rendes kollégiumokon, de róluk szóló előadásokat tartottak rendkívüli órák keretében és pedig legtöbbször olyan felnőttek részére, akik folytatni óhajtották tanulmányaikat. Az elmúlt évben ezt a programot a csikágói egyetemtól egy független szervezet, az úgynevezett Great Books Foundation vette át és az egész országra kiterjesztette működését.

Vitán felül áll, hogy kívánatos lenne a katolikusoknak minél nagyobbarányú részvétele ebben a kulturális munkában. Nehogy túlságosan világias, vagy éppenséggel antikatólikus elemek keveredjenek a megbeszélésekbe, az AMERICA, az Egyesült Államoknak ez az elterjedt katolikus lapja, azt a tervet dolgozta ki, hogy az egyes könyvek tárgyalásával egyidejűleg, ő is cikksorozatot indít ugyanazokról a könyvekről.

Az az élénk érdeklődés, amit ez a cikksorozat keltett, mutatja, hogy a katolikus közvéleményben felébredt a kultúra szelleme; a vágy, hogy a kulturális fejlődés előnyeit a maga számára biztosítsa s hogy katolikus szellemben, egészségesen tudja értékelni az irodalmat.

A Great Books Foundation egész elgondolása grandiózus s a külföldi olvasót talán meg is lepi jellegzetesen amerikai méreteivel. Egyelőre nem tudnám megjósolni, vajjon fog-e gyümölcsöt hozni ez az egész nemzetet átfogó hálózat, vagy pedig össze fog-e omlani túlméretezettség következtében, de mindenesetre, amíg csak fennáll, a katolikus szellemi élet elevenségének kedvező jele az az érdeklődés, amivel a katolikusok kiveszik belőle a maguk részét. Érdekes megjegyezni, hogy sok katolikus intézmény és szervezet kisebb-nagyobb változtatásokkal vette át a programot: igekezett még alkalmasabbá tenni a katolikus nevelés céljaira. Így például külön listát adtak ki az ő saját „Nagy Könyveikről”, így küszöbölve ki azt a nehézséget, hogy a központ által kiadott lista több könyve indexen van.

Az egész mozgalomnak alapgondolata az a — talán helytelen — elv, hogy emberek tömegei értékelik és szeretik a mult idők Nagy Könyveit. A döntést majd a jövő hozza meg. Pillanatnyilag csak azt a tünetet állapítottuk meg, hogy adva van egy hatalmas kulturális megmozdulás és katolikus emberek is nagy szerepet játszanak benne.

Ki lehet-e mondani most, vajjon, valamiféle végső szót a katolikus irodalomnak az Egyesült Államokban elfoglalt helyzetéről, befolyásáról, kiválóságáról? Nem mondhatjuk lenyűgözően kiválónak. Jórészeről elmondhatjuk, hogy megfelelő, de valóban tündöklő művet keveset tudnánk megnevezni. Ami nemcsak nálunk, katolikusoknál áll így. Kiszámították, hogy pl. az amerikai best-seller regényeknek kilencvenkét százaléka ki fog esni az idő rostájában. Féléven belül elfelejtik őket. De a fiatal katolikus gárda, amely most az írásnak szenteli magát, s a kedvezőbb anyagi kilátások (a multhoz viszonyítva) remélni engedik, hogy több és jobb katolikus írás fog születni. Nem azt reméljük, hogy katolikus géniuszok árasztják majd el a földet, hanem hogy megfelelő és állandó utánpótlást tudunk nevelni buzgó és jólképzett katolikus írástudókból a világirodalom számára.

Fordította: Hunyadi Dalma

KIÁLTÁS A VIHARHOZ

Rohanj, repülj Vihar, ragadj el engem,
ne kiméld földre-éhes testemet
se a véretem, mely zúg remegve bennem;
szakíts szét minden gyöngé, korcs eret
húsomban, mely a földdel összekötne!
Oh, szárnyam nincs, te légy hát, jóbarát,
a szárny, röptés magaddal összekötve!
Hagyjuk magunk mögött az éjszakát!

Száguldj, Vihar, vigyél magaddal engem,
hajam lobogtasd csillagok között,
és éneked az énekembe zengjen
harsogva vígan, mint az elszökött
folyók vizét ha elkíséri hangod,
s vigyél kacagva örvények felett,
az űr mezőin, konduló harangok
zenéje közt, hol már a fellegek

se látszanak, és illanó ezüstben
ragyogva leng az ég, s a csillagok
a kékezüst tengerben elmerülten
mohón szívják az égető napot,
s vigyél tovább: hol már a tiszta Tűz ég,
és villogó láng integet felém,
s meríts a Tűzbe boldogan, s a szűz ég,
a lángos ég ölébe hulljak én!

Meríts a Tűzbe, mint az éji lepkét
a szédület a lángos fény felett,
és égjek és lobogjak úgy, ahogy még
vad láz között se festi képzelet,
s aztán erős Vihar, hozzád kötözve
szálljak a földre vissza, lángolón,
szép csóvaként, mely tűzbe vonja össze
a tájakat a hűlő földgolyón!

Csanád Béla

SZILVESZTER 1847

Sokat lehetett vitatkozni azon, hogy mi a forradalmibb, a jurátusok egyszerű, fekete, zsinóros dolmánya, kigombolt nyakkal, rövid, győri csizmával, parasztos kucsmával, ami valamikor a pozsonyi diéták karzatának hangos közönségét jellemezte, vagy pedig a nagykockás mintájú anyagból szabott rövid kabát, szűk pantalló, hegyes fekete cipő és nagy gypajúsál a nyakban, amilyent Széchenyi István szokott lobogtatni az őszi lófuttatásokon, amikor győztes lovát elvezették a gyepen. A két öltözék viselői végtelen gyanakvással és végtelen indulatokkal viseltetek egymás iránt, mint ama régi szomszédházak akói, kik a házzal és a szomszédsággal a gyűlöletet is öröklik és egymás vesztére isznak, anélkül, hogy valaha is vétettek volna egymás ellen. De a gyanakvás azokkal a ritka férfiúkkal szemben volt a legéberebb, akik felváltva húztak, hol atillát, hol skót jelmezt, sőt néha még talán, ha az alkalom így kívánta, a bécsi diákok búzakék zubbonyát is felöltötték és így még az is feltételezhető volt róluk, hogy vándor oláhként medvét táncoltatnak valahol vagy postakocsisnak öltözve, vadul kürtölnek a szeles éjszakában.

Az ilyen bizonytalan öltözékű személyek közé tartozott Virágvölgyi Bogdán, aki olyan sebes léptekkel fordult be a Régi Posta-utcából a Váci-utca, hogy majdnem felborított egy hosszúhajú tótot, aki a sarkon pici ólomkanalakat árult. Szilveszter estéje lévén ugyanis, amikor a jövődő kifürkészése céljából minden jó pesti polgár legalább egy ólomkanalat elfogyasztott és tudvalevő, hogy voltak esetek, amikor ezek a jövődömondó ólomkanalak nagyobb galibát okoztak, mintha pisztolygolyót vagy betűt öntöttek volna belőlük. Virágvölgyi is vett két kanalat a tóttól, bedugta őket Szabó Richárd „Nők világa” című könyve mellé kabátja alá, amelynek négyrétű gallérján barátságosan csillogott a hó. Mert az éles szél sűrűn hordta a havat a Duna felől és a nesztelenül suhanó járókelők közt a házmesterek csendesen káromkodva separték. A „Két Gránátos”-hoz címzett kocsmá előtt egy pillanatra megállt, néhányat topogott, leverte cilinderéről a havat, lehúzta kesztyűjét, ezüstgombos botját a pultnak támasztotta, maga is nekidült és egy groggot kért a vörösképű, bőrkötényes kocsmárosától. Mellette két ember melegítette magát. Beszédjükből kiderült, zempléni fuvarosok, bort hoztak Tokajból. Virágvölgyi körülnézett. A falon felfedezett egy papírt, ráírva: „Adjon Isten jóbarátot, békeiséget, szabadságot!” Alatta görbe betűkkel: vivat Kossuth!

Előhúzott egy füzetet, felírta. Az egyik fuvaros odahajolt, hátbavágta.

— Ne firkálj pajtás, igyál inkább, úgylis itt a kolera.

— Hol a kolera? — riadt meg Virágvölgyi.

— No csak Eperjesen, de hamar ideérhet. Mert így volt tíz éve is. Valahol elkezdődött. De ki tudja, hogy hol ér véget. Hol itt, hol ott fut végig a háztetőkön a fekete macska. A nép meg hullik, mint a dög. Most voltam Eperjesen. Lucanapkor temették az elsőt. Lázárkor már tizenkilencet vittek ki. Akkor jöttem el. Lehet, amire visszamegyek, már Patakon is harangoznak.

Virágvölgyi megkapta a groggját és kicsit elhúzódt az emberektől.

— Na és kit okolnak a népek a kolera miatt? — kérdezte csendesen.

— Hát senkit nem mernek okolni. De a kutakat nagyon őrzi a nép.

— Kitől őrzi?

— Azoktól, akik nem szoktak kolerát kapni — szólt közbe élesen a másik fuvaros.

— Úgy gondolja, hogy az urak nem igen kapnak kolerát. Tehát mert ők elkerülik a kutakat, ők is csinálják a bajt. Ők mérgezik a kutakat, amelyekből ők nem isznak — ahogy a koleralázadáskor mondták.

— Én semmit nem mondok, de látom, amit látok — felelte komoran az egyik fuvaros és kiment az ivóból, a másik pedig letelepedett az asztalhoz és elővette tarisznyáját.

Virágvölgyi maga elé bámult. Hallgatta a fuvaros csámcsogását és a kocsmáros nehéz lélegzését és sebes gondolatok futottak át az agyán. Aztán eszébe jutott, hogy Szilveszter van és még várják őt valahol. Köszönt és kilépett a hóba. A szél szeszélyesen kavarta, forgatta, csapkodta a havat a házak közt. A lámpások csikorogva himbálóztak és a cégtáblák veszettül zörögtek, mintha elhalt hitelezők akarnák letépni őket eltagadott, régi adósságok miatti bosszújukban. Felhajtotta gallérját, nyakát behúzta, botját hóna alá csapta és gyors léptekkel megindult a „Makkhetes” felé, miközben bosszankodott, hogy miért nem húzott inkább csizmát ebben a cudar időben. A kocsmában a szokott társaságot, diákokat és kocsisokat talált. A kocsisok urai a közeli házakban vendégeskedtek, s a kocsisok is kicsit körülnéztek az utcában, mielőtt betérnének a vendéglátó házba és a konyhában megcsipkednek a lányokat. Szép szál emberek voltak. Az uraságok legbiztosabb kezű és szemű cselédeikre bízták kedves lovaikat és életüket, de az igazi kocsisnak mutatós férfinak is kellett lennie, mert különösen amióta Széchenyi gróf divatba hozta a könnyű csézákat, egyre ritkulnak a régi, potrohos, nagyszakállú kocsisok, akik úgy kuporogtak nagy bundáikban a hatalmas, recsegő batárok magas bakjain, mint a falusi kapuk szegletében megtelepedett kövirózsa. A kocsisokhoz tartoztak a hajdúk, akik feladata csupán az volt, hogy ha kellett, gyorsan leugorjanak a bakról, leeresszék a kocsilépcsőt, ajtót nyissanak, lesegítsék az utazókat és vigyék utánuk kényesebb holmijukat. Bizony ezek nem tartoztak a társadalom leghasznosabb tagjai közé, de viszont tudni szokták, hogy ki kivel, hol tölti az estét, ki kit vitt magával elhagyott utakon, borongós időben, lefüggönyözött ablakok mögött, milyen jelekre nyílnak meg magános ablakok és titkos kerti ajtók, amelyekre úgy ráborul a repkény, mint öreg ember vizes szemére a borzas szemöldök. Néha ellestek ezek a kocsisok olyan borozás közben kíváncsi mondátfoszlányokat is, amelyek még nagy összeesküvések bonyolalmaiba is bevillantottak.

Virágvölgyi a kocsisok hosszú asztalához telepedett és malacpörköltet rendelt sok lével és sok kásával, mert a sörgyárosékhoz csak vacsora után volt hivatalos. Pejacsevicsék fekete képű kocsisa arról mesélt, hogy megjött Szerémségből Kristóf, az első inas és azóta grófék csomagolnak és Bécsbe készülnek. Sok ottan a veszekedés, mert a grófné nem akar menni, de a nagyságos úr nem enged, mire a grófné nem tehet mást, minthogy bosszúságában a konyhalányt pofozza.

— Mért olyan sietős a grófnak? — kérdezte szelíden Virágvölgyi, teltítve poharát a cigányképű kocsisnak.

— Úgy lehet, hogy Szerémségben hamarosan elszabadul a piros kakas. És ilyenkor az erdő is megtermi a magáét. Van ugyan tizennégy hajdúnk, de már öreg legények, megjárták még a francia háborút és ma már csak arra jók, hogy kikenjék a bajuszukat. Nem biztonságos ott ilyenkor.

— De miért nem maradnak akkor Pesten?

A kocsis ránézett a társaira, aztán megfogta a poharát, egyszeribe lehajtotta és megsimogatta bajszát.

— Azt a grófék tudják. Meg talán az úr is — tette hozzá fanyaran.

— Talán itt valami felfordulástól félnek? — faggatta tovább Virágvölgyi.

— Hogy mitől, azt nem tudhatni, de annyi bizonyos, hogy félnek — szólt a kocsis és felállt, átlépett a padon, nyakába kanyarította szűrjét és elköszönt. A többiek álmosan könyököltek az asztalra vagy csendesesen forgatták poharikat. A sarokban néhány diák üvöltött valami végnélküli bolondos refrénű dalt. Olykor jött-ment valaki és ilyenkor az ajtón a szél egy csomó havat és éles levegőt hordott be, mire a kemencén fekvő macska kinyitotta szemeit, aztán megint összehunyorította és dorombolt tovább. Virágvölgyi bambán bámulta az állatot, rosszkedvű volt, nem volt meglepődve az eddigi eredményekkel.

Csak járt a szájuk ezeknek. Ettől ugyan nem lesz okosabb. De majd a sörgyároséknál — vigasztalta magát. Ekkor valaki felállt a kemence mellől és tétova, bizonytalan léptekkel megindult Virágvölgyi felé. Rátette vállára kezét és borízú hangon megszólalt:

— Engedje meg, hogy megszólítsam, kedves amice — kezdte és imbolgyogva megfogódzott egy szék támlájában. — Tudja, én érzelmes, igazi érzelmes ember vagyok, amice. Lukas a csizmám és ha nem iszom, nagyon érzem egy odvas fogam. Főleg ezért iszom — mondta komoran. — Meg a Muzsa okából. De eljön még az én időm is. Érzem, hogy tágul körülöttem a tér, amelynek rózsaszínű horizontjáról a babér integet felém. Eljön még az én időm is, a mi időnk — mondta megint és magasra emelte mutatúujját.

Virágvölgyi csak nézte. Környékbeli házmester s ha ilyenkor berúg, költőnek képzelte magát. De talán kikottyant valamit, a részegeket az ő foglalkozásában meg kell becsülni.

— Milyen időket vár, kedves poéta úr? — kérdezte Virágvölgyi, a város-házi irnok és jegyzőjelölt az ő szelid hangján.

— Hát az az idő, amikor istenadta tehetsége szerint mérik az embert és nem kell majd szalmán meg kórón tartani Pegazusát, míg máshol gebéket tömnek zabbal márványistállóban. Majd, ha nem azt nézik, kinek milyen a címere, hanem azt, hogy milyen nemesek az érzelmei.

— Szóval rebellió lesz, amice? — szolt mosolyogva, de élesen az irnok. A poéta meghökkent, zavartan pislogott, aztán mintha hirtelen kijózanodott volna, kiegyenesedett és odakiáltott a kocsmároslánynak:

— Maris, mit mondott multkor itt Vasvári úr?

De Maris nem hallotta, mert éppen vihogva igyekezett egy diák bögyörésző kezei közül. A Pegazus lovasa magába roskadt, az asztalra könyökölt és vörhenyes haja a homlokába hullt.

— Olyasmit mondott, hogy a nép akarata... már nem igen tudom, de ez a lány még tudta az este.

Virágvölgyi feljegyzett magának valamit, aztán felkelt, megsimogatta cilinderét, kicsit szemügyre vette a szoknyáját igazgató lányt és kilépett a jeges hidegbe, mert a sörgyároséknál már biztosan a spinét köré telepedett a család és Lizike már bizonyára nyugtalanul várja, hogy megjöjjenek a vendégek és megcsodálják az ő tudományát.

A szél enyhült és a belváros magastetejű házai csendes, meleg, puha biztonságban húzódtak meg a vastag hótakaró alatt. A zsalugáterek mögül itt-ott fény és muzsika szűrődött ki. És néha borízú nevetés harsant fel az utcák görbe, sötét mélységéből. A franciskánusok templomának tornyán tompán ütötte az óra a kilencet. A templom előtt két ember beszélgetett csendben, behúzva bekecsébe nyakát és toppantva egyet-egyét a hóban. Virágvölgyi lassan elhaladt mellettük, foghegyről odaköszönve, ahogy falun ma is szokás.

— Hiszen tudom én, hogy sok a hamis pénz. De le is metszeném a kezét annak, aki csinálja — zsörtölődött az egyik.

— Aligha metszhetné, mert az is Bécsben gyártódik. Mindent kitalálnak ott, hogy becsapják a népet. — Csak ennyit hallott Virágvölgyi a beszélgetésből, de ennyi is elég volt ahhoz, hogy az egyik hangban felismerje a piarista iskola pedellusát. — Mindig mondtam, hogy veszedelmes hely az a nagy sárga ház. Pedig mi a fene fájhat azoknak a papoknak, akiknek annyi gondjuk sincs, mint görcsnek a fában — gondolta az irnok. De hamarosan megállt egy nagy fekete kapunál, megkocogtatta és már hallatszott a boltív alól az egyenletes csoszogás, amely épügy hozzátartozik az öreg, polgári házak biztonságához, mint a megvasalt tölgyfakapu vagy a falba épített titkos nyomásokra forduló, nyíló, vassal bélelt odu, amely a kincseket őrzi és örökösök, tolvajok és adószedők képzeletét nyugtalanítja.

Felment a recsegő falépcsőn. Átadta kabátját valami inasfélenek, egy pillantást vetett a tükörbe és felborzolta kicsit a füle körül a haját, aztán belépett. Langyos, kábitó női illatoktól terhes levegő ömlött az arcába, ablakokra,

ajtókra melegszerű kárpitok, asztalokra és egyéb lehetőségekre terítők borultak, szinte fuldoklott a sok kelmében, mint Gulliver érezhette volna magát, ha egy száz alsószoknyás óriás szépasszony krinolinja alá került volna. De a káprázat gyorsan elmúlt, néhány kellemes szóval üdvözölte a sörgyáros familiát, a vendégeket és hangsúlyozott szerszénységgel egy ablakmélyedésbe vonult egy köpcös ügyvéd mellé, aki rajongója volt a francia költőknek és a gőzhajózásnak s köztudomás szerint nagymestere a rózsakeresztesek titkos szektája páholyának. A Sashegyen szőlője volt és tágas, oszlopos prэшházában állítólag, különösen a részvények árfolyama tekintetében igen fontos, közérdekű döntések hozattak. A jelenlévők nagyrésze volt emberbarátságáról és haladó eszméiről ismeretes. A sörgyáros a honi iparnak volt nagy barátja és titokban lelkes híve Kossuthnak, bár ma is csak csehül és németül beszélt, de Lizike már csárdást táncolt és Petőfi versei voltak a párnája alatt, melyek közül a legszebbeket sajátkezűleg másolta le almazöld bársonykötésű könyvecskéjébe. Lizike egyébként tüneményes kis lény volt, ruhája úgy lebben, mint a virágszirom s nyakának vonala is tökéletesen olyan volt, mint amilyeneket a párisi divatlapokban rajzolnak.

— Ó, a hurkát már igen únom — mondta álmatagon egy elbűvölt széke ifjúnak. — Bár a májast azért megeszem — fűzte hozzá, talán azért, mert eszébe jutott, hogy egy jólnevelt kisasszonynak nem szabad finyásabbnak lennie, mint amennyire illik. — Különösen, ha kicsit, gyengén meg van füstölve. De jaj, segítenem kell a mamának. Bocsánat — csicseregte oldalt hajva a fejét, mint egy kis madár. — Majd jövök és folytatjuk, csak ne felejtse el, hol hagytuk abba. — Ellebegett és könnyű lépteit a férfiak halk, sóvár sóhajtása kísérte.

— Hamis pénz mindig volt és mindig lesz — magyarázta az ügyvéd fölnyenesen Virágvölgyinek. — Így van a borral is. A felekezetek pedig azzal vádolják kölcsönösen egymást, hogy meghamisították a bibliát. Amiből van igazi, abból mindig lesz hamis is.

— Ja, hogy az udvar veretne hamis pénzt? Hát az is lehetséges, öcsém. Sőt, ha meggondolom, egészen természetes. Régi szokás. A hatalom úgy segít magán, ahogy tud. Nem az a lényeges, hogy hamisít-e, hanem az, hogy az így nyert hasznot erkölcsösen használja-e fel. Ezt pedig az dönti el, hogy erkölcsöseke-e a vezetők. Ami ismét attól függ, hogy választódnak ki a vezetők. De ki ismeri az emberek erkölceit? Csak a jóerkölcsű emberek törődnek mások erkölceivel. Tehát a jóerkölcsű emberek ismerjék fel egymást, szövetkezzenek és vigyázzanak, hogy közülük kerüljenek ki a vezetők, mert a közjó így kívánja — mondta emelt hangon az ügyvéd, majd lehajtotta a fejét és lemondóan bólongatott. — De milyen kevesen vannak a jóerkölcsű emberek. De milyen kevesen! És milyen nagyok a feladatok — sóhajtott és zsebébe süllyesztve kezeit a mennyezetre meresztette tekintetét.

— Különösen most, amikor annyira terjeng a politikai ábrándozás és még lázítók is akadnak — jegyezte meg az irnok. — Most kellene a jóerkölcsűeknek az élre állniok.

— A zsarnokság lázongást szül és a lázongás erőszakot. Nem lehet tudni, mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás. De én Mirabeauval mondom, a jó ügyet ott és úgy kell szolgálni, ahogy lehet.

Az ügyvéd talán mást is mondott volna, de Lizike a spinéthez ült, mire mindenki kicsit félrehajtotta a fejét, az arcokra várakozásteljes, ábrándos mosoly ült és a férfiak összefonták mellükön karjukat, mint ahogy ebédutáni szunyókálásukhoz szoktak készülődni, amikor tudvalevőleg legkellemesebb a gutaütés.

Igy ültek, míg a csengő húrokon Lizike fürge ujjacskái elővárásolták a divatos „Chanson delicieuse“-t és más gyönyörűségeket. Közben a publikum sokat bólongatott, csettintgetett, tapsolt és végül nagyot nyújtzkodva felállt, mert a férfiak összefont karjai elzsibbadtak és a nők derekát pedig már kezdte vágni a fűző. Az inas égő puncsot hozott, amire a férfiak szeme felcsillant, néhány nő halkán felsikoltott és az Űri-utcai kocsigyártó terebélyes felesége

nyugtalanul nyujtogatta a nyakát, kereste férjét, mert tudta, hogy a puncs régi gyengéje és néha megfélekedzik magáról. De Piripoldszky már elemében volt és határozott kézmozdulatok kíséretében magyarázta valakinek, hogy hosszú, bizonytalan útra nincs alkalmasabb eszköz, mint a rövid, fedeles, löcsős szekér. Virágvölgyi tekintete elégedetten nyugodott meg a kocsigyártón, aki maradibb volt, mint a leggőgösebb arisztokrata.

— Ki az a dáma a lila ruhában? — kérdezte az irnok és városházi jegyző-jelölt az ügyvédtől.

— Az Török Árpádina grófnő — felelte érdektelenül az ügyvéd. Virágvölgyi kérdően ráncolta homlokát.

— Erdélyi. Nem látja? Az erdélyiek mind úgy ülnek, hogy egyik lábukat maguk alá húzzák. A férfiak is. Különös egy szokás. Erdélyi klienseim számára egy külön széket tartok erős szarvasbőr huzattal, mert lábaikkal minden mást tönkretesznek.

A puncs után a társaság szokás szerint férfiakra, nőkre, fiatalokra oszlott. A folyosókról hallatszott a palackok koccanása. Éjfél közeledett. Az erdélyi grófnő és természetesen Virágvölgyi is a fiatalokkal a spinét körül telepedett le. Valaki leült a hangszer mellé és megkezdődött a tánc. Többen a grófnót ülték körül, mert tenyérből jószolt egy huszonötév körüli magas, körszakállas fiatalembernek, aki úgy meredt saját tenyerébe, mintha először látott volna életében embertenyeret. Amikor a grófnő befejezte a szertartást, a fiatalember felugott, kezét csókolt és karjait kitérve átszellemülten ismételte: „csodálatos, csodálatos!” A társaságban pillanatok alatt híre ment, hogy milyen csodálatos igazakat mondott Árpádina grófnő, aki hosszú, fekete szempillái alól titokzatosan mosolygott, de a többi, jövődjük felől nyugtalanzkodó jelentkezőt elhárította azzal, hogy mára elég, mert az ilyesmi fásasztja. Belekarolt a közelbe álló Virágvölgyibe és belekezdett egy lassú polkába.

— Erdélyben nincsenek kolerahírek? — kérdezte Virágvölgyi.

— Így télvíz idején mindig hullanak itt-ott az emberek valamitől. De nagyobb vérszról az idén nem hallottam. Lehet, hogy majd Moldvából áthozzák, mert ott mindig lappang.

— Hát itt is sok minden lappang... és parázslík.

— Ön is Kossuthi? — kérdezte a lány s gyengéden hozzásimult a férfihez.

— Ma mindenki reformer a maga módján, mert hiszen haladni kell a világnak.

— Szeretem a bátor férfiakat — mondta a grófnő. Abbahagyta a táncot és félreültek a fal mellé. — És Magyarországon akadnak ilyenek.

— Ismeri őket? — kérdezte a férfi sunyi kíváncsisággal.

— Néhányat. És kegyed kiket ismer személy szerint?

— Ismerek néhány író és követet, akikkel így Pesten találkozhatik az ember. A megyeházán sok a hívük, a polgárság pedig megye az urak után.

— Szemerét nem ismeri? Vele találkoznom kellene. Üzenetet hoztam számára Kolozsvárról. Úgy hallottam, hogy a napokban Pestre érkezik — mondta a lány előre hajolva, hogy ruhája alól keble hajlata látszott.

— Úgy tudom, csak pár napra maradhat. Nem tudja, hol szokott megszállni? Maguk ott a megyeházán sok mindent megtudnak. S milyen ember? Igaz, hogy a legszebb ember a diétán? — kérdezte és mosolyogva villantotta ki ragyogó fogait.

Virágvölgyi Bogdán melán maga elé bámult, gondolkozott a válaszon, de ara már nem került sor, mert jelezték, hogy közeledik az éjfél, borokat hordtak körül és megindult a készülődés az ólomöntéshez.

— Nagyságos grófnő — szólt a háziasszony, a kövér sörgyárosné — kegyednek is öntenie kell ám, mert azok után, amiket előbb tenyérből mondott, az öntéshez nagy bizalommal vagyunk.

Csakugyan egész gyűrű vette körül a lányt, amikor az ólmot beelöttyentették a vízbe. Furcsa, kusza figura jött ki. A grófnő hosszasan nézte.

— Ezek lángnyelvek. Az új év tüzet hoz, amelytől szenvedni fognak a

városok, a falvak és az egész nép, de végül a gonoszokat fogja elemészteni. Három betűt látok a lángok közt — beszélt révedezve a lány — ... v... r... p...

A társaság tagjai tanácstalanul néztek egymásra. Rakosgatták magukban a betűket, csak a felvilágosodott ügyvéd mosolygott fölényesen.

— „Vegyünk régi pénzt.” — Bölcs mondás, ha valaki nem bíz a maiban és a numizmatikához is ért valamit — szólt gúnyosan.

— „Véres rebellio pusztít” — szólt Virágvölgyi, lassan mérlegelve minden szót és a grófnő tekintetét keresve.

— „Vivat rex et populus” — mondta mosolyogva a grófnő. — Annak a kis köztársaságnak a nyomát is meg lehet találni az ólomban, ha keresem. Tehát éljen a király és a nép! Összefogva közösen fogják elpusztítani a nép és a békesség ellenségeit.

— „Vivat respublica” — hangzott ekkor hirtelen egy öblös hang.

Mindenki megfordult, kereste a hang gazdáját, de csodálatosképen nem lehetett megállapítani, ki volt a közbeszó. De minden tekintet az ügyvéd gömbölyű, hatalmas hátára meredt, amint az sarkon fordulva elindult a kártyázók felé.

Az ólomöntés folyt tovább a fiatalok közt, de most már nem a haza sorsát, hanem egyéni jövődőt kutattak. Éppen Virágvölgyi volt a soron.

— De ez az utolsó — mondta Árpádina grófnő és gyors mozdulattal megmerítette a kanalat a sístergő ólomban és kiöntötte tartalmát. Aztán rámeredt, majd felemelte sovány agárfejét és az őrök felé fordult.

— Furcsa... nagyon furcsa — mondta relytélyes hangon. — Akasztófát látok... igen akasztófát. Vagy pisztolyt? Nem tudom bizonyosan, de egyik a kettő közül.

Ekkor felállt, kellemetlen éles hangon felnevetett, majd belekarolt annak a körszakállas fiatalembernek a karjába, akinek nemrég a tenyeréből jósolt és otthagyta a társaságot.

Amikor a társaság mámoros fejjel s a jövődő bizonytalan sejtésével hazafelé indult és a fiatalok közül néhányan az ablakfülkében a reggeli miséig utoljára ábrándosan szorongatták egymás kezét és a grófnő szép hosszú bundájában egy idősebb férfi karján az ajtóból búcsút intett a folyosóra csődült, öltözködő társaságnak, Virágvölgyi Bagdán megsimogatta az állát, „ez a bestia egy veszedelmes forradalmár” — gondolta magában már századszor az este. Forgatta cilinderét s szívében nyugtalansággal, de mégis bizakodón érezte, hogy kezében a kulcs egy nagy összeesküvés titkaihoz. Egy pillantást vetett a tükörbe és elhatározta, hogy az ügyről nem tesz addig jelentést, amíg minden szálát ki nem bogozta. Hátha még megirigyelné tőle valaki a sikert, mert egy ilyen gyönyörű nőt leleplezni valóban irigylésre méltó dolog. Ismét lopva a tükörbe pillantott, füle körül felborzolta kicsit haját, megfordult a társaság felé és mélyen meghajolva elbúcsúzott.

Reggel már korán útban volt a kancellária felé. A Neugebäude mellett egy ismerőse csatlakozott hozzá, egy irányba vitt az útjuk.

— Hallom, Szemere érkezik Pestre — jegyezte meg Virágvölgyi.

— Hajnalban érkezett. Irányinál szállt meg néhány napra — szólt a másik s a következő utcasarkon elváltak.

Virágvölgyi Bogdán belépett a kancellária kapuján, léptei üresen kongtak végig a hosszú, boltíves folyosón, egy alacsony ajtón kopogott és belépett egy homályos, rendetlen iratsomagokkal teli szobába, aztán megint kopogott és benyitott. Alacsonytermetű, kopasz, fekete bársonykabátos ember ült a sarokban és kíváncsian pislogott a belépőre.

Virágvölgyi leült, elővette jegyzeteit és halk hangon elkezdett beszámolni, hogy Eperjesen kolera jár, Szerémségben nyugtalankodik a nép, Pejacsevicsék sürgősen Bécsbe költöznek és így sorra elmondta, amit az este és a sörgyároséknál hallott, még a piaristák pedellusáról sem feledkezett meg, csak a grófnőről

hallgatott. A kopasz kis ember szótlánul és szórakozottan babrálta kabátja szélét, amikor Virágvölgyi titokzatosan mosolyogva befejezte a mondanivalóját.

— Nagyon köszönöm — mondta kellemetlen sipító hangján —, de megnyugtathatom, hogy magánál ügyefogyottabb emberünk nincs a császári ház összes tartományaiban. Mindig háborog a lelkiismeretem és még a köszvényem is jobban érzem, amikor magának ilyen fecsegésért fizetek — fejezte be a kis kopasz és zsebéből előkotort egy pénzt és a térdére helyezte.

— Most fusson és tudja meg egy órán belül, hogy melyik barátjánál szállt meg Szemere Bertalan. Hajnalban érkezett meg Pozsonyból és csak néhány napig marad.

— Tudom. Irányinál lakik — felelte bánatos hangon Virágvölgyi.

— Helyes. Ezt kellett volna mindjárt mondania a kolera meg a pedellus helyett — szólt a kopasz. Aztán az asztalhoz sántikált, irt néhány sort, borítékba tette, gondosan lepecsételte és a pénzzel együtt átadta az irnoknak.

— Ezt most vigye a Hensel házba. Keresse Török Árpádina grófnőt s adja át neki személyesen.

— Kinek? a grófnőnek — horkant fel Virágvölgyi megdöbbenve.

— Min csodálkozik úgy? — kérdezte a kis ember. — Elárulhatom magának, a legmegbízhatóbb, legjobb emberünk. Na, de most siessen — tette hozzá és hátat fordított az irnoknak.

Virágvölgyi ahogy ment a kancellária bolthajtásos, homályos folyosóján, egyszerre szédülni kezdett, elsötétedett szeme előtt, meg kellett állnia egy ablakmélyedésben. A szilveszteri ólomfigurák táncoltak a szeme előtt, amelyekről nem lehetett bizonyossággal megállapítani, hogy akasztófát vagy pisztolyt ábrázolnak-e. De aztán összeszedte magát és továbbment.

Útközben lekanyarodott a Dunaparthoz s amint éppen azon gondolkozott, hogy milyen hitvány, alávaló ember ő tulajdonképen, hirtelen megállt, körül nézett, majd elővete az imént kapott levelet és apró darabokra tépve beleszórta a Duna jeges hullámai közé. Nézte a habokban eltűnő papírszeleteket s eszébe jutott, hogy legokosabban tenné, ha ő is utánuk vetné magát, legalább nem válhatnék valóra az ólomfigurák jóslata, de ehhez nem volt elég bátorsága.

GROTESZK

Soha többé nem lesz tiéd
halottasleplű teste,
ajkának mély-rubint tüzét
a barna föld kikezdte.

Szárnyas madár, szállt s hirtelen
szeszély nyílhegyre kapta —
átcsillant s hullt a hig egen,
a lég megnyílt alatta,

tölcséres örvényt vájt s akár
a kő, zuhant sokáig,
szíventalálva állt a táj,
megborzongatta fáit —

durván rávágott még a föld,
hogy elterült s kiszenvedt,
a néma kín szemére hült,
de téged el nem enged.

Vidor Miklós

SZEMLE

A 100 ÉVES SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

Az előzmények

A tizenkilencedik századfordulón a reformkor megkezdi nagy és döntő munkáját a magyar szellemi életnek úgyszólván minden területén: Széchenyi, Kossuth, az országgyűlések úttörése nyomán az ország lassan készül a forradalomra, arra, hogy aztán 1848 eseményei egy csapásra megerősítsék mindazt, amit addig az előfutárok és úttörők kivívtak és a reformok — a forradalmi kezdeményezések, — egész sorozatával megalakítsák a modern, a demokratikus eszmények jegyében kiformalódó Magyarországot. E reformok előkészítésében, sürgetésében, kezdeményezésében a forradalom előtt szerep jut egyháziaknak is, de maga a katolikus Egyház még a barokk-kor merevségében él, hatását csak a lelki- és hitbuzgalmi életre korlátozza, s külső tevékenysége egyes nagy építkezésekben, — ezidőtájt épül az egri és esztergomi székesegyház, vidéki és falusi plébániák egész sorozata, — merül ki. Álláspontja inkább statikus: őrzi a barokk hagyományokat, s nem lesz a maga egészében, a szellemi élet teljes területén dinamikus. Hiányoznak ehhez a nagy egyéniségek: súlyoszávú főpapok, nagyhatású szónokok, de maga a politikai légkör se alkalmas arra, hogy az Egyház határozott kezdeményezésekbe fogjon. A pozsonyi országgyűlésen a vegyes házasságok kérdése okoz izgalmakat, az országot közjogi kérdések tartják izgalomban. De szerteszórva az országban élnek már, pályájuk legkezdetén papok, akiknek működése majd az Egyház szellemi megújulásának lesz kezdete. A forradalmi március idején, férfikora teljében volt a két nagy „negyvennyolcas püspök”: Lonovics József és Horváth Mihály; — pesti és vidéki plébániákon, püspöki aulákban fiatal, lelkes papok dolgoznak: Mindszenty Gedeon, Tárkányi Béla, Sujánszky Antal, Zalka János, Szabó Imre, Nogáll János, Danielik János; — a szerzetes-költők sorát az öregedő Czuczor Gergely zárja le; — s először jelenik meg a szellemi életben Fogarasy Mihály, nagyváradi kanonok, aki ráébred arra, hogy a reformkor szabadabb levegője, nagy kezdeményezései fel kell hogy rázzák az egyházi és világi közvéleményt, s a kétezeréves, romolhatatlan erőket szervesen be kell valami formában állítani a nemzeti megújulás szolgálatába.

„Jó és olcsó könyvkiadó társulat”

1843-ban Fogarasy Mihályt a nagyváradi káptalan követként a pozsonyi országgyűlésre küldi. A java férfikorabeli kanonok — 1800-ban született —, itt akarja nagy tervét, egy jó és olcsó katolikus szellemű könyveket kiadó társulat eszméjét közölni az egybegyűlt püspökökkel. Szándékát a viharos hangulatú országgyűlésen nem tudja megvalósítani, s ezért egy esztendővel később, 1844-ben felhívást bocsát ki „egy nevelési, épületes és felvilágosító könyvek terjesztésére alakítandó társulat szervezéséről” és gondolatát a „Religio és nevelés” decemberi számában részletesen is kifejti, ismertetést adva a terv szellemi és kiviteli lehetőségeiről. E cikk alap gondolata mélyen a reformok szellemében gyökerezik: elsősorban a nép számára akar kiadványokat juttatni, a nép szellemét kívánja erősíteni s természetesen a meglazult, egyre inkább világiassá váló közhangulatban az Egyház tanítását kívánja nemes formában és didaktikus módon „népszerűsíteni”. Mint írja: „szükségesek ezért olyan munkák, melyekben a dogmák egybefüggése, az Egyház isteni szerkezete, a kultúra nagyszerűsége kifejtessék, az egyházi történetek tárháza megnyitassék”. Ez a programirát alapvetésében három célt tűz maga elé: 1. társulatot alakítani a nép számára, annak lelki üdüléséről gondoskodván jámbor és oktató olvasmányok kiadásával; 2. irányítani az ifjúság nevelését; — 3. a hit titkait megismertetni, mert „a katolikus religiótól csak az lehet idegen, aki ezt nem ismeri”.

Egyetemes program ez, a kor szükségletének minden területére kiterjed, s végeredményben teljes és első megfogalmazása ma is még egy hasonló jellegű társulat munkakörének. Egyetemes annyiban is, hogy nemcsak a magyarajkú lakosság igényeiről kíván gondoskodni, hanem a lehetőségekhez képest más hazai nyelveken is szándékozik — ugyanilyen célkitűzésekkel — kiadványokat megjelentetni. A kivitel így képzeli el: a társulat tagjai kétfélék legyenek, — a szellemi termékeket előállító dolgozó-, és a kiadást lehetővé tevő pártoló tagok. A vállalkozás anyagi alapokon nyugszik, de nem szolgál kapitalista szándékokat: — Fogarasy elképzelése szerint a könyvek árának, s főleg a népnevelési és „épületes” könyvek árának az előállítási árnál „legalább egyharmaddal kell olcsóbbaknak lennie”. A munkát vezető szervezetet pedig aképpen képzeli el, hogy a társulat élén egy igazgató-főelnök irányít a püspöki kar pártfogása mellett, protektora a mindenkori hercegprímás, védszentje pedig a Boldogságos Szűz. A társulatot ez a programirat egyházi jellegűnek képzeli, segédeszközként tekinti a papság lelkipásztori munkásságához, s mivel a társulat eképpen egyházi, „az episkopátussal szorosabb összefüggésben” kell hogy legyen, s tagjait csak a klérusból gyűjtené egybe.

Ez volt Fogarasy — kevés változtatással megvalósult — eredeti elképzelése. A megvalósítás elé nehézségek álltak; elsősorban az, hogy a felhívás nem keltett megerdemelt visszhangot, másodsorban pedig, hogy a lelkes propagátor és alapító Nagyváradon élt, messze az akkor már Pesten kialakult irodalmi és társadalmi-politikai centrumtól. Tervét azonban nem adta fel, s mikor 1847-ben Pestre került a pesti tankerület és a hittudományi kar igazgatójának, nagyobb lendülettel fogott a terv megvalósításához. Tanácskozások kezdődtek, a vállalkozás címét is kialakították, amikor a tervet kivitelében „Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat”-nak nevezték el. A Fogarasy köré gyűlt kis kör tagjai a pesti fiatal papság haladó szellemű, vállalkozó készségű tagjai voltak: Szabó Imre, a későbbi szombathelyi püspök, Mayer István, s két ifjú segédlelkész, az alig harmincéves Zalka János és Sujánszky Antal — nagyjából a későbbi Társulat vezetői. A terv 1847 nyarára a megvalósításhoz érkezett, első közgyűlésüket június 4-én tartották, de az osztrák cenzúra ennek a sajátosan katolikus, de mégis döntően magyar társulatnak alapszabályait nem hagyta még jóvá, azokat kinyomtatni sem engedte. Nyilvános működést a lelkes kör még nem folytathatott, de kísérletképpen kiadták már az 5000 példányban megjelent és elfogyott „Keresztény Naptárt”. 1848 forradalmi eseményei, — a sajtószabadság megeremtése, a cenzúra eltörlése, a helytartótanács működésének megszűnése —, végre aztán megvalósuláshoz engedték Fogarasy tervét s a független, felelős magyar minisztériumnak egyik első tette volt, hogy a „Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat” alapszabályait jóváhagyta és 1848 május elsején a társulat megkezdhette nyilvános működését. A forradalmi események nemcsak ezirányban hatottak, — módosult a társulat alap-elképzelése is, a közgyűlésen Fogarasy bejelentette, hogy a társulat be kívánja kapcsolni munkájába a világiakat és a megvalósult tervezet már ezzel az újítással lépett életbe. „Buzgón kívánjuk” — mondta közgyűlési beszédében Fogarasy —, hogy a társulathoz katolikus világiak is csatlakozzanak, s ha baj vagy vész fenyegetné meg az Egyházat, nem a papság gyenge serege védené ezt meg, hanem a hívek buzgósága”. S e szándékot mindjárt gyakorlatban is megerősítette, hogy a társulat elnökévé Károlyi Istvánt, a kitűnő és mélyen katolikus főurat választották, az alapító és propagáló Fogarasy Mihály pedig az alelnök-igazgatói állást tartotta fenn magának.

Igy — a 48-as eszmények légkörében — kezdette meg működését a „Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat”. Még júniusban megindult a közönséggel szoros kapcsolatot fenntartó „Katolikus Néplap”, — hosszú éveken át, 1872-ben történt megszűnéseig, az egyetlen magyar katolikus hetilap —, folytatták a „Keresztény Naptár” kiadását, Szabó Imre elkészítette az első népies füzetet: „Tanácsadó a falusi nép számára”, mely a nemzeti kormány új törvényeit ismertette, Nogall János szemináriumi lelkiigazgató megírta a sokáig rendkívül népszerű imádságoskönyvét; készül egy egyháztörténet, egy szertartástani könyv, Róder Alajos „dolgozó tag” befejezi az elemi iskolák számára írt bibliai történetét, terveznek egy művelt közönségnek készülő tudományos sorozatot Hoványi Ferenc, Somogyi Károly pozsonyi kanonok — a későbbi

szegedi Somogyi-könyvtár alapvetője, — Danielik János egri kanonok és mások tollából, előkészületek történnek népiskolai tankönyvek és ifjúsági iratok kiadására. De össze! megkezdődik a magyarság harca kivívott szabadságáért, az idő alkalmatlan lesz ilyen nagyszabású vállalkozásokhoz. 1848 őszén közrebocsátják még a „Keresztény Naptárt”, immár 30.000 példányban, folytatják a Katolikus Néplapot, megjelenik még Hirscher János „Javaslat a pozitív kereszténység sikeres ápolására” című tudományt népszerűsítő füzet, — aztán Windischgrätz közeledtére december 11-én megszakad a társulat működése, s a választmányi gyűlés legközelebb csak 1849 októberében ül újra össze. 1849 februárjától májusig megjelenik ugyan a Zalka-szerkesztette „Katolikus Néplap” — de „azután” —, mint Fogarasy a választmányi jegyzőkönyvbe bejegyzi — „októberig semmi sem történt”. A társulat megindult, működése a vártnál is nagyobb sikerrel járt, — az elnyomatás évei sötétlettek a jellegzetesen magyar és katolikus vállalkozás további munkája előtt.

A Szent István-Társulat

Fogarasy a romokon sem csügged; újra megindítja a társulatot megfogyott anyagi eszközökkel, de ugyanolyan szívóssággal és nemes macacssággal, mint ahogy a megalakulást és indulást kiharcolta. Tevékenységét nem fejthette ki szélesebb körben, örült, ha szerény keretek között ezt a sajátosan 48-as szellemi vívmányt fenn tudta tartani. Ezekben az években a társulat otthona lett a magyar tudósok és írók jelentős csoportjának, gyűlésein a szellemi elitnek olyan tagjai vettek részt, mint Deák Ferenc, Eötvös József, Toldy Ferenc. Csendben dolgoztak: népies iratokat jelentettek meg Szabó Imre, Némefi, Kovács I. tollából, folytatták a dogmát és a katolikus erkölcsi magatartást ismertető, könnyed stílusú művek kiadását, megjelent a kor askétikus irodalmának néhány jeles alkotása, mint Goffine „Oktató és épületes könyve”, Veuillot „Róma és Lorettó”-ja, Segur „Feleletei” — és a két legjelentősebb, messzibbre mutató kiadvány: Pázmány régóta nélkülözött „Imádságos könyve” és az első katolikus szellemű remekmű, Manzoni „Jegysek” című regénye. A korszak egyetlen kimagasló, külső eseménye az volt, hogy az 1852-es közgyűlésen a társulat kibővítette programját a teljes katolikus irodalom bemutatásának szándékával és új nevet vett fel, — s ezen a néven illeszkedett be Fogarasy „Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulata” maradandón a magyar katolikus szellemi életbe: — „Szent István-Társulat”.

Az immár Szent István-Társulat tovább halad a megkezdett úton: bizottságot alakít tankönyvek kiadására, tervbevesz „Sorskérdések” címen egy hitvédő iratsorozatot, hozzálát a későbbi rövid életű szépirodalmi folyóirat, a „Családi Lapok” tervezéséhez. Egyre szélesebb távlatok nyílnak a társulat előtt, a kiadványok hangsúlya a kezdeti népies irányból kezd eltolódni a tudományos felé, ami bizonyos vélemény-különbségekre ad alkalmat az alapítók és munkatársak körén belül, mert különösen Mayer István és Szabó Imre harcolnak, mégpedig eredménnyel, a népies irány további folytatásáért. 1853-ban változás történik a társulat vezetésében: Fogarasy Mihály visszatér Nagyváradra, az alelnöki széket Danielik János egri kanonok, a bontakozó katolikus reneszánsz egyik kimagasló alakja, — akiről Marczali Henrik emlékezései adnak felejthetetlen karakterrajzot — foglalja el. Danielik közvetlen munkatársaiul Somogyi Károlyt és Szabóky Adolf piaristát, az iparos- és gyári ifjúság nagy pártfogóját választja, s hozzálát ahhoz, — amint Erdősi Károly írja —, „hogy nemzetét közvetve a hatalmas nyugateurópai kultúrába kapcsolja be”. Úgynevezett „nagy vállalkozások” jellemzik Danielik működését. A kezdet évei végetértek, a Társulat anyagilag megszilárdult, kezdeti népies, felvilágosító programját végrehajtotta, megteremtette a katolikus tankönyvkiadást, — mely később teljesen a Társulat érdekkörébe ment át hivatalos jelleggel, — programpontjai közé vette a kor katolikus szépirodalmának bemutatását —, a szükségesek, az alapvetés elvégzése után következtek a nagy, átfogó vállalkozások.

Az 1854—68-as évkörben fognak hozzá egy nagyméretű katolikus „Enciklopédia” előkészítéséhez és megvalósításához. Pauler Tivadar, Toldy Ferenc, Török János lesznek Danielik segítőtársai, s az Enciklopédia első kötete 1859-ben kikerül a sajtó alól. Az átfogó program másik három vállalkozása ugyanilyen jelentős: az egyik a Zalka

János szerkesztésében megkezdett 5 kötetes „Szentek élete”, a másik Cantu Cézár akkoriban rendkívül jelentős, 15 kötetes „Világtörténet”-e, a harmadik pedig — a Tárkányi-féle teljes Ó- és Újszövetség kiadása. Gondolnak ez átfogó vállalkozások mellett főiskolai tankönyvek sorozatos kiadására is —, megjelenik egy latin erkölcs-tan, egy monasterológia —, az egyházi szónoklat fejlesztésére megindítja Danielik a Pázmány-füzeteket és átveszi kiadásra a klérus évtizedek óta megjelenő szakközlönyét, a „Religió”-t, ugyanakkor a szépirodalom is kap, meglehetősen szerény, szerepet a kor legjelesebb papköltőjének, Tárkányinak verskötetével és Wiesemann híres „Fabiola”-jának kiadásával; néhány ifjúsági irattal pedig — névtelen francia szerzőkből vett átdolgozások — a nálunk akkor még világi kiadóknál is olyannyira elhanyagolt ifjúsági irodalom is megszólal. Az egyre nagyobbodó Társulat ugyanekkor — szellemi hatóságát bővítve —, önálló épület megszerzésére és önálló nyomdára is gondol, s megkezdí rá a gyűjtést; az ország határain kívül élő magyarság szellemének ápolására, — s itt már az addigi könyvkiadó társadalmi megmozdulást kezdeményez —, megalakítják a Szent László-Társulatot.

Ennyi vállalkozás, ilyen széleskörű tájékozódás azonban nem maradt nyomtalanul a Társulat anyagi helyzetében: Danielik alatt deficitessé lesz a vállalkozás, válság érinti meg a bontakozó-gazdagodó kezdeményezést. A belső-külső válság hatására Danielik lemond aelnöki megbízatásáról, visszavonul Egerbe, s helyére Somogyi Károly kerül, a társulat igazgatója pedig Füssy Tamás, az agilis bencés lesz. Somogyi, majd utóda Pollák János pécsi kanonok működése javarészt arra szorítkozik, hogy megvalósítsák a multhatatlanul szükséges belső reformokat, ami természetesen az afféle nagy vállalkozások, mint az Enciklopédia, szüneteltetésével járt. Somogyi, ellentétben Danielikkal, visszatért a Fogarasy-féle népies programhoz, füzetes iratokat bocsát ki, népies imakönyveket jelentet meg, a Társulat anyagi egyensúlya rendbejön, a Pollák János aelnöksége alatt folytatják az Enciklopédia kiadását és újra kezdik a gyűjtést a társulati ház megszerzésére. Az évkör végén Eötvös József népoktatási törvénye az illetékes egyházi hatóságokat bízta meg a katolikus iskolák tankönyveinek előállításával, és Simor János hercegrímás az 1869-i közgyűlésen ezt a jogot, mint kiadóra, lebonnyoltóra és terjesztőre, a Szent István-Társulatra ruházta át. Így aztán a Társulat további anyagi fellendülése újra hathatós, erős biztosítást nyert.

Az 1869-ben megválasztott új aelnök, az akkor még egri kanonok Ipolyi Arnold, szilárd anyagi feltételek mellett láthatott munkájához. Elsősorban alkalmas épületet keresett a társulat céljaira és megvásárolta Horváth Mihály püspök Királyi Pál-utcai házáat. Szellemi téren a népi iskolai tankönyvek kiadását szorgalmazta. Meghatározta az első ABC-t, pályázatot íratott ki olvasókönyvre és működésének elején határozottan leszögezte azt az álláspontját, hogy a Társulatlak a Fogarasy-féle egyetemes irányt kell követnie. Tovább szorgalmazta a népies irodalom fejlesztését, a művelt közönség számára megalapította a „Házi Könyvtár”-t, mely az ismeretek széles körét ölelte fel, — izelítűl hadd idézzünk néhány könyvet és témakört: „Földünk helyzete a mindenségben”, Klopstock „Messiás”-a, Fraknói magyar történelme, útleírások, egyháztörténeti részletkérdések (Aenas Sylvius, VII. Pius élete stb.), Veresmarty Mihály „megtérése históriája”, Aquinói Szent Tamás Summájának bő ismertetése — és tervbevette a „Magyar régibb egyházi írók munkái gyűjteményeinek” kiadását. 1871-ben Ipolyi Arnoldot a pápa beszercebányai püspökké nevezte ki, utóda Tárkányi Béla egri kanonok, az akkor már népszerű költő lett, akinek írói működése kezdetűl fogva szoros kapcsolatban állt a Társulattal. Tárkányi másfél évtizedes aelnöki működése alatt az Ipolyi-kezdeményezéseket folytatta, újabb erőket kapcsolt munkatársai sorába, így a nagy történeiszet, Fraknói Vilmost, Poór Antalt, folytatja a négy nagyszabású vállalkozás kiadását, majd helyét, röviddel halála előtt Steiner Fülöpnek, a központi szeminarium rektorának adja át. Steiner Fülöp, — aki nemsokára a székesfehérvári püspöki széket foglalja el —, működésének néhány évét jelentőssé teszi a népi iratok sorozatának erélyes szorgalmazása és az 1886-ban meginduló és 1944. év óta szünetelő Katolikus Szemle megteremtése. Utóda Kisfaludy Á. Béla lett, aki a Társulat első ötven esztendejét lezárva, a nagy világi elnök, Zichy Nándor irányítása alatt, megveti a mai, modern Szent István-Társulat alapjait.

1889-ben kerül Zichy Nándor a társulat élére, világi elnöki minőségben; ötven esztendő múlt el Fogarasy kezdeményezése és alapítása óta, mozgalmas, sok szellemi eredményt hozó félszázad. Ez az ötven év körülbelül mindent teljesített, amit a katolikus szellemi élet akkori európai sivársága idején egy katolikus könyvkiadó vállalat teljesíthetett. Hogy a kiadványok — aszkétikus, tudományos és szépirodalmi téren, — nem mindig olyan jelentősek, mint várhatnók, annak elsősorban az az oka, hogy az európai környezetben a katolikus szellem akkoriban alig termelt nagyobb írói és tudományos egyéniségeket. A Pascalok, Bossuet-ek, Newman-ek kora lejárt, nyomukban külföldön is alig akadt jelentősebb egyéniség, mindazok pedig, akik majdan a katolikus szellemi megújulást jelentik, még nem jelentkeztek. Bourget és Huysmans, Ketteler és Guardini, Chesterton és Belloc, Prohászka és a magyar papköltő-kettős fellépése előtti időszak ez, s a Társulat nyilván a lehetőséghez mérten teljesítette feladatát, amikor az addigi klasszikus remekeket és a fiatal katolikus tudósokat szóhoz juttatta. Hogy programjában nem adott több helyet a szépirodalomnak, annak legfőbb oka az lehetett, hogy ebben az ötven esztendőben Magyarországon, — de a külföldön se — alig volt még katolikusnak nevezhető szépirodalom. A megújulás Magyarországon Zichy Nándor fellépésével kezdődött, s körülbelül vele egyidőben jelentkezett az európai nagy katolikus színpadon Bourget is.

Zichy Nándor felső irányítása, Kisfaludy Á. Béla adminisztratív ténykedése és a társulat életében 1891-ben megjelenő Mihályfi Ákos cisztercita tanár vezetése mellett indult el a Társulat a második ötven esztendő felé. Szellemi téren sok új feladat nem volt: tovább kellett haladni az eddigi nyomokon, az egymásután jelentkező új tudósokat, aszketikai írókat, szépírókat — külföldi és magyar viszonylatokban egyaránt —, be kellett szervezni a Társulat szellemi életébe. A Társulat ezekben az években lett a katolikus élet európai tényezőjévé, különösen akkor, amikor a nagy szociális reformer, Giesswein Sándor, — a mindig progresszív Egyháznak ez a félelmetes felkészültségű, szellemi-politikai téren radikális képviselője — lett 1903-ban, az elhunyt Kisfaludy Á. Béla utóda. Giesswein Sándor alatt kezdődött meg a Társulat szervezetének a modern gazdasági kereteknek megfelelő átalakítása, a „Katolikus Szemle” fejlesztése és Kaposy József igazgatóvá választásakor az intenzívebb szépirodalmi tájékozódás. Prohászka, Platz Bonifác, Túrj Béla, Rott Nándor, Prónai Antal, Schütz Antal ekkor jelennek meg a tudományos és aszketikus irodalom munkásai sorában; a kezdődő és tapogatózó szépirodalom fiatal erői — Andor József, Kincs István, Tarczai György, Erdős Renée, majd a két nagy papköltő: Sik Sándor és Harsányi Lajos — is ekkor kapnak először nyilvánosságot. A külföldi katolikus irodalom forradalmárai — Bourget, Bazir, Baumann, Coloma, Handel-Mazetti, Sienkiewicz — egyes művei is feltűnnek. A kiadványok száma, a nyomtatott ívek mennyisége is egyre emelkedik. Zichy Nándor keresztülviszi a nagy székház felépítését, a nyomda felállítását, melyhez később a Rózsa Kálmán és neje kiadvállalat is csatlakozik. A Szent István-Társulat és nyomdai, könyvkiadói üzemei részvénytársasággá alakulnak át, a részvénytársaságok élén a Társulat vezetőivel. Újabb sorozatos vállalkozások kezdődnek: a Kaposy-alapította „Családi Regénytár”, a „Hitvédő Füzetek”, egyre szélesebben ölelik fel a katolikus iskolák — elemi- és középiskolák — tankönyvellátását. Közben Kaposy József kiválik a Társulattól, utóda Erdősi Károly lesz, a Katolikus Legényegylet vezetője, a részvénytársaságok és a Szent István-Társulat új vezérigazgatója.

Zichy Nándor halálával — 1911 —, az iram nem csökken: Fogarasy reformkori gondolata virágzó nagyvállalattá nőtte ki magát, a magyar katolicizmus szellemi életének egészét magába foglalja már. A lendület a háború befejezéséig töretlenül halad fölfelé, a Horthy-rendszer első esztendejében azonban szinte a semmiből kell újjáteremtteni Giesswein Sándornak és két közvetlen munkatársának, Mihályfi Ákosnak és Erdősi Károlynak a Társulatot. A munka újra megindul, az első kiadványok írói — Chesterton, Sik Sándor és a többiek — jelzik, hogy a fejlődés tovább tart a helyesnek ismert úton, a háború után kezdődő katolikus hitbéli újjászületés szellemi eredményeinek megismertetése és propagálása felé. 1921-ben Giesswein alelnöki megbízatása

lejár, utóda a társulat két régi munkása lesz: Mihályfi Ákos és Túri Béla. Ismét megkezdődik a Danielik-éra nagy vállalkozásainak kora: új szentírási bizottság alakul, mely a teljes magyar Szentírás Káldy-szövegén alapuló fordítását és kiadását készíti elő, e munkálatok során jelentkezik egy új név, akinek később fontos szerepe lesz a Társulat utolsó negyedszázadának történetében: Takáts Ernő, a Ward-kollégium tanára. A 20-as években indul meg a Szent István-könyvek sorozata, egyre nagyobb számmal jelennek meg korszerű aszkétikai és szépirodalmi munkák, a hittudományi irodalom minden ága feldolgozásra és kiadásra kerül, és a háború utáni évek szellemi színvonalait olyan munkák jelzik, mint a piaristák írta és szerkesztette Szentek Élete, az Ó- és Újszövetségi Szentírás, Schütz Antal nagyszabású dogmatikája, s e könyvek írói között a mai katolikus világirodalom jelesei is feltűnnek: a francia katolikus félklasszikusok, a nagy angol író-hármas: Chesterton, Belloc és Baring; fiatal katolikus magyarok kapcsolódnak a munkába, különösen a tudományok területeiről, korunk olyan aszkétikus irodalmi egyéniségei szólnak meg, mint Karrer. A fiatal szépirodók szórványos jelentkezése mellett a két nagy papköltő, Sík Sándor és Harsányi Lajos teljes költői oeuvre-jét is megjelentetik összefoglaló kiadásokban. S ezekben az években, különösen amikor 1933-ban Erdősi Károly váltja fel Mihályfi Ákost az elnöki székben, és Erdősi Károly helyén 1936 óta Takáts Ernő irányítja a vállalatot, nagyobb hangsúlyt kap a szépirodalom és különösen az ifjúsági irodalom.

1934-ben átszervezik a Túri Béla vezetése alá kerülő Katolikus Szemlét, mely Mihelics Vid szerkesztésében a progresszív katolicizmus nagy folyóiratává változik és ugyanakkor a Társulat vállalja át kiadásra az esztendő óta szinte rangrejtve megjelentető „Élet”-et, amelynek főszerkesztője Erdősi Károly lesz. Ez a két folyóirat a Társulat közvetlen kapcsolatát biztosítja a nagyközönséggel, — a Katolikus Szemle keresettebb lesz, az Élet példányszáma tíz esztendő alatt az átvétel előtti 600-ról a szünetelésig 26.000-re ugrik fel. A kiadványok írói között a katolikus szellemi élet majdnem minden kitűnő képviselője szerepel, a két folyóirat pedig utat nyit az akkori fiatal esszéistáknak, tudósoknak, szépirodáknak. Mindaz, amit olyan sokan a Társulat szemére vetettek, — hogy nem foglalkoztatja a legújabb irányok képviselőit, hogy unalmas konzervativizmusba burkolódik — megcáfolódik. A két folyóirat — s különösen az Élet — munkatársai között a harmincas-negyvenes évek fiataljai szinte teljes számban szerepelnek, így tudományos-zsurnalisztikus írásokkal mai demokratikus közéletünknek olyan egyéniségei, mint Ortutay Gyula, Katona Jenő, Boldizsár Iván, — közli a két folyóirat a Korunk Szava, majd később az Új Kor köré csoportosult úgynevezett „neokatolikusok” — Balla Borisz, Aradi Zsolt, Just Béla, Possonyi László, Ijjas Antal — írásait; itt kezdi meg és folytatja írói működését Rónay György, Lovass Gyula, Szabó Zoltán, Orley István, Molnár Kata, Soós László, Toldalaghy Pál, Birkás Gyula, Pilinszky János, Sötér István, Vidor Miklós, Kéry László, és e sorok írója; szívesen látják a lap hasábjai Keresztury Dezső, Kárpáti Aurél, Bálint Sándor írásait; a katolikus szemléletkörhöz közelállóak közül munkatársai közé sorolhatja Török Sándort, a műfordító Vas Istvánt és Radnóti Miklóst; a modern katolikus szellemben való aszszony- és leánynevelést Szili Leontin ugyancsak az Élet hasábjain végzi, rendkívüli eredménnyel. E világiak körül — akiknek javarésze önálló művekkel később a Társulat szerzői közé lép —, csoportosulnak az egyháziak, a régi nagy nevek: Marczell Mihály, Schütz Antal, Glattfelder Gyula, Kühár Flóris, és a fiatalok közül Péterffy Gedeon, Radó Polikárp, Iványi Sándor, Endrefalvy Ottó, Horváth Richárd és a többiek.

Ez a — ha akarjuk: — modernizálódás elsősorban Erdősi Károly és Takáts Ernő érdeme, akik közül az előbbi a szépirodalom, utóbbi a tudományos irodalom szorgalmazása terén követte a nagy elődök, elsősorban Danielik János példáját. Kettejük vezetésével vészelte át az ostromot a Társulat és kezdte meg a romokon újra, — immár száz esztendő alatt harmadszor — a munkát, rengeteg anyagi nehézség között, de sértetlen morális „tőkével”. A felszabadulás éve a gyász esztendeje is lett: 1945 őszén meghalt Erdősi Károly, akinek egész élete a Társulat szolgálata volt. Meghalt, szinte részvéltlenségben: a katolikus megújulás félszázadának egyik legrokonszenvebb, nagyvonalú, mélyérzésű alakja, a francia abbé-típus legtisztább emberi fogalmazása, felvilágosult gondolkodó, egykor a munkásifjúság pártfogója, európai látó-

körü utazó és földrajzi író. Utóda az alelnökségben Takáts Ernő vezérigazgató lett: munkássága a Társulat történetében leginkább a nagy szellemi és anyagi organizátor Somogyi Károly működésével vehető egybe. A demokratikus Magyarország első három éve óta ő vezeti alelnöki minőségben a társulatot, s az ezévi államosítás pillanatáig ő állt a részvénytársaságok élén is.

A mérleg

Igy telt el egy magyar katolikus könyvkiadó társulat száz esztendeje. Ez a száz esztendő talán alkalmas arra is, hogy mérleget készítsünk, nem az egykori munkatárs együttlézésével, hanem a külső szemlélő bíráló ítéletével. Vádakat hangoztatunk majd — nem a magunk vádjait —, és érveket sorakoztatunk fel e szellemi munka mellett: a magunk és a tények érveit.

Teljesítette-e kötelességét az egykor „Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat” vagy elmulasztotta azt? Sokan szemére vetették ezzel kapcsolatban a Társulatnak a modern katolikus eredményekkel szemben tanusított konzervativizmusát, — és vádként hangsúlyozták kiadványai nem mindig magas színvonalát. A Társulat hű maradt Fogarasy elveihez: elsősorban a néphez kívánt szólni, a nép szellemi igényeit kielégíteni katolikus szemlélettel, — s ezt az alapelvet csak népszerű szellemben lehetett megvalósítani, természetes tehát, hogy kiadványai elsősorban a nép, s csak másodsorban az elit számára készültek. De a népszerű kiadványok — hitbuzgalmi munkák, imakönyvek, „fehér regények” — mellett megjelentek a mindenkori katolikus tudományosság olyan magas színvonalát jelentő művek is, mint az Enciklopédia, Cantu világtörténete, a két Szentek Élete, a két teljes Szentírás, Prohászka Ottokár teljes életműve, az ifjúságnak szóló irodalomban Tóth Tihamér, Stadler Frida könyvei, a Szent István-Könyvek sorozata, Bangha Béla valamennyi munkája. Hogy nem szerepelt minden és mindenki? Nem szerepelt Jacques Maritain, és nem szerepelt a kiadványok között Mauriac, Papini és Guardini? De szerepelt ugyanakkor — még szinte Közép-Európában ismeretlenül — Chesterton, szerepelt Baring, Belloc, Karrer, Undset, Le Fort, Bernanos, Cather, Van der Meersch, s a magas színvonalat jelentő népszerű és tudós aszkétikai írók sora. Hogy nem szolgálta az avant-garde-ot, az újat és vakmerőt, a helyzetileg még nem tisztázottat? Ez nem tartozott feladatai közé —, olvasótáborának jellege és epitheton ornansa (az Apostoli Szentszék Könyvkiadója) nem engedhette meg a kísérletezést; ugyanúgy, ahogy külföldi hason-vállalatok — az osztrák Pustet, a német Herder, a francia Desclée, az olasz Antonetti — is ugyanezen az úton haladtak, azzal a természetes különbséggel, hogy a maguk nyelvterületének forradalmár-katolikus szellemeit — a Desclée-cég Maritaint és Grange-ot, a Herder-vállalat Guardinit és Karrert —, épügy idejekorán, feltűnésükkor szólaltatták meg, mint a Társulat Prohászka-t vagy Giessweint. Vádként emlegették, hogy a Társulat falai közt nem jelenhettek meg haladó szellemű, a katolikus konzervativizmussal szembenálló írók, — cáfolatul hadd említsük meg újra Sík Sándor és Harsányi Lajos nevét, a Krúdy Gyuláét, akinek első könyve, az „Ifjúság”, ugyancsak itt jelent meg, s ne soroljuk fel újra mindazokat, akik az Élet és a Katolikus Szemle körül csoportosulva a Társulat kiadványszerzői közé kerültek. Ismert vád az is, hogy a Társulat nem mindenben gyakorolta mécenási szerepét, — mondjuk erre feleletül azt, hogy a Társulat nem eltartott, hanem önmagát eltartó vállalkozás volt megindulása második évtizede óta, s mécenási tevékenységet így csak szűk területen fejthetett ki; viszont nem lehet megfélemezni az igen nagy mennyiségű ingyen hittankönyvről és egyéb tankönyvről, amelyet a Társulat a szegény iskoláknak juttatott. Ezek a legtöbbször hangoztatott vádak, s amikor a száz esztendő története lezárult és a mérleg — egyben maga ez a beszédes történet — elkészült, tisztán láthatjuk a Szent István-Társulat jelentőségét és szerepét a magyarság szellemi életében.

A „laudator temporis acti” pedig hadd változzék át most a jövő hirdetőjévé, s méltatva a multat, hadd intsen a jövő felé!

Thurzó Gábor

ZILAHY LAJOS: ARARÁT

Emlékszünk-e „A grófnő titka” és hasonló című füzetekre, amelyeket a huszas években terjesztettek a falusi házakban és fővárosi konyhákbán: — a történet sohasem ért véget bennük; egy bizonyos színvonalon kétségkívül remekül lehetett olvasni őket. A vérbeli, az igazi ponyva volt ez, ebben a műfajban a legtökéletesebb, az önmagáért való tiszta ponyva a maga mivoltában. Később oldódott a műfaj, megszülettek a regényformájú kis sárga könyvek, majd azok a kolportázs-regények, amelyekhez még jónevű írók is leereszkedtek, hogy a ponyvát nemesítsék. A műfaj eljutott odáig, hogy nemrég a ponyva-ankét is nehezen tudta meghúzni a határvonalat a ponyva, a nemes ponyva és a szórakoztató regény között. Éppen ezért a ponyva-kérdésről ne essék itt több szó. De — ha Zilahy terjedelmes könyvét, az Ararátot ilyen folytatásos füzetekben adta volna ki, még nagyobb sikert ért volna el ezzel a grófnő-történettel, amelyet egy bizonyos lelki színvonalon kétségkívül remekül lehet olvasni s amelynek — bejelentése szerint — „folytatása következik”. — Ez a szórakoztató regény azonban mégsem ponyva; mert a népszerű füzetekben, az igazi ponyvában nem volt helye az erotika izléstelen és trágár elemeinek.

Az író ezt a regényét korrajznak szánta. A világirodalom nagy korrajz-regényei rámutatnak a kort kibontó erőkre, érthetővé teszik a korba behelyezett ember érzéseit, gondolkodását, szellemét, lelkivilágát. Valószínű, hogy a mai korról átfogó és egyetemes művet nem lehet egyhamar alkotni, hiszen a sorsdöntő korszakok nem egy ember perspektívájához méretezettek, még ha alkotó perspektívához is. De aki átélte ezt a kort, mindenki többet tud értéket kibontani belőle — ha nem is megfogalmazva, de önmaga számára —, mint amennyiből Zilahy igényli magának a jogot, hogy mások számára megszólaljon. A háború poklából, a szenvedésekből és borzalmakból csak nagyon kevesen kerülhettek ki olyan nyegle magatartással, amelynek a zuhanó emberi testről morálisan az a legtöbb érzékelése, hogy füttyszerű hangot ad, de még ebben a „humánus” megnyilatkozásban is az író személye a legfontosabb, akinek négykézláb kell visszamenekülnie odujába.

Szokatlan hang bírálathoz az író alkotásával ennyire foglalkozni és nem is a józslés szerint való. De amikor az író a munkáján keresztül valósággal kihívóan erőszakos módon kényszeríti rá a maga személyét az olvasóra, az ízlés nem ment fel az alól, hogy azt tudomásul is vegyük. Ez a nem túlságosan lényeges megszólalás a zuhanó emberről azért említésreméltó, mert elárulja, pontosan jellemzi az író látás-módját embertársai felé. Semmi emberi közösségi érzés nincs ebben a látásmódban, nyegleség csupán. Állítólag a kivételesen nagy művészeknek joguk van úgy szemlélni az embereket, ahogy akarják. De az Ararát írójának nincs fedezete rá, hogy kivételesen nagy művészi teljesítménynek fogadjuk el könyvének cinizmusát és léhaságát.

Az Ararát felvázolja — mint az író ígéri — a két világháború közötti magyar feudális kor kérdéseit, anélkül azonban, hogy a keretnél többet tudna adni. Ami ezt a keretet kitölti, rendszertelenül ölfogott anyag, zsúfolt összevisszasággal megrakott szekér. Zilahy mindig ki tudott térni az elől, hogy a kor problémáinak mélyébe tekintsen. Az Ararát tartalma sem a kor erőinek megmutatása, hanem egy rákosan felburjázott pletykaanyag a korról.

Egy főúri család tagjainak élete az, amiről a könyv szól. Amit az író ezzel a regénnyel művel, arra legtalálóbbról ez a kifejezés: leleplez. Egyáltalában nem a nemesveretű irodalmi művek belső attitűdje ez. A bulvárlapok valutasfibereket lelepleznek le, az egyesületek szobrokat, a nyomozók gonosztevőket, Zilahy — állítólag — az arisztokráciát és — anélkül, hogy akarná — sajátmagát.

Egy műben sohasem az író személyi jelenvalóságára vagyunk kíváncsiak, hanem a mű állásfoglalására, amelyben az író személytelen. De Zilahy nem marad személytelen. Az ő megrajzolásában nem a kor igazi arca formálódik ki előttünk, hanem az íróé. Írásmódja olyan, annyira előtérbe helyezkedik benne mindannyiszor az író, hogy valósággal arra ingerli az olvasót, védekezzen ez ellen a személyes agresszivitás ellen. Onkénytelen elszólásaiban nem csekély a büszkeség hangja, amellyel megcsillogtatja a maga helyét valahonnan az arisztokrácia pereméről. A Dukay-család történetének

ürügyén a századeleji s a két háború közötti idő nagyvilági luxushelyei olyan szerepet játszanak a történetben, amelynek a kihívó fitogtatás, az író beavatottságának közlése legalább annyira indítéka, mint a cselekményben való szükségességük. S ahogy magát a családöt ábrázolja, abból nem a kortárs, nem is a krónikás szólal meg, hanem az értesült pletykahordó, aki csak egy bizonyos és nem is izléses témakörnek ver hírt. Erről árulkodik a könyv minden fejezetének számtalan ocsmánysága.

Az egész főrangú milió olyan hiteltelen, kivéve talán az arisztokrácia pesti lokál-jeleneteit, mint amilyen az átlag-olvasó elképzelése lehet például az indiai maharadzásokról. Tisztára a külföldnek szánt egzotikum ez a társadalomrajz, amelynél még egy mexikói vagy hollywoodi elképzelés is hitelesebb. Csaknem minden jellemzése anekdóta. Hőseit anekdóta-sorozatokból ismerjük meg s mindaz a cselekmény-anyag, ami a pesti arisztokráciát hivatott bemutatni, sokszor egy-egy fejezetté felduzzasztott anekdóta.

A feudális kornak sokkal nagyobb bűnei voltak, hogyses ezt anekdóta-sorozatban ábrázolni — enyhén szólva — ildomos volna; hogyses ezen a léha hangon felszámolni korszerű volna. Ha az író rajzot ígér a korról, — olvasók a kort akarjuk látni, a feudális osztály bűneit, a kiváltságosak szellemét, a korrajzból adódó társadalomkritikát, a fejlődés erőivel való szembenállást, amely az összeomlásba vitte az országot: ez az igényünk — s ha nem is kevés, nem kevés az a munka sem, amivel e bűnök okozta süllyedésből kell felépíteni az országot.

Zilahy anekdótázó bőbeszédűsége nem elégszik meg azokkal a tréfákkal, amelyek esetleg hozzátartoznának a történethez s nem átalja azt sem, hogy elavult, közismert és olcsó, lapokból kiollózott vicceket olvasson bele művébe; nem is szólva arról, hogy pornográf-jeleneteinek mindegyike önmagáért, a malackodásért készült, abból az ösztönből, amely az öregedő urak inyenckedéseit és a fiatal kölykök falra-firkálásait irányítja. Legtöbbje egy-egy kitérő, nem tartozik szervesen a jellemzéshez vagy a cselekményhez. Ám tegye: ha nincs egyéb mondanivalója a korról. Illusztrálásul vegyük egy ilyen anekdóta-pletykajelenetét, amikor a királykoronázás hajnalán az idősebb főúr meglátogatta unokahugát s a pásztoróra után, hogy kilép a várbeli palotából, megrohanják az ujságírók, a politikai helyzetről kérdezősködve. A főúr nem nyilatkozik. De a lapokban megjelenik a tudósítás, amely szerint az arisztokrata megennyhülten változott a hajnali megbeszélésről, ami nyilvánvalóan a politikai helyzet kedvező változásának a jele. Ez a jelenet különösképen jellemzi az író, aki a regényben önmagával pásztorozik, a kérdésekre nem nyilatkozik, de nagyképpen elviseli azt a látszatot, amelyben a hozzáfordulók előtt tűnik fel: hogy beavatottja a dolgoknak.

Pedig ha törekvés volna-benne arra, hogy a dolgok valóságának összefüggéseit felmutassa, művészi feladatot teljesíthetett volna. Bálványokat rombolni, esetleges illúziókat szétfoszlatni, egy kor, egy generáció és egy élvezővé züllött osztály hazugságait és ocsmányságait visszatükröztetni: mindez részlete annak az igazságnak, amelynek felmutatása a művész megnyilatkozásának ösztönzője. De Zilahy nem rombolja a régi kor bálványait, ehelyett — egészen enyhén szólva — illetlenkedik velük s önmagával; nem oszlat szét illúziókat, hanem a perverzítés ködös gomolyagát sűríti a történet fölé; a korból eklektikusan a betegesen ocsmány elemeket válogatja ki s ez már látásmódjára jellemzőbb inkább, mint a korra, amelyre csak így tud rezonálni, — toalett-történelem az övé s a legkínosabb, hogy az olvasót mindebben cinkosának tekinti, ráérvszakolja magát, mindegyre magával akarja vonni a félreeső helyre.

Szerkesztése híg, laza; a regényírás minden törvénye nélkül, kapásból kapcsol, ahogy eszébe jut, nem belső törvények szerint. A külön regényrészeknek nincs sok közük egymáshoz. Emberi figurája alig van, az alakok elrajzoltak; szerelmi történetei ízléstelenségre vannak felépítve, még ott is, ahol emberi hangot akar megütni. Ursi Mihály és Zia szerelme, a történetnek egyetlen emberközeli kapcsolata is tele van zavaró mellékszöveggel. Lelkiállapotokat hasonlatokkal jellemez, mintha halvány tájékozottsága se lenne lélektanról. Ez az idejétmúlt technika mindig a legolcsóbb hasonlatot ragadja ki, nem törekszik arra, hogy nevén nevezze a dolgokat, csak megközelíti s még csak nem is lelkiismeretesen.

Ahol az író mondani akarna valamit, ahol a nagy emberi kérdéseket érinti: vagy tudákos, mint amikor a halálról beszél, vagy primitív és tájékozatlan, mint a lélek.

dolgaiban; előfordul, hogy valóban irodalmi, magánál összehasonlíthatatlanul nemesebb idegen hatásoknak engedí át magát, mint a Rézmetszet-Alkonyattal, az ismeretlen, a szerelem, a halál, a félelem hangulati elemeivel Ziában, a regény legsikerültebb nőalakjában. Ahol embert kellene adnia, ott mindig felkészületlen. Ursi Mihály Jókai-alak s emellett az a beszélgetés, amit ez a tudós és a főpap a vallásról folytatnak, olyan primitív és naiv vita, amilyent alsóbbosztályos diákok is magasabb szellemi síkon beszélnek meg ma már.

Mi az oka annak, hogy ezek az alakok, amelyek foszlékonyak, súlytalanok s az ábrázolásban nincsenek úgy megteremtve, hogy embervoltukról emlékünknél maradjon, olvasás közben elfogadhatónak hatnak? Kétségkívül az író nyelve, ez a felszínesen csillogó, pletykázó szóbüvészet teszi. Az a jellemzési mód, amely például egyik alakját úgy hozza elénk, hogy „az egyik kezében liliomszárat, a másik kezében hatalmas örökséget tart”, egyáltalában nem állítja elénk a hús-és-vér emberi alakot; de nem hagyja üresen a keretet, ami ennek az alaknak a helye a történetben. Zilahynak legjobb erénye ez a könnyen élvezhető, olvasható, népszerűen stiláris modor, amely a kitűnő zsurnaliszták, színházi újságírók pesti ötlet-nyelvével rokon.

Nem lehet szó nélkül hagyni a regény utószavát, amely perfid és az olvasóval személyeskedő hangjával tisztára megmutatja azt a lenézést, amivel az író fordul közönsége felé. Fintort mutat az olvasónak, aki ezt meg is érdemli. Igéri, hogy folytatja anyagának közlését s bizonyára lesz olvasó, aki még ezt is megérdemli.

Mert Zilahyt a közönség kényeztette el. Éppen az a közönség, amely a felületben látta a maga biztonságát, a valóság elől a kényelmes illúziók álomvilágába ringatva magát. A hivatalos művészet kitérés volt minden probléma elől, a nyugodt légkörben élők védekezése. A komoly kritika sohasem becsülte túlságosan Zilahy írásait. S ez a könyve egyáltalában nem járul hozzá, hogy helyét magasabban jelölje ki, mint ahol idáig volt, valahol Herczeg Ferenc táján, de ennek ízlése, képzelőereje nélkül, Jókai bőbeszédűségének modoránál, de ennek színes, vonzó bája nélkül, Molnár Ferenc rutinjának közelében, de ennek avatott könnyedsége nélkül, Harsányi Zsolt anekdotázó bősége mellett, de ennek józei nélkül; mindegyikhez csak a silányabbat adja a magábólól?

Most már mindezen túl állapítsuk meg: vannak-e saját erényei? Feltétlenül az, hogy mindig az időszerűt adja, a kor felületét. Művei nélkül nem lenne hiányos képünk a korról. De Zilahy írói magatartása nélkül nem ismernénk meg teljesen azt az írói alkatot, amelynek ösztönzője nem a humánus, hanem az időszerűséget befogadó művészi készség írói hasznosítása.

A hatáskeltő szándék minden korban odáig tudja ragadni ezt az írókat, hogy az írói szabadságot szándékosan összetéveszti a konjunkturális spekulációval. Ez magyarázza meg, hogy pontosan hasonulni tudott a kor felületéhez, annyira, hogy az időknék hivatalos írója tudott lenni; hogy megírta a vitézi szék színdarabját (Süt a nap), az ellenforradalom könyvét (Szibéria) s az Ararát ellenpólusát, az arisztokrácia megdicsőítését (Leona). Mindezek felemlítése hozzátartozik Zilahynak ahhoz az írói magatartásához, amit éppen az Ararát kapcsán jelöl ki magának.

Soós László

KAMASZKOR KEGYELEM NÉLKÜL

„A test ördöge” c. filmről

Claude Autant-Lara, a szerelem lélektanának művésze, legújabb filmjében (Le corps au diable), melynek magyarul talán „Az az ördögi test” címet adhatnánk, egy serdülő kamaszfiú viharos, szenvedélyes és mégis annyi gátlással küzdő szerelmét vetíti elénk. Autant-Lara valóságos specialista ennek a problémának; ezelőtti művében (Veszélyes szerelem) egy leány hasonlóan elemi szenvedéllyel kitörő szerelmét dolgozta fel a tőle megszokott finomsággal. Hogy a film nagy művészi jelentőségén kívül még szokatlanul nagy morális problémákat idézett fel a sajtóban és közönségben egyaránt, annak nem is annyira a film témája — mert szelleme semmiesetre sem —,

mint inkább a kölcsönző túlbuzgósága az oka, ki minden rendelkezésére álló propagandaeszközzel igyekezett a közönség kíváncsiságát fölkelteni. Ez annyira sikerült, hogy még a kritika is általában eleve elismerte a film erkölcsstelen voltát és a bíráláskor már ebből indult ki. A minél nagyobb gazdasági eredményeket elérni kívánó hírvérés — mely az „Enfants du paradis”-ból Szerelmek Városát, a Carmenből Mindenki Szeretőjét, a Moontideből Szerelem kikötőjét, a „Fanny by gaslight”-ból Vörös Lámpást, az „Adieu chérie”-ből Félvilági Szüzet csinált — szándékait felismerve, próbáljuk meg először erkölcsi szempontból megítélni, sőt méltányolni Autant-Lara művét.

A film kétségtelenül bűnt ábrázol. Szükségképpen következik-e azonban ebből a tényből a mű erkölcsstelen volta? Ha a művész a bűnt nem önmagáért a bűnért ábrázolja, hanem azért, hogy az tudatosulva ellenszenvenné váljék, műve éppen nem erkölcsstelen. A bűn ellenszenvenességének felismerése már a bűnbánat felé mutat. Az immoralitás ott kezdődik, mikor a bűnt megkedveljük. Ez történik-e a „Test ördögé”-ben?

A művész erkölcsi állásfoglalását művének témája: mondanivalója és stílusa tükrözi; vagyis hogy *mit* mond nekünk a rendező és *hogyan* mondja azt el.

A történet egy szokatlanul szenvedélyes kamaszfiúról szól, aki először kerül szembe minden férfivé érő gyerek örök problémájával. Nem lelkével: csak testével és csak testet akar szeretni. Véletlenül megismerkedik egy nála idősebb leánnyal és addig céltalan lobogása így táplálékra talál. Mindketten kerülgetni kezdik a tüzet; türelmetlen önfegyelmzésük csak mégjobban felszítja kielégületlen szenvedélyüket. Bár a szülők felismerik a közelgő veszélyt, hasztalan küzdenek ellene; a leányt ugyan férjhezadja anyja, de a katonaférj távolléte s az asszony immár törvényes függetlensége csak megteremti az eddig kivihetetlen bűn feltételeit. A gátlásaitól egyszeribe megszabadult fiú határtalan birtoklási vágyában egyre gyötrelmesebb teszi az asszony életét, féltékenységgel kinozza még akkor is, mikor a várandós asszonynak nyugalomra volna szüksége. Értelmét és akaratát a test ösztöne ejtette rabul; mikor az asszony — mindkettőjük érdekében — vidékre készül, a fiú követi és Párisban kiszállva, mulatni kényszeríti szerelmét, gyermekesen hiú göggel tetszelegve a bőkezű férfi szerepében. Még nem vált igazán férfivé, nem látja be öntudatlanul is ördögien gonosz viselkedését, mellyel végül is a holtfáradt asszonyt halálba kergeti.

A történet főhőse tehát, akit a test ördöge igazán rabul ejtett, a fiú. Az asszony másodlagos szereplő volt csak, a szenvedély tárgya, akire szükség volt, hogy a fiú bűnét megismerhessük — és megújíthatassuk. A törvénytelen szerelemnek nem a megdicsőülését: keserves bukását láttuk itt. Egy kegyelem nélkül élt ifjúság sivársága és kielégületlensége elevenedett meg előttünk ebben a filmben. A leányt anyjának és környezetének aggódo gondoskodása veszi körül; bűne esendő voltából következik, egyszeri és bánatot ígérő. Családját és otthoni életét csak anyiban ismerjük, amennyiben az ehhez a felismeréshez szükséges. A fiút viszont látjuk iskolatársai és a szülői ház légkörében, ő nem találkozik otthon kemény és aktív irányítással, mint szerelme. A szülői ház megalkuvó bágyadt és fojtott légkört áraszt, mindenki a maga önemésztő életét éli, vigasztalanság és lemondás között. A gondoktól fáradt és csaknem közömbös apa csak elkerülhetetlen alkalmakkor lép közbe, akkor is félszegen és mellékesen — tehetetlenül várva a közelgő katasztrófát. Mert a katasztrófát azért mindenki sejtji, de a fiú szülei, hozzászokva a csökönyös gyermek szeszélyeihez, titkon sóhajtozva csak a legszükségesebből vesznek tudomást. Pedig parancs, tanács vagy Isten-élmény más irányba terelhetnék volna „azt az ördögi testet”. Ebből a fojtott légkörű, síváran szenvedő házból nő ki a fiú makacs, betegesen szenvedélyes és valóban oly magános bűne — nem a nő csábításából. A fiú jelleméből következik a csábítás és így a bűn, nem pedig a csábításból jelleme. A közönség is a fiú jellemét, bűneit gyűlöli. A fiú jellemének és így az egész filmnek kulcsképei azok a jelenetek, mikor szerelme férjének diktál kamaszos gögű levelet, ám diákos félelemmel tölti el a váratlan csöngetés, mely mögött a férjet sejtji. Mikor csónakáznak, az asszony húzza gúnyos megjegyzésektől kísérve az evezőket, ősi, elemi szelídséggel és megadással. És mennyire más volt az asszony csendes, hívó kérdése a fiú távozásakor és mennyire más a fiú önző, türelmetlen kiáltása!

Ezek a képek azonban, a módszer, ahogyan a mondanivalót a rendező megfogalmazza, már a film stílusát jelentik. Autant-Lara nem a cselekmény következetes végig-

vezetésével állítja elének ezt a szerelmi tragédiát, hanem egyes képcsoportok hangulatával, atmoszférájával igyekszik a nézőben a kívánt hatást elérni. De ez a hangulat nem vizuális erotikával, hanem értelmünkre hatva vezet a szinte öntudatlan felismerésig. Ez Autant-Lara jellegzetesen egyéni és annyira művészi stílusa, ez az, ami őt a filmművészetben egészen szokatlan helyre állítja a legnagyobb atmoszféra-teremtők (mint Hitchcock, Cukór, Lang) és a legnagyobb újítók (mint Welles, Carné, Alexandrov) közé: csak atmoszférát teremt ugyan, csak hangulatokkal hat, de a látottak elvonatkoztatva, csaknem szimbólikus úton tudatosulnak. Az egész film kissé lazán összefogott hangulat-csoportok sorozata; ebből kell, hogy leszűrjük magunknak az igazságot. Elbeszélő modorban csak akkor és azt közli, ami feltétlenül szükséges, — de ezek is legkidolgozatlanabb, legkevésbé sikerült részei, mint például a híd-jelenet. Egy-egy mozdulat, egy-egy képkapcsolás segítségével rendkívül finom, lélektanilag hiteles és meggyőző helyzeteket tud teremteni; hogy ezt elérje, szívesen dolgozik szimbólumokkal, gondoljunk az előszeretettel alkalmazott rácsok jelentőségére: a fiú a kerítés rácsa mögül figyeli a jegyespárt, vagy az ágy fejrésze mögül fényképezett rácsra s az ekkor fellobbanó, illetve kialakuló tűzre. A folytonosan visszatérő harangzúgás és a film végén fényképezett templomtorony a kereszttel is ilyen szimbólikus jelentőségű. A halott nő a temetőben megbékélve tért meg a kereszthez; a valójában csak szerelme halálával megváltott és férfivá érlelődött fiú tanácstalanul és reménytelenül idegenül áll gyászolókon, temetőn és kegyelmen kívül, önmaga előtt is problematikus másával nézve szembe a tükörben.

Autant-Lara rendezői technikája, ha lehet, még fejlődött legutóbbi alkotása óta; a „Veszélyes szerelmet” idézni nemcsak azért tanulságos, hogy stílusbeli összehasonlításokat tegyünk, hanem mert ennek a két filmnek a példája is meggyőzően bizonyítja a film művészenek zárt és sajátos ouvrejét. Amint egy író novellája a készülő regény körvonalaival és koncepcióját sejteti, úgy következik a „Veszélyes szerelm” még kialakulatlan kísérletezéséből a „Test ördögé”-nek formabiztossága. Ezért nem is elsődrendű fontosságú, hogy a film Radiguet regényéből készült; a „Veszélyes szerelem”, mely egy kisleány végzetes múlt századbeli szerelmét mondja el, bizonyítja, hogy a rendező mire készült s a regény itt forgatókönyv-lehetőség, ösztönző alap volt csupán. Egyébként az összevetés sok más érdekességet is bizonyít, így világossá teszi a rendező morális építő szándékait és közelebb hoz bennünket a művész igazi problémájához. A „Veszélyes szerelem” a leány gyónásával kezdődik, melyben feltárja lelki gondjait s mely eleve kétségtelenné teszi későbbi magatartását, azt a viselkedést, ami a „Test ördögé”-nek kamaszánál kissé vitatható. Amire a „Test ördögé”-ben csak utal: a paszszív, fojtott atmoszférájú családi házat gondosabban kidolgozta és érdekes, hogy a „Veszélyes szerelemnek” fáradtlelkű apája a színész személyében is visszatért.

És ezzel elérkeztünk a színészekhez. Franciáknál szinte már megszokott az, hogy a színészek kiváló alakításuk mellett a rendező szándékait is maradéktalanul tolmácsolni tudják, öncélú játék helyett az alkotóművész képzeletének hű másait elevenítve meg. Gerard Philipe megdöbbentően jó alakítására a legnagyobb dicséret, hogy nem volt több, mint aminek lennie kellett. Kevésbé simulékony színész aligha tudta volna elhítenni ezt a kamaszosan nagyratörő és ugyanakkor menthetetlenül kicsinyes magatartást. Ugyanígy tudta elhítenni Micheline Presle a fiatalasszony türelmes, titkos szenvedését.

Nemeskürty István

SZINHÁZ

A «LILIOM» FELÚJÍTÁSA

Negyven év nagy idő egy színpadra született mű életében, különösen akkor, ha e négy évtized a „boldog béke” Európájából ível két világháborún keresztül a mába. Ez a közel fél évszázad próbakö, ítélet és egy kissé a relatív, emberi „halhatatlanság” némi előlege is egyben.

Húsz esztendővel ezelőtt, amikor a Vígszínház felújította — pontosan: 1929 május.

18-án — a Liliomot, már azt kérdezte beszámolójában egy kritikus, hogy „hol van már az a liget? A hajóhinta, a „ringli”, a tükrös zongoraverkli, az argot divatja, a habzó jassz-romantika, naiv kiscselédek „szívserelme”, a békebeli Pest, a negyedik rend irodalmi felfedezése, hevülő lira, merész fiatalság? Az utolsó húsz esztendő széles, mély árkot vont jelen és mult közé. Temetői árkot, amelybe egy egész világ temetkezett, hogy ma már emlékünk is alig akad róla”. És kénytelen volt bevallani, hogy ha a világ elsüllyedt is az idő mélységeiben, a művé lett kor, az íróálmodta élő emberekben testesülő régi Pest frissen és fiatalon lélezett fel akkor a Vígszínház felújításán.

Ma, a Pesti Színház színpadán életrehívott repríz alkalmával sem lehet más megállapítása senkinek, mint az, hogy Molnár Ferenc „külvárosi legendája” nem avult el. Első világsikere, az „Ördög” már a huszas években porosan hatott, egy-két ma vagy tegnap írt színműve lombikban „organizált” hommunkuluszok, a „Liliom” azonban egy ritka pillanatnak a valósággal való termékenyítő ölelkezéséből született költői örök-friss mű.

Molnár Ferenc 1909 tavaszán kezdte írni a „Liliom”-ot, októberben pedig felolvasta a Vígszínház akkori vezetősége előtt. A felolvasás után vita kerekedett arról, hogy milyen hatásos jelenettel lehetne befejezni a darabot. Ditrói Mórnak, az akkori művészeti igazgatónak támadt az az ötlete, hogy az égből visszatérő csirkefogó csillagot lopjon és azt hozza haza a kisleánynak. Az ötlet tetszett. Tóth János kellékes másnap már beszerezte a csillagot kristályüvegből. Nem tudom, megmaradt-e az elpusztult Vígszínház kelléktára és az üveg-csillag? De talán fontosabb, hogy a rendőrorvos szerepét az 1909 december 7.-i premiéren játszó Bárdi Ödön ma is játszik az együttesben és Hegedüs Gyula, Csortos Gyula néhány utánozható „játékát” átmentette a mába.

A sajtó a bemutatón nagy elismeréssel fogadta a „Liliom”-ot, a közönség előtt azonban — megbukott. A premier után mindössze 26-szor került színre. Nemzetközi diadalútját nem a Vígszínház indította el, hanem két évvel később Jarno bécsi színház-igazgató előadása, amikor Hansi Niese játszotta Julika szerepét. A „Liliom” felújítására a bemutató után tíz évvel, 1919 február 15-én került sor és ez a repríz már közönség-sikert is jelentett, mert 74-szer került színre. Újabb tíz év múlva, 1929 május 18-án került sor a 101-dik előadásra.

E sorok írója ifjúsága idején látta Hegedüs Gyulát — aki az egyik előadáson „beugrott” Csortos helyett — kissé öreg Liliomnak, kicsit túl bölcsnek, nem a túlcsoorduló erő jasszos fölényével, hanem a sokat megélt, tapasztalt emberi ember csupaszív iróniájával játszani Molnár e halhatatlan alakját, aki mintha azt példázná, hogy nincs élet önnön alkatunk ellenére. Aztán Csortost is, kissé már testesedésnek indulón, az életteljességnek brutális erejével, a durvaság alá rejtőzködő mimóza-lelkű, úri Liliomot, aki nem tud, de nem is akar más lenni, mint ami. És mindkét előadáson Varsányi Irén volt a mesetisztaságú Julika, a jóságnak és lelki szépségeknek felejtethetlen emlékezetű színésznője.

A mostani felújításról — a kedvező összhatás mellett — egy nagy élményt visz majd magával minden néző: Tolnay Klári Julikáját.

Tolnay Klári Julikája az örök asszonyi sors tudója. A legközömbösebb szavakba, a hangsúlyokba és emberi hangszínekbe a végzet színei keverednek. De ez teljesen szándéktalan, talán nem is tudatos. Olyan tökéletesen megsemmisültnek tűnik néha Tolnay Klári emberi valója, széttörve, porrá zúzva valami öngyötrő fájdalomban, hogy teljesen megszűnik ő és csak az alak él, lélezkzik, szeret, létezik. Nincs benne semmi túzijátékszerű csülogás, semmi virtuózkodás, semmi, ami elképesztene és elkápráztatna. Az van benne, ami egyre ritkább tünemény és ezért egyre drágább mindenütt a világon: a Lélek, a végzettől művésznek teremtett lény mindnyájunknak szóló megmutatásában.

Németh Antal

KÖNYVEK

FORRADALOM ELŐTT. Buda-pesti tollrajzok és életképek Petőfi korából. Szerkesztette *Waldapfel József*. — (Franklin-Társulat.)

Amint a cím is jelzi, a könyv a száz év előtti Budapestet mutatja be úgy, amint az akkori írók és rajzolók látták. Egykorú ujságcikkek és rajzolatok mellett, egykorú művészek képeiből bontakozik szemünk elé Pest-Buda képe abban a formájában, melyben Petőfi is ismerte a nagy árvíz után és a forradalom előtt.

A kor prózaírói sokat foglalkoztak a fejlődésnek akkoriban nekilendülő fővárossal. „Egyáltalán aligha van korszak, amelynek irodalma oly bőségesen és sokoldalúan tárná elénk Budapest egykorú életének képét, mint éppen azok az évek, amikor Petőfi járt itt” — írja a bevezető oldalakon a szerkesztő. „A hírlapi tárca és a fővárosi rovat élete a harmincas évek végén kezdődik, s a divatlapok és velük együtt az életkép-műfaj virágkora a negyvenes évek közepe. A legelső hírlapi tárcák pesti levelek, s aztán éveken át versenyeznek egymással az ujságok és divatlapok, hogy különböző című fővárosi rovatukban ... lehetőleg minden oldalról és minél színesebben bemutassák a fővárosi életet — elsősorban vidéki olvasóinknak, mert hiszen a magyar sajtó olvasóinak nagy többsége még vidéken él.”

Növeli még a fővárosról szóló cikkek népszerűségét íróban és olvasóban egyaránt az, hogy ezekkel a cenzúra kevesebbet törődik és így könnyebben lehet politikát csempészni a sorok közé. Ezt olyan formán teszik, hogy a főváros fonákosságairól írnak, de mindenki érzi, hogy országos érdekű dolgokról beszélnek. Igaz ugyan, hogy az írók ezekben az életképekben gyakran egyszerűen lemásolják a külföldi nagyvárosok rejtelmeiről szóló írásokat, de még ezek leszámítása után is bőségesen marad tárgyi valóságot ábrázoló anyag. Így a „szövegek darabkáinak pusztán mozaikszerű összerakása lehetővé teszi, hogy magunk elé idézzük Budapest, vagy ahogy akkor még többnyire írták, Buda-Pest akkori képét és hangulatát, s vele azt a környe-

zetet is, amelyben Petőfi és társai éltek és negyvennyolc hőseivé értek.”

Buda-Pest abban a sorrendben tárul az olvasó szemei elé e könyvből, amint a valóságban is föltűnik a vidékről érkezőknek. De alig tekintjük meg a befutó országutakat és a város körrajzát, máris megismerkedünk két kellemetlenséggel: az állandó széllel és a mindent elborító portengerrel, mely esős időben feneketlen sárrá dagad. Teszünk egy sétát a belvárosban és a Dunaparton, majd kilátogatunk a külvárosokba: a Leopold- és Terézia-városba. Útközben tekintetünk megakad a pesti- és egyúttal minden nagyvárosi utca sokat gúnyolt alakján, az arslánon, amint éppen kalandvadászatra indul. Több-kevesebb veszedelem árán átkelhetünk a hajóhídon Budára, de ha nem szeretjük a tolongást, mehetünk gőzhajón is. Sőt, ha kedvünk tartja, ezzel ki is rándulhatunk a „császárfürdői kéjhelyre”. Budának akkor még önálló életet folytató részei és a hegyekben levő kedvenc kirándulóhelyek érdekes látnivalóval szolgálnak ugyan, de kalauzunkat — s minket magunkat is — jobban érdeklik a város lakói. Sorra járjuk tehát azokat a helyeket, ahol a pestiek napjai telnek. Benézünk egy kétemeletes házba és meglessük mindennapi gondjai között annak minden lakóját a szobaúrtól a csizmatisztító invalidusig. Felkeressük a színházakat, vendéglőket és kávéházakat is, ahol megtalálja közös szórakozását és művelődését a főváros minden rétege. Az utcán lépten-nyomon találkozunk a háztartások nélkülözhetetlen kiegészítőivel, a „dunavízfordogatókkal” és a „tejárusnőkkel”. Közben majdnem feldöntenek a csintalan inasgyerkőcök. A koldusok raja lepi el akkor is az utcákat. Ezek közül jellegzetes figura az utcaseprő fiú. Kis seprőjével megtisztogat az elegáns urak és hölgyek előtt egy-egy átjáróhelyet az úton és alázatosan pár fillérért nyújtja szurtos sapkáját. S ha már eleget láttunk a város életéből, május elsején kirándulhatunk a pesti polgárral a zöldbe egy kis levegős szórakozásra.

Mindez persze így egyszerűen felsorolva semmit sem árul el a könyv le-

vegőjéből. Pedig több történelmi levegő árad a sorok közül, mint akárhány tudományos értekezésből. Ez a levegő annak a feszültségnek köszönhető, mely akkor uralkodott a pesti hangulatban és amely belekerült ezekbe az írásokba is. A feszültség pedig a város lakosságának összetételéből eredt. A túlnyomó többség ugyanis a polgársághoz tartozik, mely ragaszkodik német nyelvéhez és Bécsből másolt biedermeier életformájához. Mellettük elenyésző számot tesznek ki, de viselkedésükkel annál inkább kihívják mindenki bírálatát azok, akik a nemesi kiváltságok bátyái mögött folytatják tétlen életüket. Mindkét réteggel szemben áll a feltörekvő, nemzeti szellemű és reformvágyaktól fűtött fiatal magyarság, ahová tartoznak ezeknek a cikkeknek írói is. Felháborodott türelmetlenséggel támadják ellenfeleikben az idegen szellemet és a kényelmes maradiságot. Mivel egyenes támadás a cenzúra miatt nemigen lehetséges, a róluk szóló cikkek ironikus, olykor éles hangja árulja el a mélyben feszülő erőket, melyeknek csak egy pár évre van szükségük, hogy 48-ban a felszínre törjenek.

Éppen azért, mert a cikkek ma is élnek, a szerkesztő megelőgszik a kalauz szerepével. Felhívja figyelmünket a látnivalókra, megadja a szükséges — rövidségükben: is mindig tudományos alaposágú — magyarázatokat, azután engedi, hogy a rajzolatok maguk fejtsék ki ránk hatásukat. A gyűjtemény méltán beillik a centenáriumi kiadványok sorába. Kedves ajándék nemcsak Petőfi tisztelőinek és azoknak, akik érdeklődnek a főváros multja iránt, hanem tudósoknak és a nagyközönségnek egyaránt. *Lőrincz Imre*

PETŐFI VÁLOGATOTT VERSEI, *Costa Carei* fordításában; kétnyelvű kiadás. — (Anonymus, Budapest, 1948.)

Nagy költőnek egyenértékű műfordításokra képes átültetőt talán egyetlen nemzet sem adott; magyar versek idegen nyelven való megjelenésükben rendszerint elveszítik a hímport, mint a hálóban sokáig vergődő pillangó. Üveg szemű madarakká válnak — főleg a nyugati nagy nyelvek múzeumában.

A román nép — majdnem azonos földrajzi, társadalmi és művelődésbeli adottságokkal rendelkezvén, talán sokkal job-

ban saját hangjára ismer a mi dallamunkban, mint bármely más népe a földkerekségnek. Hogy eleddig vertermésünk javának átültetésére nem igen vállalkoztak, annak az engesztelhetetlen történelmi acsarkodás az oka, melynek előbb-utóbb gyökeresen véget kell vetni.

A mult évben megjelent Eminescu-antológiának, mellyel régi adósságunkat rőt-tuk le a román nemzeti költészetnek, valamint a modern román költészetből válogatott floriligiumnak, gesztusban román megfelelőként üdvözölhetjük *Costa Carei* Petőfi-fordításait.

Costa Carei, a magyar nyelvterületről származó költő, valami rendkívüli ösztönösséggel — inkább mint erudícióval — élte át és vetítette vissza anyanyelvén a magyar líra legsúlyosabb és legfinomabb termékeit. Erejének és adottságának hivatásérző tudatában tán egyedül áll a magyarból fordítók gyér táborában. A magyar nyelv törvényeiből következő verstani és stílári problémák természetesen őt is ugyanazokkal a nehézségekkel állítják szembe, amelyek nyugati műfordítóinkat, ő azonban a magyar nyelv és az átélés teljességének birtokában természetes előnyt élvez, az azonos kultúrtájbeli ember előnyeit. „Dunának, Oltnak egy a hangja...” Nem véletlenség, hogy két legsikerültebb Petőfi-fordítása, a Szeptember végén s a Falu végén kurta kocsmáknál éppen Petőfi szatmármegyei ihletének gyümölcsei: *Costa Carei* nagykárolyi. Az átélés és beleérzés itt érte el legmagasabb hőfokait, illetőleg lokálpatriotikus okokból, ezekre fordította a legnagyobb gondot.

A teljesértékű fordításokban bővelkedő kötet egyébként valóságos tárháza az összehasonlításoknak és műhely-észleleteknek, annak, hogy Petőfi arcát egy más nyelv tükréből visszavetítve is nagynak, géniuszának mutassa. S hogy *Costa Carei* műfordítói képességei is végesek, hogy ő is kénytelen imitt-amott az eredeti sorképlet és értelem rovására — a természetesebb román kifejezés érdekében — engedményeket tenni, semmit se von le a műfordítások hangulati értékéből; tudjuk, minő veszedelmeket — az unalommal öldöklését — rejtik magukban a szótár- és filológus-szeműveg szagú fordítások!

A román Petőfi-antológia *Costa Carei* műfordítói elhivatottságának és rátermettségének legfőbb bizonyága, joggal tesz

várakozóvá a készülő modern magyar versgyűjteményt s a román Ady-antológiát illetőleg; eddigi Ady-fordításainak ismeretében a lelkesek túlzása nélkül remélhetjük, hogy nagy magyar honfitársa, a szűkebb hazájából származó magyar költőóriás átültetésével, kinek alaphangját és rezdüléseit tökéletesen érti és érezi — teendi fel művére a koronát.

Jékey Zoltán

FRANCIA KULCS. Mándy Iván. — (Új Idők.)

Mándy Iván regénye egy másodosztályú szálloda jellegzetes alakjait vonultatja fel: a „világlátott” kabarétáncost, aki „majd” szerződést kap, az álorvost, aki török feleségével lakik a szálloda egyik szobájában és „világraszóló” találmányát készíti, a „szerkesztő urat”, aki „több lapnál dolgozik, de inkább egynél lenne”, a „Lear királyt”, akinek „valaha” háromezer disznója volt, a kölnivizest, aki maga keveri hajnövesztő szereit és az „úri modorra” kínos gonddal ügyel... A kiszínezett mult állítólagos sikerein kérődző bohémek, félbemaradt lelkes dilettánsok, máról-holnapra élő lecsúszott egzisztenciák — valamennyien az élet kis szerepjátsoi. Mándy Iván általában előszeretettel fordul a társadalom margóján mozgó emberekhez, az ú. n. „furcsa figurákhoz”: az emberi közösségből kihullott csavargókhoz és a nyárspolgáriság béklyóiból a gyökértelen dilettantizmus álomvilágába szabaduló bohémekhez, de itt is, — akárcsak novelláiban — nem áll meg a külsőségeknél, a kuriozumoknál: a Francia kulcs több, mint érdekes figurák vázlatkönyve. Minden hőst teljes emberi valójában ragadja meg: életformában és stílusban rokon figurái éles határvonalakban különülnek el egymástól. Innen ered alakjainak életszerűsége, plaszticitása, másrészt Mándy egyéni ábrázolásmódjának technikájából, ahogy figuráit — leíró jellemzés helyett — apró gesztusaikból, beszédmódorukból, arcjátékukból, epizált belső monológjukból életre-kelti és „a maga részéről” legfeljebb egy karikírozás felé hajló vonással, vagy hasonlattal teszi teljesebbé a portrét.

A szálló lakói a bohémiségen túl, napi gondokkal küzdő, gondolkozó, emlékező és mindenekfölött: érző emberek, és többnyire családapák is, akik gondjaikat és

keserű tapasztalataikat épügy megosztják koravén gyerekeikkel, mint szűkös ebédjüket. Fejük felett mindig ott függ a bizonytalanság demokleszi kardja, — az adós vendég zárjába franciakulcsot dug a portás — szerepjátzásuk, formakultuszuk mögött reménytelen pesszimizmus rejtőzik, hiába próbálják naponként viszszejáró csalódásaikat fanyar humorba fojtani. Humoruk sokszor az élc határán jár, de az író ezeket a jeleneteket szerencsére egyszersem hegyezi öncélú bohózáttá. Mándy Iván írói ízlése a másik csapdát is sikeresen kikerüli: az ellágyulást, pedig erre is sok kísértés kínálkozik, mert szereti a figuráit: valami fojtott érzékenység lappang minden sora mögött.

Minden vonatkozásban elmondhatjuk, hogy Mándy nem tesz engedményeket, regénye mégis szórakoztató, olvasmányos. Csak azok csalódnak benne, akik izgalmasan bonyolult históriát, vagy káprázatos kalandokat várnak tőle. Cselekménye három-négy mondatban összefoglalható, alakjait nem az egymásba-szövődő „sorsfonal” köti össze, hanem a szállodai szomszédság véletlen érintkezési síkjai és a hasonló életforma. Hagyományos regénykompozíciót hiába keresnénk a Francia kulcsban, egy pont körül körüllyosodik ki az egész regény. Sodrása nincs, csak atmoszférája: apró pillanatképekből szervesen összeálló jelenetek filmszerűen pergő sorozata.

A Francia kulcs sajátos kompozíciójából következik, hogy nem alakul ki a szereplők „hierarchiája”. Valamennyien egyenrangúak, csak két hős: a „szerkesztő úr” és elemi iskolás kislánya, a Feri emelkedik ki közülük. Ők állnak a regény központjában: apa és fiú. Pontosabban: a fiú és az apja, mert Feri az igazi főszereplő: a regény legteljesebben ábrázolt figurája: az elvált szülők hitelesen megrajzolt egyke-gyereke. Feri mellett még öt gyerek vonul fel a Francia kulcsban, — ezek sem olvadnak össze: húsból-vérből való figurák.

A regény néhány novellává kerekedett jelenete mély nyomot hagy az olvasóban. (Pl. Nagy Sándornak, a borzas rossz tanulóknak látogatása a szállodában.) Ezeknél a jeleneteknél érezhető, hogy Mándy Iván igazi területe a novella, írásművésze abban forr ki legtökéletesebben.

Vargha Kálmán

SOMMAIRE.

- Guillaume Juhász*: Gandhi et le christianisme (paru dans le numéro de mars). Après avoir tracé un large tableau de la situation politique, culturelle et économique de l'Inde, l'auteur analyse les différentes écoles religieuses indiennes, leurs rapports avec le christianisme, notamment le rôle que les idées chrétiennes ont joué dans la renaissance religieuse et nationale de l'Inde se rattachant au nom de Gandhi. Rien de plus paradoxal que l'évolution spirituelle de Gandhi qui part pour l'Angleterre comme un Hindou tiède, rationaliste et anglophile pour en revenir comme le réformateur religieux et politique de l'Inde. C'est la connaissance du christianisme qui le ramène à la foi ancestrale.
- Polycarpe Radó*: La Sainte Vierge dans la littérature conventuelle hongroise de la fin du moyen âge. — Vers 1500, or au seuil de la Renaissance, lorsque la littérature savante en langue latine touchait à son apogée, dans les couvents de Hongrie, il y eut une brusque éclosion d'une littérature médiévale de langue hongroise ayant pour sujet la Sainte Vierge, d'une grande valeur poétique et d'un caractère spécifiquement national. Malheureusement, sous l'occupation turque durant 150 ans, la plupart de cette littérature s'est détruite.
- Alexandre Hevesi*: L'histoire de la conversion d'un homme de lettres hongrois. Dans cette œuvre posthume, l'ancien directeur du Théâtre National de Hongrie, père adoptif d'André Hevesi, romancier et essayiste, mort pour la France sur les champs d'honneur, nous raconte sa conversion dont il a donné une transposition dramatique dans „Empereur et Comédien” ayant pour sujet la vie de St. Gervais.
- Sainte Bonaventure*: Deux chants: Chant au Christ qui pourvoit à tout. Chant sur la soif de Jésus. (Traductions de Denis Szedő O. F. M.)
- Catherine de Füzesséry*: Le catholicisme et l'homme moderne. L'auteur examine le catholicisme français d'aujourd'hui au point de vue de son attitude envers l'humanisme athée. Le trait caractéristique du catholicisme français, elle le voit dans son „historisme”. La sympathie des catholiques français pour les courants modernes de l'histoire n'est pas due à „un conformisme de gauche”, mais au fait qu'ils vivent pleinement le mystère de l'Incarnation, ce qui les préserve d'un catholicisme de ghetto.
- Zoltán Jékely*: Poésies. — *François Mauriac*: Les Pèlerins de Lourdes. (I.) Traduction de Mlle Marie—Mercédès Sprenger. — *Jean Bárdosi Németh*: Poésie. — *Ladislav Soós*: Nouvelle. — *Étienne Pakolicz*: Poésie. — *Paul Toldalaghy*: Poésies.

CHRONIQUES.

- Ladislav Nosziopi*: Les couches profondes de l'âme humaine. Pour explorer toutes les profondeurs de l'âme humaine le freudisme est insuffisant. Selon l'auteur, il faudrait une synthèse de la phénoménologie et du freudisme; or, c'est à cette synthèse que vise M. Léopold Szendi, sans y réussir pleinement.
- Georges Rónay*: Deux poètes: Milan Füst et Zoltán Zek.
- Bélu Ghyczy*: Le rôle des Coopératifs dans le nouvel ordre de notre agriculture.
- Gabriel Thurzó*: Du jeu radiophonique. — Une bonne pièce radiophonique doit avoir une construction dramatique aussi serrée comme celle des grands auteurs classiques.

THÉÂTRE.

LIVRES.

- L'Épistomologie d'Antoine Fischer en langue allemande. — *Georges Bernanos*: Monsieur Ouine (traduit en hongrois). — *A. J. Cronin*: A la rencontre de la vie.

A SZERKESZTŐSÉG ÜZENETEI:

Értesítjük munkatársainkat és olvasóinkat, hogy a budapesti Főpostán 152. számmal postafiókot nyitottunk. Kérjük a jövőben a kéziratokat és leveleket erre a címre küldeni.

A Postatakarékpénztárnál ugyancsak önálló csekkszámlát nyitottunk, a száma: 37.343. A befizetéseket erre a számra kérjük eszközölni.

Közljük végül, hogy a Vigilia ézévi januári 1. és februári 2. száma elfogyott. Ezeket nem áll módunkban utánküldeni.

NAGY DROGÉRIA

VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 19. SZ.

**GYÓGYTEÁK,
GUMIÁRUK, KÖTSZEREK,
ILLATSZEREK ÉS HÁZ-
TARTÁSI CIKKEK** előnyös
beszerzési forrása.

FÉRFIKALAPOT KÖSZEGI kalaposmestertől

Főüzlet és műhely: IX., RÁDAY-U. 24. Fiók: CALVIN-TÉR. Múzeum-krt sarok.

Nagy bel- és külföldi kalapraktár. **JAVÍTÁS.**

KERNÁCS ZONGORAMŰHELY ZONGORÁT

(ROMSÉRÜLTET IS)

VESZEK
VIDÉKRŐL IS.

Bpest, VIII.,
Rákóczi-út 13.

Telefon :
139—911.

JAVÍTÁS felelőséggel

Kerti bútorok, intézeti csőágyak,

csőbútorok, összecsu-
kós kárp. vaságyak
gyermekkoscsik a készítőnél

VINCZE

Népszínház-utca 26.

Telefon : 339-290.

SCHUBAUER
és MITICZKY

BÉLYEGZŐK JELVÉNYEK

Bpest, Duna-u. 6.
Telefon 184-268.

ALAPÍTÁSI
ÉV 1890.

HAUER REZSŐ CUKRÁSZ CUKRÁSZDÁJA ÉS CSOKOLÁDÉGYÁRA

Budapest, VIII., Rákóczi-út 49. sz. * Telefon: 139—012.

Vas, szerszám, háztartási cikkek

IMREY MIHÁLY

Budapest, VI., Király-utca 53.

ARANY, EZUST, ÉKSZER VÉTEL, ELADÁS

Kehely, eborium, szentségtartó
nagy választékban.

Dr. BAJMÓCZINÉ WINTERMANTEL TERÉZ
Budapest, VII., Rákóczi-út 10., I. 2.